

TARTU ÜLIKOOL

ÕIGUSTEADUSKOND TALLINNAS

Eraõiguse instituut

Äriõiguse ja intellektuaalse omandi õppetool

Karin Victoria Kuuskemaa

**NÕUKOGUDE AJAL LOODUD AUDIOVISUAALTEOSTE JA ESITUSTE
KASUTAMINE: ÕIGUSLIKUD VÄLJAKUTSED JA VÕIMALIKUD LAHENDUSED**

Magistritöö

Juhendaja: Ph.D Aleksei Kelli

Tallinn

2013

SISUKORD

SISUKORD	3
SISSEJUHATUS	5
1 ENSV AUTORIÕIGUSE SÜSTEEM.....	8
1.1 ENSV autoriõiguse üldpõhimõtted.....	8
1.2 Õiguste kuuluvus töösuhetes	18
1.3 Töösuhete liigid, mille raames loodi kaitstavaid teoseid	24
1.4 Vahekokkuvõte	27
2 NÕUKOGUDE AEGSETE TEOSTE KASUTAMISE PROBLEEMID JA VÕIMALIKUD LAHENDUSED	32
2.1 Kehtiv autoriõiguslik raamistik ja sellega seonduvad probleemid	32
2.2 Orbeste kasutamise problemaatika	42
2.3 Massistseenide kasutamine	42
2.4 Isikuandmete kaitse.....	43
2.5 Vahekokkuvõte	45
3 VÕIMALUSED NÕUKOGUDE AJAL LOODUD AUDIOVISUAALTEOSTE KASUTAMISEKS	47
3.1 Põhiseadus ja kehtiva AutÕS-i tagasiulatuva kohaldamine	47
3.2 Teiste riikide praktika	51
3.3 Arengud EL-is.....	54
3.4 Õiguste laiendatud kollektiivne teostamine	59
3.5 Vahekokkuvõte	67
4. KOKKUVÕTE	72
Summary.....	81

KASUTATUD MATERJAL.....	85
Lühendid.....	85
Kirjandus	87
Normatiivaktid.....	97
Kohtupraktika	101
Avaldamata allikad	102
Muud allikad.....	103
Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks	104

SISSEJUHATUS

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on välja selgitada, millistel tingimustel võib kasutada ja üldsusele suunata ENSV-s kuni 1992. aastani loodud teoseid ja esitusi; samuti milliseid muudatusi oleks vaja teha seadusandluses nõukogu ajal loodud autoriõiguse objektide suures mahus kasutamiseks. Eelkõige keskendub töö audiovisuaalteoste ja esituste kasutamisele. Tulenevalt pikast ajast, mil Eesti oli osa Nõukogude Liidust, leidub avalikes arhiivides ja andmebaasides ning mitmete juriidiliste isikute arhiivides eesti kultuuri ja ajaloo seisukohalt hindamatut kultuuriväärtust sisaldavaid nii helilisi, audiovisuaalseid kui ka kirjalikke autoriõigusega kaitstavaid materjale, mille kasutusvõimalused on ebaselged.

Eesti Vabariigi autoriõiguse seadus (edaspidi AutÕS)¹ jõustus 12.12.1992. a. Enne seda alates 01.01.1965 reguleeris autoriõigusi Eestis ENSV tsiviilkoodeks (edaspidi tsiviilkoodeks või TsK)². AutÕS-i eesmärk tuleneb Eesti Vabariigi põhiseaduse³ §-st 39, mis sätestab, et „autoril on võõrandamatu õigus oma loomingule. Riik kaitseb autori õigusi“. Autoriõiguse seaduse kohaselt⁴ laieneb nimetatud seadus ka nendele teostele ja teose esitajate, fonogrammitootjate ning ringhäälinguorganisatsioonide poolt loodud resultaatile, mis on loodud enne 1992. aasta 12. detsembrist. Seega on kehtiva AutÕS-i vastuvõtmisel hakatud õigust kohaldama *ex post ante* põhimõttest lähtuvalt. See aga kummutab üldise õiguspõhimõtte, mille kohaselt reguleerib õigussuhteid nende tekkimise ajal kehtinud seadus.

Milles seisneb tegelik probleem? Küsitavus seisneb eelkõige asjaolus, et nõukogude ajal saadete, filmide ja fonogrammide loomisel arvestasid loojad ja teoste tellijad tsiviilkoodeksis sätestatud õigussuhetega, mitte praeguses AutÕS-is sätestatuga. Samas aga puudus suurem osa tänapäevaseid teoste ja esituste kasutusviise, mida pooled ei osanud teoste ja esituste loomise ajal ette näha (internet, *Video on Demand* ehk digitaalne videolaenus, edastamine satelliit- või mobiilside vahendusel jpm). Ühtlasi ei tundnud nõukogudeaegne autoriõigus

¹ Autoriõiguse seadus. Jõustunud 12.12.1992. - RT 1992, 49, 615 ... RT I, 28.12.2011, 1

² Eesti NSV Tsiviilkoodeks. Ametlik tekst muudatuste ja täiendustega seisuga 1. jaanuar 1988. a. Eesti NSV Justiitsministeerium. Eesti Raamat. Tallinn, 1988

³ Eesti Vabariigi Põhiseadus. Jõustus 01.06.2002. RT 1992, 26, 349.

⁴ AutÕS § 88 lg 1

esitaja autoriõigusega kaasnevaid õigusi, mistõttu oli esitaja tänapäevases mõistes töövõtja, mistõttu tema esituse kasutamise eest talle eraldi tasu maksma ei pidanud.

Käesolev magistritöö käsitleb nõukogude ajal loodud audiovisuaalteoste ja esituste kasutamist käesoleval ajal ning vastavalt tänapäevastele vajadustele. Samuti käsitleb autor nõukogude ajal töösuhete käigus tekkinud autoriõiguse objektide kasutamise temaatikat.

Teema on praktiline ja eesti ühiskonna seisukohast oluline, kuivõrd arhiivide hoidlad on täis huvitavaid nõukogude ajast pärit teoseid ja esitusi, mille seaduslik kasutamine on hetkel kehtivate seaduste valguses seadusega vastuolus ehk keelatud. Kõigist arhiivides paiknevatest kultuurilistest väärtustest, muusikast, filmidest ja saadetest pole ühiskonnale kasu, kui neid ei kasutata ega tehta kättesaadavaks. Tänapäevani ei ole antud küsimustele seadusandja tasandil lahendusi leitud ning autorite, esitajate, neid esindavate kollektiivsete esindusorganite, fonogrammi- ja audiovisuaalteoste tootjate ja teoste ning esituste kasutajate vahel puuduvad teoste ja esituste kasutamise lubatavuse ja tasu maksmise osas ühtsed arusaamad.

Töö meetodiks on võrdlev-ajalooline meetod. Töö käigus on analüüsitud ja võrreldud tsiviilkoodeksi ja AutÕS-i vastavaid sätteid ja nende kommentaare ning seletuskirju, samuti analüüsitud EL-i autoriõiguse norme sisaldavaid direktiive. Autor on pidanud oluliseks selgitada välja teoste ja esituste loomise ajal kehtinud normid ja tavad, samuti kehtiva õiguse puudused. Töös on võetud võrdluseks Saksamaa Demokraatlikus Vabariigis (DDR) kehtinud ja praegu Saksamaa Liitvabariigis (SLV) kehtiv autoriõiguslane normistik, kuna ka Saksa õiguskorras on sarnaselt Eestile toimunud viimastel aastakümnetel radikaalsed muudatused. Samuti on käsitletud Põhjamaades kasutatavat laiendatud kollektiivse litsentsimise süsteemi.

Käesolev magistritöö on jagatud nelja peatükki: kõigepealt käsitletakse ENSV autoriõiguse süsteemi laiemalt; seejärel kirjeldatakse nõukogude aegsete teoste kasutamise probleeme. Kolmandas osas pakutakse välja võimalikud lahendused ja tehakse konkreetsed ettepanekud. Töö neljas osa on kokkuvõte.

Käesoleva töö põhihüpotees on, et riik oleks pidanud täpsemini reguleerima käeoleva töö teemana käsitatavad autoriõiguslased küsimused ning andma ainulitsentsi isikule, kellele esitused või fonogrammid jm käesoleval ajal autoriõigusega kaasnevate õiguste objektideks tunnustatud objektid TsK-i loogika aluse oleks pidanud kuuluma. Alternatiivina oleks võinud riik anda eeltoodud isikule ainulitsentsi teose, esituse või fonogrammi kasutamiseks. Seejuures oleks võinud kaaluda autoriõiguse objektide kasutuse esitajatele kompenseerimist.

Käesoleval ajal on lahendusteks õiguste laiendatud kollektiivse teostamise ja orbeoste kasutuse regulatsiooni kehtestamine.

Autor väidab, et riik oleks saanud AutÕS-i jõustamise ajal töös kirjeldatud probleemid valdkonna selgema reguleerimisega paremini lahendada. Ei ole ei autorite, esitajate ega muude õiguste omajate huvides, et nende loodut ei kasutataks. Nii avalikkuse, loojate kui ka muude autoriõigusega kaitstavate objektide kasutada soovijate huvides on õigusselgus, informatsiooni omamine, kellele mingid õigused kuuluvad, kust on võimalik nende kasutamiseks litsentse saada ning kellele ja kui palju selle eest tasu peab maksma.

Töö kirjutamisel on kasutatud nõukogude õigusteadlaste autoriõiguslaseid teoseid, Eestis kehtinud ja kehtivat seadusandlust ning nende tõlgendusi, Euroopa Liidu intellektuaalomandit (IO), s.h autoriõigust puudutavat kirjandust ja õigusakte, DDR-is kehtinud ja Saksamaa Liitvabariigis kehtivat autoriõiguse seadust ning autoriõiguslase kirjandust. Töö koostamise käigus tutvus autor ka Eesti Vabariigi autoriõiguslase kohtupraktikaga, samas ei olnud töö teemaks olevate põhiküsimustega otseselt seotud ühtegi kohtulahendit.

1 ENSV AUTORIÕIGUSE SÜSTEEM

1.1 ENSV autoriõiguse üldpõhimõtted

Alates 1. jaanuarist 1965 reguleeris Eesti territooriumil autoriõiguslaseid suhteid tsiviilkoodeksi IV peatükk, mis põhines 1961. a. vastu võetud ning 1. maist 1962. a. jõustunud „NSV Liidu ja liiduvabariikide tsiviilseadusandluse alustel”.

Enne 1965. aastat kehtis Eesti territooriumil Vene NFSV tsiviilkoodeks (VTsK), mis jõustati 1941. aastal. VTsK oli Venemaal jõustunud juba 1923. aastal, see baseerus üldiselt tsiviilõiguse tunnustatu põhimõttel ja „sidus“ tsariaegse töö Lääne-Euroopa eeskujudega ja järgis pigem „kodanlikku mõtteviisi“. VTsK jagunes üldosaks, asjaõiguseks, võlaõiguseks ja pärimisõiguseks. Selle klassikalisest struktuurist oli puudu vaid perekonnaõigus, mida reguleeriti väljaspool üldist tsiviilõigust⁵.

Pärast nõukogude liidu lagunemist reguleeris Venemaal autoriõiguse valdkonda 7.07.1992. a. vastu võetud autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste seadus⁶ ning Eestis 12.12.1992. aastal vastu võetud autoriõiguse seadus.

Eesti NSV tsiviilkoodeks ei erinenud põhimõtteliselt VTsK-st, kuid sisaldas siiski mitmeid muudatusi, nt varaliste õiguste süsteemis⁷. Koodeksist kaotati eraldi asjaõiguse instituut ning TsK jaotati üldosaks, omandiõiguseks, kohustusõiguseks (võlaõiguseks), autoriõiguseks, avastusõiguseks, (sisult) tööstusomandiõiguseks, pärimisõiguseks ja (sisult) rahvusvaheliseks eraõiguseks.

TsK-i⁸ struktuur ja IV peatükk olid põhimõtteliselt samasugused kõigis 15-s liiduvabariigis. TsK-i IV osa reguleeris autoriõigusi: 44. peatüki § 479 lg 1 ja 2 kohaselt on teosteks, mida hõlmab autoriõigus, teaduslikud, kirjandus- ja kunstiteosed, sõltumata teose vormist,

⁵ Kõve, Villu. Varaliste tehingute süsteem Eestis. Doktoritöö 2009. lk 122

⁶ Altvater, E. Prunskiene, K (editors). Intellectual Property rights in Central and Eastern Europe. The creation of favourable legal and market preconditions, NATO Science series, 1998 lk 138 –139

⁷ Ananjeva, J.; Kask, P.; Kelder, V.; Lill, L.; Ploom, E. Nõukogude tsiviilõigus. Üldosa. Tallinn: Valgus, 1971, lk 26-30

⁸ Eesti NSV tsiviilkoodeks. Kinnitatud Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi poolt 12. juunil 1964

eesmärgist ja väärtusest ning reprodutseerimise viisist. Autoriõigust kohaldati nii avaldatud kui ka avaldamata, kuid mingisuguses objektiivses, autori loomingulise tegevuse tulemuse reprodutseerimist võimaldavas vormist väljendatud teostele. Autori õigused tekkisid teose loomisega, s.t loomingulise töö resultaadina, ilma erilise tunnustamiseta või registreerimiseta. Autori õiguste tekkimine eeldas autorsust, s.t seda, et isik pidi olema teose looja või üks loojatest. Autori õigusi võisid omada kõik õigusvõimelised kodanikud, sõltumata tsiviilõiguslikust teovõimest.

Autoriõigusega hõlmati põhimõtteliselt kõiki teaduslikke, kirjandus- ja kunstiteosed, sõltumata teose vormist, eesmärgist ja väärtusest, samuti selle reprodutseerimise viisist. Põhiliseks eelduseks oli, et teos oleks väljendatud mingis objektiivses, reprodutseerimist võimaldavas vormis. S.t et teost pidu olema võimalik teiste isikute (kuulajate, vaatajate, lugejate jt) poolt tajuda ja vastu võtta.

Autoriõiguse objektiks võisid olla ka fikseerimata teosed, näiteks loengud, kõned, ettekanded, kui neid on võimalik reprodutseerida. Nagu ka praegu ei kaitsta autoriõigusega ametlikke dokumente ja seadusi, rahvaloominguteoseid, vanaaegseid akte ja mälestusmärke. Fotode kaitsmise eelduseks oli igale fotole autori nime, teose avaldamise koha ja aasta märkimine. Mõningate liikide osas sätestati lisaks eelpool märgitud üldistele tingimustele veel täiendavaid tingimusi autoriõigusega kaitstavate teoste suhtes – nt võisid koreograafiateosed ja pantomiimateosed olla autoriõiguse objektiks vaid siis, kui nende lavastuse kohta on olemas kirjalikud või muul viisil väljendatud juhendid.

Seega olid autoriõigusega kaitstud suulised ja kirjalikud teosed, tõlked, stsenaariumid, draama-, muusika- ja muusikalised draamateosed, kino- ja televisioonifilmid, radio- ja televisioonisaated ja fotograafiateosed. Kaitstavate teoste umbkaudne määratlus võimaldas lugeda autoriõigusega kaitstavate teoste hulka uusi teoste liike, mida varem ei eksisteerinud⁹.

Sisuliselt vastab TsK § 479 lõigetes 1 ja 2 toodu praeguse AutÕS § 4 lõigetele 1 ja 2. Mõlema seaduse ühine teose kaitstavuse aluspõhimõte tuleneb Kirjandus- ja kunstiteoste kaitse Berni konventsioonist, mille artikli 2 lõike 1 kohaselt hõlmab väljend „kirjandus- ja kunstiteosed“ igasuguseid tooteid kirjanduse, teaduse või kunsti valdkonnas, sõltumata selle väljendusviisist või -vormist, nagu näiteks raamatuid, brošüüre ja teisi kirjutisi; loenguid, pöördumisi, jutlusi ja teisi samalaadseid teoseid; draama- või muusikalisi draamateoseid; koreograafiateoseid ja

⁹ Ananjeva, J. jt. Nõukogude tsiviilõigus. Lk 14-15

pantomiimateoseid; muusikateoseid tekstiga või ilma tekstita; kinematograafiateoseid, millega võrdsustatakse kinematograafiale analoogsel viisil valminud teosed; joonistus-, maalikunsti-, arhitektuuri-, skulptuuri-, graveerimis- ja litograafiateoseid; fotograafiateoseid, millega võrdsustatakse fotograafiale analoogsel viisil valminud teosed; kujutava kunsti teoseid; illustratsioone, kaarte, plaane, visandeid ja kolmemõõtmelisi teoseid geograafia, topograafia, arhitektuuri või teaduse valdkonnas.

Nõukogude liit ei olnud aga ühinenud Berni konventsiooniga, vaid ühines Ülemaailmse Autoriõiguse konventsiooniga (*Universal Copyright Convention - UCC*), nn Genfi konventsiooni, mis allkirjastati 1952. aastal Genfis UNESCO egiidi all.¹⁰ Sellest konventsiooni juurde tuleb autor töös hiljem tagasi.

Kehtiva AutÕS § 4 lõike 2 kohaselt loetakse teoseks „mis tahes originaalset tulemust kirjanduse, kunsti või teaduse valdkonnas, mis on väljendatud mingisuguses objektiivses vormis ja on selle vormi kaudu tajutav ning reprodutseeritav kas vahetult või mingi tehnilise vahendi abil. Teos on originaalne, kui see on autori enda intellektuaalse loomingu tulemus”¹¹. Seega kaitseb ka kehtiv AutÕS kirjandus-, kunsti- ja teadusteoseid. Nende mõistete alla mahub väga lai, praktiliselt piiramatu loometeoste ring. AutÕS ei defineeri kirjandus-, kunsti- ja teadusteost ning AutÕS § 4 lg-s 3 toodud teoste loetelu on näitliku iseloomuga ja pole ammendav.

Autoriõigus tunnustab teose suulist vormi, nt suuliselt esitatud kõned, ettekanded, loengud jms on autoriõigusega kaitstavad teosed. Autoriõigus ei kaitse aga otseselt teose sisu – teose ideed, kujundeid, kontseptsiooni, süžeed jms. Autoriõigusega on kaitstud teose väline vorm. Seega ei kaitse autoriõiguse väljendatu sisu, vaid millises vormis see on¹².

Nõukogudeaegses õiguskirjanduses jagati autoriõigusega kaitstavad teosed kolme liiki: teaduslikud, ilukirjanduslikud ja kunstiteosed. Kaitstavate teoste ühisteks tunnusteks peeti vormi ja sisu. Kui ilukirjandusteoste vormiks on keel, sündmuste järjestikune esitus ja sisuks tegelaskujude ja nende tegevuse kirjeldus, siis teadusteoste sisu moodustavad teoreetilised

¹⁰ Genfi konventsioon töötati välja alternatiivina Berni konventsioonile riikidele, kes ei tunnustanud kõiki Berni konventsiooni aspekte, kuid siiski soovisid osaleda mingis vormis autoriõiguste rahvusvahelise kaitse süsteemis. Genfi konventsiooniga liitusid USA, mitmed arenguriigid ja 1973. aastal ka Nõukogude Liit. Eesti ei ole UCC-ga liitunud.

¹¹ Ananjeva, Jenny; Kask, Peeter; Laasik, Endel (toimet). Eesti NSV Tsiiviilkoodeks. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Eesti Raamat, 1969

¹² H, Pisuke. Autoriõiguse alused. Heiki Pisuke, 2006

mõisted, faktid, hüpoteesid, teooriad, kontseptsioonid jne. Loome- ehk kunstiteosed väljenduvad helides, värvides, liigutustes, mahulises vormistuses ja teistes väljendusviisides¹³.

Autoriõigus tekkis ka TsK kehtivuse ajal *ipso iure* teose loomisega. TsK kohaselt kuulusid autoriõiguse objektide hulka nii suulised kui kirjalikud teosed, sõnavõtted, ettekanded, kirjanduslikud, teaduslikud jm teosed, draamateosed, muusikalis-dramaatilised teosed ja muusikalised teosed nii koos tekstiga kui ilma. Autoriõiguse iseseisev objekt oli TsK §-de 489 ja 490 kohaselt teose tõlge. Tehniline tõlge ehk otsetõlge teisest keelesti ei kujutanud endast loometegevust ja seega ei olnud õiguskirjanduse kohaselt autoriõigusega kaitstav. Loominguliseks peeti vaid kirjanduslikku tõlget, mis ei edastanud ainult teose sisu otseselt, vaid mis säilitas originaalkeele kõik stilistilised ja muud eripärad ning andis olustikku ja õhkkonda võimalikult täpselt edasi. Autoriõiguse objektide hulka ei kuulunud seadused ja teised normatiivaktid, kohtuotsused, ametijuhendid ja muud ametlikud aktid, millel oli kohustuslik iseloom¹⁴.

Juriidilise isiku algset autoriõigust Eesti NSV tsiviilõigus üldiselt ei tunnustanud. Juriidiliste isikute autoriõigust tunnustati NSV Liidu seadusandlusega ja TsK-ga kindlaksmääratud juhtudel ja piires. Seaduse kohaselt võisid teaduslike, kirjandus- ja kunstiteoste loojateks olla üksnes füüsilised isikud. Juriidilistele isikutele võis kuuluda tuletatud autoriõigus, nt siis, kui juriidiline isik oli autori õigusjärglane või autoriõigus oli juriidilisele isikule üle läinud tema töötaja poolt töökohustuste raames. Samuti kuulus juriidilistele isikutele autoriõigus, mis tekkis organisatsioonidel, kes andsid välja teaduslikke kogumikke, entsüklopeedilisi sõnastikke, ajakirju ja teisi perioodilisi väljaandeid. Eelnimetatud teostesse paigutatud teoste autoriõigus kuulus aga TsK § 489¹⁵ kohaselt sarnaselt saadetega nende autoritele. Mitteteaduslike kogumike ja mitte-entsüklopeediliste sõnastike väljaandmisel ei saanud juriidilistele isikutele autoriõigus tekkida. Samuti tunnustas nõukogude autoriõigus juriidilisel isikul autoriõiguste tekkimist eelnimetatud TsK § 490 lõigete 1 ja 4 alustel, millede kohaselt kuulus autoriõigus kino- või televisioonifilmile filmimist teostanud ettevõttele ning autoriõigus radio- või televisioonisaatele neid ülekandvatele radio- või televisiooniorganisatsioonidele.

¹³ Kravtsov, O.A. Rasvitiie sovetskovo avtoroskovo prava. Sverdlovskii juriditseskii institut, 1982. Lk 13

¹⁴ Kravtsov, O.A. lk 14-15

¹⁵ Anajeva, J. jt. Eesti NSV Tsiviilkoodeks. Kommenteeritud väljaanne lk 535

S. A. Tšernõževa on oma õigusteaduslikus käsituses „Prabootnošenija v sfere hudozestvennovo tvortsectva“ viidanud mitmele õigusteadlasele, kes on defineerinud erinevatel aegadel filmi olemust: M.V. Gordoni kohaselt on kinofilm kui tervik paljude autorite töö tulemus, kes töötavad paljude erinevate autoriõiguse objektidega ning filmi loomise kogu tegevuse tulemus ületab objektide tavapärase ühendamise piire. M. I. Nikitina definitsiooni kohaselt on kinofilm terviklik teos, mis ühendab mitmeid iseseisvaid kirjanduse ja kunstiteoseid. A. I. Pavlova kohaselt kujutab kinoteos endast ideede ja kujundite kompleksi, mis said spetsiifilise väljenduse vormi ja objektiveeritud vormi filmilindil¹⁶.

Film luuakse erinevate loomeinimeste loometegevuse tulemusena ühendades stsenaaristi, režissööri, operaatorite, kunstnike, näitlejate, tehnikute, produtsentide jne tegevuse, mille tulemusena tekib kollektiivne teos. Sel põhjusel loetakse eeltoodud autorid kaasautoriteks. Nagu ka kehtiva AutÕS-i kohaselt, ei olnud kaasautoriteks kõik filmi tootmisesse kaasatud isikud, vaid need, kes andsid filmi tootmisesse loomingulise panuse.

Filmitootmise protsess on pikka ja kätkeb endas nii tehnilise organiseerimise kui ka loometööd. Esimeses etapis luuakse stsenaarium - sündmuste, tegevuste ja lavastuse kirjeldus. Lavastaja tegevuse kaudu muutub stsenaarium lavastusstsenaariumiks, mis sisaldab ka filmi lavastaja loomingulisi ideid ja nägemusi. Peale filmistsenaariumi valmimist algab filmitootmise teine faas, periood, mil peaaesjalikult režissööri ja operaatorite tegevuse kaudu töötatakse välja filmi visuaalne pool. Selles protsessi faasis segunevad koostöös erinevate autorite ja filmitootja tegevused ning tekivad küsimused õiguste kuuluvuse osas. Režissööri loominguline nägemus realiseerub koos operaatorite ja näitlejatega proovide ja võtete käigus, üksikute stseenide läbimängimisel, nende ülesvõtmisel ja lõpuks ka filmitootmise kolmandas etapis filmi montaaži ajal, kui pannakse kokku eraldi filmitud lõigud, episoodid ja osad, mis seejärel saavad üheks tervikuks teoseks. Film on erinevalt nt teatrilavastusest ühekordne loominguline tulemus. Nagu on märkinud ka režissöör Ilja Frež, on filmi tootmine elav protsess, mis tähendab, et filmimise ajal on vaatamata filmi väljatöötatud stsenaariumile võimalik improvisatsioon. Ootamatult leitud detail, kasutatud intonatsioon jms võivad eeldada stsenaariumi ümbertegemist, kuid võivad ka tähendada lihtsalt võtteplatsil muutuste jooksvat filmi sisseviimist¹⁷.

¹⁶ Tšernõževa, S.A. Prabootnošenija v sfere hudozestvennovo tvortsectva. Akademija Nauk SSSR, Institut Gosudarstva u prava Moskva, 1979. Lk 87

¹⁷ Tšernõževa, 1979; lk 88-89

TsK kohaselt olid kinematograafilised teosed ehk filmid ning raadio- ja televisioonisaated autoriõigusega kaitstavad teosed. Need kunstiteosed tekkisid ajalises järjestuses oluliselt hiljem kui nt kirjandus-, muusika- või kujutava kunsti teosed. Kuid tänaseks päevaks on neist teoste liikidest saanud inimeste igapäevaelu loomulik osa. Seaduse normid, mis puudutasid filmide ja saadete kaitset, ei olnud aga piisavalt täpsed. Ebatäpselt oli reguleeritud filmide ja saadete loomise protsess, samuti olid reguleerimata mitmed isegi tollel ajal teoste tavapärase kasutamisega seotud küsimused.

NSV Liit liitus Genfi Konventsiooniga 1972. aastal ning liitumine jõustus liidu suhtes 27. mail 1973. aastal. Konventsiooniga ühinemine tagas nõukogude autorite teoste kaitse enam kui 60 riigis ja lõi aluse nõukogude autorite teoste kasutamiseks välismaal¹⁸. Konventsiooni laienes teostele, mis loodi NSV Liidus pärast kuupäeva, mil konventsioon liidu suhtes jõustus. Konventsiooniga liitumine ei lõpetanud konventsiooni liikmesriikide vahel kehtinud kokkulepete kehtivust, kuid kui kokkulepete sisu lahkes Genfi Konventsiooni normidest, siis rakendati konventsiooni norme. Samuti ei seadnud konventsioon ühinevatele riikidele siseriiklike seadusandluste ühtlustamise nõuet, kuid sellegipoolest tuli viia konventsiooniga vastuolus olevad siseriiklikud normid sellega kooskõlla. Seetõttu tegi NSVL teatud muudatused ka oma siseriiklikus õiguses.

Pärast 1973. aastat tugines ka NSV Liidu autoriõiguse regulatsioon 1952. a. Genfi Konventsioonil ja sellega välja töötatud kaitse standarditel, mis olid madalamad kui Berni konventsiooni omad.

- Autoriõigused kino- ja televisioonifilmidele kuulusid TsK-i § 490 lg-te 1, 2, 3 ja 4 kohaselt filmimist teostanud ettevõttele;
- autoriõigus amatöör-kinofilmile või televisioonifilmile kuulus selle autorile või kaasautoritele: stsenaariumi autorile, heliloojale, režissöörile-lavastajale, peaoperaatorile, kunstnikule-lavastajale, kusjuures kino- või televisioonifilmi sissevõetud teoste autoriõigus kuulus vastavalt igale autorile oma teose osa suhtes;
- autoriõigus raadio- või televisioonisaadetele kuulus neid üle kandvatele raadio- ja televisiooniorganisatsioonidele, neisse saadettesse sissevõetud teoste osas aga samuti nende autoritele. Omades autoriõigust filmist kui tervikust eristatavale, filmi koostisosaks olevale

¹⁸ Boguslavski, Mark. Rahvusvahelise autoriõiguse kaitse NSV Liidus. Tallinn Eesti Raamat 1976. Arvutivõrgus: <http://www.collaboratory.de/w/Publikationen>. Lk 35 (10.10.2012)

teosele, nt stsenaarist - kirjanduslikule stsenaariumile, helilooja -muusikale, kunstnik - kujundusele jne, ei omanud kaasautorid autoriõigust filmile kui tervikule¹⁹ Selle küsimuse juurde tuleme käesolevas töös hiljem veelkord tagasi.

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium võttis 21.02.1973. a. vastu seadluse “Muudatuste ja täienduste tegemise kohta NSV Liidu ja liiduvabariikide tsiviilseadusandluse Alustes”²⁰ Liiduvabariikide Ülemnõukogu Presiidiumitele tehti ülesandeks viia liiduvabariikide seadusandlus vastavusse selle seadlusega. Eesti NSV tsiviilkoodeksis kehtestati muudatused 28. juuni 1974. a. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega²¹.

Peamised muudatused võrreldes varasema seadusandlusega olid järgmised: võeti vastu normatiivaktid reguleerimaks honorari maksmist võrselt nõukogude autoritele ja välismaa autoritele; kehtestati nõue, millega kirjandusteose tõlkimiseks oli vaja teose autori nõusolekut, millega loobuti varem kehtinud tõlkevabaduse printsiibist; pikendati autoriõiguse kehtivuse tähtaega 15-lt aastalt 25-le aastale alates autori surmaaastale järgne aasta 1. jaanuarist; võeti kasutusele mõiste “õigusjärglane” ning real juhtudel asendati sõna “pärija” mõistega “õigusjärglane”; laiendati isikute ringi, kellele kuulub autoriõigus mitte üksnes kodakondsetest autoritele või nende pärijatele, vaid ka teistele õigusjärglastele olenemata nende kodakondsusest ning täpsustati teose kasutamise tingimusi autori nõusolekuta ja tasu maksmiseta ning kehtestati nõue, et sellisel juhul tuleb viidata autori nimele ja avaldamisallikale²².

Alates 1955. a. tekkis Eestis filmitootmise kõrval ka televisioon ja see arenes mõne aastakümnega laia kasutusega teenuseks. NLKP Keskkomitee määruses „Nõukogude televisiooni edaspidisest arengust“²³ on nimetatud, et „televisioon avab uusi ja suuri võimalusi igapäevaseks poliitiliseks, kultuuriliseks ja esteetiliseks elanikkonna kasvatuseks”. „Televisioon on üks tähtsamaid elanikkonna informeerimise vahendeid sündmustest, mis toimuvad riigis ja välismaal, samuti tööstuse, põllumajanduse, teaduse, tehnika, kunsti, kirjanduse ja spordi saavutustest”, tuleneb eeltoodud määrusest. Televisiooni peeti seega rahva „ideoloogilisel kasvatamisel” alustalaks ning mõjutusvahendiks.

¹⁹ Anajeva, Kask, Laasik. Eesti NSV Tsiviilkoodeks. lk 536 ja Tšernõzeva, 1979; lk 86-87

²⁰ Vedomosti Verhovnogo Soveta SSSR. 1973. Nr 9. lk 138

²¹ Eesti NSV Ülemnõukogu Teataja, 1974 nr 28, art 246

²² Boguslavski, Mark lk 36-48

²³ Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee määrus 29. jaanuarist 1960 „Nõukogude televisiooni edaspidisest arengust“

TsK § 475 kohaselt hakati aga üsna peatselt autoriõigusega kaitstavate teostena eristama telefilme ja televisioonisaateid. Telefilmi tootmine ei erine sisuliselt filmi tootmisest, vahe on vaid edastuskohas – kino või televisioon. Samas saab ka telefilmi edastada kinodes ja vastupidi. Seega ei erine telefilm ja kinofilm oma olemuselt ja loominguilisest aspektist teineteisest. Sellegipoolest eristati neid nõukogude seadusandluses ja juriidilises kirjanduses pikka aega. Tänapäevaks on mõlemad saanud ühise katusermini – audiovisuaalteos.

Telesaadete ja programmide tootmine on filmitootmisest seega erinev just edastusviisi tõttu – televisiooni edastatakse erinevate võrkude – analoog-, digitaal-, kaabel-, satelliitside ja tänapäeval ka mobiilside ning interneti kaudu. Televisiooniprogrammi definitsioon TsK kommentaaride kohaselt²⁴ oli eelkõige tehniline ja mitte niivõrd sisuline ega juriidiline. Õiguse perspektiivist vaadates tuleb televisiooni erinevusena eelkõige mainida, et teleprogramm ei kujuta endast ühtset tervikut, vaid koosneb iseseisvate loominguiliste teoste järjestusest, mis on oma vormilt ja žanritelt enamasti erinevad. Televisiooniprogrammid paneb kokku ja valmistab üldsusele suunamiseks ette televisiooniorganisatsioon. Kusjuures, seadus andis autoriõiguse TsK § 486 kohaselt televisioonisaadetele neid üle kandvale televisiooniorganisatsioonile. Eeltoodu kehtis võrdselt ka raadisaadete suhtes²⁵.

Nagu eelmises alapeatükis toodud, kuulusid autoriõigused kino- ja televisioonifilmidele filmimist teostanud ettevõttele; autoriõigus amatöör-kinofilmile või televisioonifilmile kuulus selle autorile või kaasautoritele: stsenaariumi autorile, heliloojale, režissöörile-lavastajale, peaoperaatorile, kunstnikule-lavastajale, ning kino- või televisioonifilmi sissevõetud teoste autoriõigus kuulus vastavalt igale autorile oma teose osa suhtes.

Autoriõigus raadio- või televisioonisaadetele kuulus neid üle kandvatele raadio- ja televisiooniorganisatsioonidele, neisse saadetesse sissevõetud teoste osas aga samuti nende autoritele.

Tähelepanu tuleb pöörata asjaolule, et autoriõigus operaatori poolt loodule kuulub vaid peaoperaatorile ja mitte kõigile teose loomises osalevatele operaatoritele. Selge on see, et ei tänapäeval ega ka TsK kehtivuse ajal ei loodud peale lühiintervjuude, ebaoluliste sündmuste ülesvõtete ja tänavavõtete ühe kaamera ehk operaatoriga peaaegu mitte mingisuguseid saateid

²⁴ Ananjeva, Jenny jt. Eesti NSV Tsiviilkoodeks. Kommenteeritud väljaanne. Lk 385

²⁵ Tšernõževa, 1979; lk 92-93

ega filme. Seega olid “ülejäanud” operaatorid õiguste omajate ringist välja jäetud. Kehtiv AutÕS peaoperaatorit teistest operaatoritest ei erista.

Saatesse sissevõetud teoseks võib pidada saates ette loetud luuletust, lauldud laulu vm teost, mis ei ole spetsiaalselt selle saate jaoks loodud, vaid on näiteks juba varem olemas olnud või saate tootmises osalenud autori teost, mida on võimalik iseseisvalt saatest eraldada. Näiteks lastesaates loetakse ette mõne kirjaniku jutustus, luuletus vm. Saatest selgelt eristatav on nt saate stsenaarium. Teiste saate osade, nagu režissööri, operaatori, kunstniku ja lavastaja töö, autoriõigused kuuluvad aga TsK alusel saadet ülekandvale organisatsioonile.

Seega vähemasti alates 1965.-ndast aastast loodud teoste osas oli nende loomise ajal selge regulatsioon, et autorite õigused kuuluvad saateid ülekandvatele raadio- ja televisiooniorganisatsioonidele ja telefilmide puhul filmimist teostanud ettevõttele, kuigi autoriõiguste üleminekut tööõiguslikes dokumentides sätestatud ei olnud.

TsK § 496 p 4 sätestas, et autori nõusolekuta ja autoritasu maksmiseta, kuid kasutatud teose autori perekonnanime ja kasutamise allika kohustusliku äranäitamisega on lubatud avalikult peetud kõnede, ettekannete, samuti avaldatud kirjandus-, kunsti- ja teadusteoste reprodutseerimine kinos, raadios ning televisioonis. Reprodutseerimiseks loetakse samuti avalikult esitatavate teoste vahetult nende esitamise kohalt ülekandmist raadio või televisiooni kaudu. Seega võimaldas seadusandlus raadio- ja televisioonisaadetes väga laia liiki teoste kasutamist ja saadetes reprodutseerimist ilma autori igasuguse nõusolekuta ja autorile tasu maksmata. Kehtiv seadusandlus sellist võimalust ette ei näe.

TsK §2 lg 1 reguleeris suhteid riiklike, kooperatiivsete ja ühiskondlike organisatsioonide vahel; kodanike suhteid riiklike, kooperatiivsete ja ühiskondlike organisatsioonidega ning suhteid kodanike vahel²⁶. Tsiviilõigused ja kohustused tekkisid seadusega ette nähtud tehingutest, samuti tehingutest, mis ei ole seadusega ette nähtud, kuid ei ole sellega vastuolus; samuti administratiivaktidest, sealhulgas riiklike, kooperatiivsetel ja ühiskondlikel organisatsioonidel planeerimisaktidest; avastuste, leiutiste, ratsionaliseerimisetepanekute tulemusena; teaduslike, kirjandus- ja kunstiteoste loomisega; kahju tekitamisega, ilma küllaldase aluseta teise isiku vahendite arvel vara omandamise või säästmise tagajärjel; kodanike ja organisatsioonide muude tegude tagajärjel ning sündmuste tagajärjel, millega

²⁶ Ananjeva, J. jt. Eesti NSV Tsiviilkoodeks. Kommenteeritud väljaanne. lk 11

seadus seostab tsiviilõiguslike tagajärgede saabumist²⁷. Tsiviilõigused ja kohustused tekkisid küll teoste - teaduslike, kirjandus- ja kunstiteoste loomisega, kuid autoriõigusega kaasnevaid õigusi õiguste ja kohustuste tekkimise alusena pole nimetatud.

TsK § 11 kohaselt võis kodanikel vastavalt seadusele olla isiklikus omanduses vara, õigus kasutada eluruumi ja muud vara, pärida ja pärandada vara, valida tegevusala ja elukohta, omada õigust teaduslikele- kirjandus- ja kunstiteostele, avastustele, leiutistele ja ratsionaliseerimisetepanekutele, samuti võis kodanikel olla muid varalisi ja isiklike mittevaralisi õigusi. Isiklikud mittevaralised õigused olid isikust lahutamatud. Mittevaraliste õiguste alla kuulusid õigus autorsusele, õigus nimele, õigus au ja väärrikusele jms.

Autoriõigusega kaasnevaid õigusi TsK aga ei tundnud.

Esitused loodi nõukogude ajal tellimusena, mille eest maksti esitajale kas töötasu või tasu töövõtu alusel ning esituse hilisema kasutamise eest ka nt fonogrammi tootmisel esitajale täiendavat tasu maksmata ei pidanud. Esitajaõiguste mõiste ei esine enne AutÕS-i vastuvõtmist ka üheski töösuhet reguleerivas dokumendis.

Käesoleval ajal tuntakse ka autoriõigusega kaasnevaid õigusi nagu esitaja õigused ja fonogrammitootja õigused.

Esitaja tegevust reguleeris nõukogude ajal TsK § 355 – tööettevõtt. Tööettevõtulepingu järgi kohustus tööettevõtja omal riisikol tegema tellija ülesandel kindlaksmääratud töö kas tellija või omast materjalist, tellija aga kohustus tehtud töö vastu võtma ja selle eest tasuma. Tööettevõtuleping oli tasuline leping, mille poolteks võisid olla nii organisatsioonid kui eraisikud ning lepingule iseloomulikuks jooneks oli tööettevõtja kohustus teha mingi konkreetne, lepingus määratletud töö astumata seejuures tellija kollektiivi liikmeks ning allumata tema kontrollile, sisekorraeskirjadele, tööajale jm tingimustele. Tööettevõtu puhul oli tellija huvitatud üksnes kokku lepitud resultaadi omandamisest kindlal tähtajal ja kokku lepitud tasu eest²⁸. Tööettevõtulepingu paralleel on VÕS²⁹ §-635 sätestatud töövõtulepingu mõiste, mille kohaselt kohustub üks isik (töövõtja) valmistama või muutma asja või saavutama teenuse osutamisega muu kokkulepitud tulemuse (töö), teine isik (tellija) aga

²⁷ Eesti NSV Tsiviilkoodeks. § 5

²⁸ Anajeva, J. jt. Eesti NSV Tsiviilkoodeks. Kommenteeritud väljaanne lk 385

²⁹ Võlaõigusseadus. Jõustunud 01.07.2002. RT I 2001, 81, 487... RT I, 08.07.2011, 6 Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/108072011021> (24.08.2012)

maksma selle eest tasu. Eeldatakse, et töövõtja ei pea täitma lepingust tulenevaid kohustusi isiklikult³⁰.

Ka fonogrammide kasutamise õiguspärasuse osas puudub käesoleval ajal selgus. Fonogrammitootja on AutÕS § 69 kohaselt füüsiline või juriidiline isik, kelle algatusel ja vastutusel toimub teose esitamisest lähtuva heli või muu heli esmakordne õiguspärane salvestamine. Nõukogude õiguskirjanduses fonogrammitootja mõiste või sellele sisult sarnane termin puudub ning muusika- vm teose salvestamise järgselt tekkivad õigused ja kohustused heliplaadile olid täpsemalt reguleerimata. Õnneks oli nõukogude ajal fonogrammitootjaid vähe. Peamised fonogrammitootjad olid Eesti Raadio, Tallinnfilm, Linnahalli stuudio, Heliloojate Liit ning Üleliiduline Raadio (praegune TOM Radio Ostankino) ning Meloodia, kellel oma salvestusstuudiot ei olnud, kuid kes kasutas salvestamiseks nii Eesti Raadio, Linnahalli kui ka Heliloojate Liidu stuudiot. Seega puudutab eeltoodud problemaatika ka väikest isikute ringi. Kuidas kehtiv seadus on nõukogude ajal loodud fonogrammide kasutamist reguleerinud, vaatleme 2. peatükis.

1.2 Õiguste kuuluvus töösuhetes

Nõukogudeaegne tööõigus reguleeris üksikasjalikult töötulemuste saavutamist puudutavaid küsimusi ning määras kindlaks töötaja osalemise töandja tegevuses, tema funktsioonid ja allumise töandja juhtimisele ja korraldustele. Töötajaga sõlmitud töölepingus määratleti töökoht, töö liik ja tööaeg. Töö teostaja ehk töötaja poolt töökohustuste raames (TsK mõistes - teenistusülesandeid täites) loodud teos läks vastavalt nõukogudeaegsetele autoriõiguse üldistele alustele üle töandjale - ettevõtte või organisatsiooni omandisse või käsutusse.

On selge, et tööõigus ei saanud teose loomise protsessi sama täpselt reguleerida, nagu ta reguleerib näiteks mingi kindla autoriõigusega kaitsmata töö tegemist (nt mingite tehniliste detailide kokkupanekut vmt). Loomeprotsess tähendab millegi uue, seni olematu loomist, milleks on vaja kindlat ettevalmistust, materjali kogumist ning mõtteid ja ideid, kusjuures viimaste kogumine võib toimuda mitte ainult tööajal. Alles peale eeltoodud ettevalmistust algab teose loomine. Sellist „ettevalmistusperioodi“ tööõigus ei hõlma. Teine teose loomise eripära tööõigussuhetes võrreldes teiste töötulemuste tekkimisega seisneb tulemuse

³⁰ VÕS § 635 lg 1 ja lg 3

määramatuses ja prognoosimatuses: ajal, kui autor asub töölepingut täitma, ei ole veel teada, milline saab olema tema poolt loodav teos. Kusjuures eeltoodu võib kehtida pea kõikide autoriõiguse objektide loomise suhtes ning selline määramatus tuleneb loome- ja kunstitöö iseloomust ja on paratamatu. Selline määramatus aga ei tähenda, et teost ei võiks luua tööülesannete täitmise käigus, kuna enne teose loomisele asumist määratleb tööandja teatavad kriteeriumid, millele loominguline resultaat peab vastama: teose vorm, nimetus, liik, maht ja üldine iseloom või sisu ning selle kasutamise eesmärk. Töö valmimisel annab autor teose tööandjale üle ja saab selle eest töötasu.

Keerulisem on autoriõigusega loodud teoste õigusliku reguleerimise küsimus. Praktiliselt kõigi nõukogudeaegses õigusalasises kirjanduses esitatavate autoriõiguse definitsioonide kohaselt reguleerib autoriõigus suhteid, mis tekivad teoste loomisel ja kasutamisel. Samal ajal on ebaselge, kuidas reguleerib autoriõigus suhteid, mis tekivad ajal, mis eelneb teose loomisele. Selline reguleerimine võib olla oluline nt juhtudel, kui teost ei looda lõpuni või teose loomine piirdubki vaid ettevalmistusprotsessiga, kuid selle raames sündinud ideed on tööandjale vajalikud ja ta soovib nende pinnalt nt mõne teise autori poolt teose loomist jätkata. Loomulikult võimaldab autoriõigus sõlmida lepingut teose kohta, mis ei ole veel valmis, kusjuures sellisel juhul võimaldas ka TsK maksta autorile tulevase tasu arvel teose loomiseks avanssi või anda talle muid soodustusi. Kirjanduses eristati tööõigust autoriõigusest nende erinevate reguleerimise esemete põhjal – tööõiguse esemeks oli „elav töö“ ning autoriõiguse reguleerimise objektiks nn „ajastatud töö“³¹. Praeguse aja kontekstis võib „ajastatud tööd“ pidada töövõtu iseloomuga õigussuhteks.

Detailsemalt reguleeris nõukogudeaegne autoriõigus suhteid juba valminud teose kasutamiseks.

NSV Liidu ja liiduvabariikide tsiviilseadusandluse aluste³² kohaselt kuulub autoriõigus teosele, mis on loodud teadus- või muus organisatsioonis ametiülesandeid täites, teose autorile. TsK³³ § 487 lõigetes 1 ja 2 on sätestatud, et teaduslikus või muus organisatsioonis teenistusülesannete täitmise korras loodud teose autoril on autoriõigus sellele teosele. Organisatsiooni poolt sellise teose kasutamise kord ja autorile tasu maksmise juhud määrati kindlaks NSV Liidu ja Eesti NSV seadusandlusega. Seega piirati teenistusülesannete raames loodud teoste autoriõigusi eelkõige teose kasutamise üle otsustamise ja teose kasutamise eest

³¹ Gavrilov, E. P. Sovetskoe avtorskoe pravo. Osnovnoe noloženija. Tendensii razvitija; Izdatelstvo "Nauka" 1984, lk 68-69

³² NSV Liidu ja liiduvabariikide tsiviilseadusandluse alused. Lk 70-71

³³ TsK. lk 187

tasu maksmise osas. Teenistusülesannete täitmise korras loodud teoste kasutamise eest ei olnud autoril üldreeglina õigus saada autoritasu, sest ta oli selle eest juba saanud hüvitust palga või stipendiumi näol. Ainult seaduses ettenähtud erandjuhtudel võis sellist teoste väljaandmise ja korduva väljaandmise eest autorile tasu maksta³⁴.

TsK sätestas teatud juhtudel teoste kasutamise õiguse autori nõusolekuta ja autoritasu maksmiseta:

- nt väljaantud võõra teose kasutamine uue, loominguliselt iseseisva teose loomiseks peale jutustava teose ümbertöötamist draamateoseks või stsenaariumiks ja vastupidi;
- samuti avaldatud kirjandusteostest ning teadulikest ja kunstiteostest informeerimine ajakirjanduses, kinos, raadios ja televisioonis;
- avalikult peetud kõnede, ettekannete, samuti avaldatud kirjandusteoste ning teaduslike ja kunstiteoste reprodutseerimine ajalehtedes, kinos, raadios ja televisioonis.

Reprodutseerimiseks loeti samuti avalikult esitatavate teoste raadio või televisiooni kaudu vahetult nende esitamise kohalt transleerimist jms. Ajalehtedes, kinos, raadios ja televisioonis võis informeerida või terviklikult reprodutseerida ükskõik millist avalikult peetud kõnet, ettekannet või avaldatud teaduslikku, kirjandus ja kunstiteost. See kehtis võrdselt ka nende avalikult esitatud teoste vahetu ülekandmise (otseülekande tegemise) kohta raadios ja televisioonis või nende teoste esitamise kohta vahetu üleskirjutamise ehk salvestamise korral magnetlindile (magnetofon, videomagnetofon)³⁵.

Ühtlasi võimaldas TsK teoste kasutamist autori nõusolekuta kuid autoritasu maksmisega ja seda nt järgnevatel juhtudel: avaldatud teoste jäädvustamine filmile, heliplaadile, magnetlindile või mõnele muule seadmele avaliku reprodutseerimise või levitamise eesmärgil, v.a teoste kasutamine kinos, raadios või televisioonis; kirjandusteoste kasutamine helilooja poolt tekstiga muusikateoste loomiseks. Neil juhtudel kohustus teksti autorile tasu maksuma teost kasutav organisatsioon. Esimesel juhul oli eelduseks autori perekonnanime ja allika, teisel juhul vaid autori perekonnanime äranäitamine.³⁶

³⁴ Anajeva, J. jt. Eesti NSV Tsiviilkoodeks. Kommenteeritud väljaanne lk 535

³⁵ Anajeva, J. jt. Eesti NSV Tsiviilkoodeks. Kommenteeritud väljaanne lk 540

³⁶ Võrdluseks USA autoriõiguse seadusandlusest (*United States Copyright statute*) võib öelda, et kuigi USA põhiseadus volitab Kongressi „edendamaks teaduse ja kunstide arengut tagades autoritele ja leituajatele ainuõigused nende kirjanduslikule loometööle ning leitistele“, tunnustab USA autoriõigus autorina ka juriidilisi isikuid. See kehtib ka töösuhete raames loodu puhul (Gorman, Robert A., Ginsburg, Jane C. Copyright, Cases and Materials. Seventh edition. Foundation Press. 2006, lk 304). Töösuhete raames loodud teos („work made for hire“) on USA AutÕS (U.S. Copyright Law, vastu võetud 1961) § 101 lõike 1 kohaselt töötaja poolt oma tööülesannete või töökohustuste raames loodud teos. Sama §-i lõike 2 kohaselt on teos, mis on spetsiaalselt tellitud või autorilt ostenud kasutamiseks osana kollektiivsest teosest nt

Tulles tagasi TsK juurde, siis autoritasu maksmise juhud ja määrad olid TsK järgi toodud vastavates tasumäärades ja tariifides. Avaldatud teoste autoreile, kelle teoseid selliselt kasutati, pidid üldreeglina tasu maksuma teoseid kasutavad organisatsioonid, nt teatrid, klubid, filmistuudiod, filharmooniad, tööstusettevõtted jt ja neid levitavad või kirjandusteosele rajatud sõnalis-muusikalisi teoseid lavastavad asutused³⁷.

TsK sätestas tüüp-autorilepingute kasutamise võimaluse, mis kinnitati Eesti NSV Ministrite Nõukogu poolt ning kooskõlastati asjast huvitatud ametkondade ja loominguliste liitudega. Tüüp-autorilepingud oli normatiivaktid, millega reguleeriti poolte õigusi ja kohustusi vastavalt autorilepingu liigi spetsiifikale.

TsK §-de 507, 511, 512 ja 514 järgi olid autorilepingu tüüptingimused järgmised:

- 1) autori kohustus teos luua ja üle anda või ainult üle anda kindlaksmääratud tähtjaks. Teos pidi vastama lepingus kokkulepitud tingimustele;
- 2) autori kohustus teha teosesse vajadusel muudatusi: autor pidi tööandja või tellija nõudmisel parandama või täiendama teost vastavalt tööandja või tellija soovile. Selliste paranduste ja täienduste tegemist võis tellija nõuda maksimaalselt kaks-kolm korda, seejuures pidi ta paranduste tegemise vajadusest autorit kirjalikult teavitama ning teatama autorile paranduste tegemiseks ettenähtud tähtaja. Autori kohustus teost täiendada või parandada kehtis ka peale töö vastuvõtmist (heakskiitmist) tellija poolt. Seda nõuet sai tellija esitada aga peale teose vastuvõtmist vaid juhul, kui heakskiidetud teost ei saanud sellisel kujul välja anda või kasutusele võtta pooltest sõltumatutel asjaoludel. Kui autorile tüüplepinguga kindlaksmääratud tähtjaks kirjalikku teadet ei saadetud, loeti teos organisatsiooni poolt heakskiidetuks;
- 3) tööandja või tellija kohustus asuda teost kasutama või alustama teose kasutamist lepinguga kokkulepitud viisil lepinguga kindlaksmääratud tähtjal, mis ei tohtinud ületada kahte aastat arvates päevast, mil teos tema poolt heaks kiidetud sai. Nimetatud kohustust ei rakendatud stsenaariumide ja kunstiteoste tellimise lepingu objektidele. Juhul, kui tööandja või tellija ei asunud teost lepingus kokku lepitud tähtaja jooksul kasutama, oli autoril õigus nõuda kogu tasu väljamaksmist (100% lepingus kokkulepitud tasust) ning öelda leping üles,

osana audiovisuaalsest teosest, või tõlkest, instruktsioonina, testina, testi vastusmaterjalina või atlasena, ja juhul, kui pooled on selles eraldi kirjalikult kokku leppinud, käsitletav töökohustuste raames loodud teosena. Töökohustuste raames loodud teose autoriõiguste kuuluvus on sätestatud §-s 201 lõikes b: Juhul, kui teos on loodud töökohustuste raames, peetakse autoriks tööandjat või isikut, kelle jaoks teos loodi ja juhul, kui pooled pole vastupidises kokku leppinud, kuuluvad talle selle teose suhtes kõik autoriõigused. (Gorman, Ginsburg lk 305). Hindamisel, kas teos on loodud töökohustuste raames või mitte, analüüsib Ameerika Ülemkohus enamasti peamise, kuid mitte ainsa asjaoluna, kas tööandjal oli õigust kontrollida teose loomise protsessi või mitte. Goldstein, Paul. International Copyright Principles. Law and Practice. New York. Oxford University Press. 2001. Lk 210-212 ja 291-292

³⁷ Anajeva, J. jt. Eesti NSV Tsiviilkoodeks. Kommenteeritud väljaanne lk 542

samuti nõuda teos tööandjalt või tellijalt välja. Poolte autorilepingujärgsete kohustuste rikkumine tõi endaga kaasa seaduses sätestatud tagajärjed. Nt kui tellija ei kasutanud enda poolt heakskiidetud teost või ei alustanud selle kasutamist lepingus kokkulepitud tähtajal, oli ta kohustatud autorile viimase nõudel maksma kokkulepitud tasu täies ulatuses (ka selle osa, mis kuulus maksmisele peale teose kasutama asumist); autoril aga oli õigus lepingust taganeda ning nõuda lepingu alusel üle antud teose tagastamist. Samas ei näinud seadus ette poolte võimalust sundida autorit oma kohustust täitma ehk teost looma või ka teosesse hiljem parandusi tegema;

4) tööandja või tellija kohustus maksta autorile tasu. Üldiselt maksti autoritasu välja osade kaupa: lepingu sõlmimisel maksti avanssi, teose heakskiitmise korral maksti teine osa tasust ning peale teose kasutusele võtmist (nt kirjastamine, lavastamine vmt) ülejäänud osa (ca 40% tasust). Tasus kokkuleppimine toimus TsK § 511 kohaselt vastavalt poolte kokkuleppele ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu poolt kinnitatud autoritasu määrades. Ametlikud tasumäärad kehtestasid minimaal- ja maksimaalmäärad. Pooled võisid tasu suuruses vabalt kokku leppida vaid juhul, kui kinnitatud autoritasu määrad vastava teose liigi või kasutusvaldkonna kohta puudusid. Neil juhtudel tuli lähtuda analoogsete teoste ja tingimuste kohta kehtestatud määradest³⁸. Eesti NSV Ministrite Nõukogu andis välja määruse “Draama- ja muusikateoste avaliku esitamise ning loomise eest autoritasu maksmise kohta”, mille lisana nr 1³⁹ olid kehtestatud “Draama- ja muusikateoste avaliku esitamise eest makstava autoritasu määrad” ning lisana nr 2⁴⁰ olid toodud “Avalikuks esitamiseks ettenähtud, tellimusena loodud draama- ja muusikateoste või avaldamata teoste esmakordse avaliku esitamise õiguse eest makstava autoritasu määrad”. Eeltoodud määrade kohaselt moodustas autoritasu nt mitmevaatuselise ooperi kirjutamise eest 5000-12 000 rubla; sümfoonia kirjutamise eest 2500-6000 rubla; üheosalise kontserdi orkestriga eest 1000-2000 rubla; avamäng sümfooniaorkestrile ja teised ulatuslikud mittetsükllilised sümfoonilised või vokaalsümfoonilised teosed 200-1000 rubla jne⁴¹.

³⁸ Anajeva, J. jt. Eesti NSV Tsiviilkoodeks. Kommenteeritud väljaanne lk 547

³⁹ Eesti NSV Ministrite Nõukogu 30.05.1977. a. määrus nr 284 lisa nr 1 “Draama- ja muusikateoste avaliku esitamise ning loomise eest autoritasu maksmise kohta”

⁴⁰ Eesti NSV Ministrite Nõukogu 30.05.1977. a. määrus nr 284 lisa nr 2 Draama- ja muusikateoste avaliku esitamise eest makstava autoritasu määrad”

⁴¹ Nt mängufilmi stsenaariumi eest maksti tasu kolmes osas: stsenaariumi vastuvõtmisel maksti autorile kuni 5000 rubla; mängufilmi tootma asumisel maksti autorile kuni 3000 rubla; peale valminud mängufilmi vastuvõtmist, arvestades filmi kategooriat, maksti autorile kõrgema kategooria filmi eest tasu summas kuni 14 000 rubla, esimese kategooria mängufilmi eest kuni 12 000 rubla; teise kategooria mängufilmi eest kuni 10 000 rubla ning kolmanda kategooria filmi eest kuni 8 000 rubla. Tasu suuruse arvutamisel võis arvesse võtta ka valminud mängufilmist saadud tulu. Selleks olid kehtestatud kindlad tasuvuse normatiivid, milleni jõudes tekkis stsenaariumi autoril õigus saada täiendavat tasu (vastavalt neljale kategooriale 6 000 kuni 12 000 rubla). Seega oli stsenaariumi autori tasu suurus seotud sellega, kas stsenaarium läks kasutusse ehk kas selle põhjal loodi mängufilm ning kui suur oli selle edu (kas ta teenis oma tootmisega seotud kulud tagasi ja / või teenis kasumit). Kui mängufilmi stsenaarium sai Kinostudio heakskiidu, kuid mingisugustel põhjustel sellest filmi ei toodetud, maksti autorile tasu välja kokku lepitud 100% asemel vaid osaliselt.

Eesti NSV Ministrite Nõukogu 30.05.1077. a. määrus nr 285 “Teaduslike, kirjandus-, kunsti- ja muusikateoste väljaandmise eest makstava autoritasu kohta” ja selle lisa nr 1 sätestas teaduslike, kirjandus-, kunsti- ja muusikateoste väljaandmise eest mitteperioodiliste trükistena avaldamise eest maksavad tasumäärad. Eeltoodud määruse lisa 1 olid toodud mittekoosseisulistele töötajatele teoste toimetamise ja retsenseerimise ning registrite koostamise eest makstavad tasumäärad⁴².

Töösuhete raames loodud teoseid võis tööandja kasutada kooskõlas selle otstarbega, mis tulenes autoriga sõlmitud töölepingust. Tööülesannete täitmisel loodud teose kasutamine autori poolt oli piiratud teose kasutamise ja tasu maksmise osas. Muus osas kaitsti autori põhimõttelisi õigusi (nt õigus autorsusele, õigus autori nimele jt). Seega pidi teose kasutamise eesmärk olema pooltevahelises töölepingus täpselt kokku lepitud. Üldreeglina ei olnud autoril õigus saada tööülesannete täitmise käigus loodud teoste kasutamise eest autoritasu, sest ta oli selle eest juba saanud hüvitist palga näol (v.a seaduses sätestatud ettenähtud erandjuhud)⁴³.

TsK § 514 sätestas ka organisatsiooni kohustuse teost kasutada, mille kohaselt kohustus organisatsioon teost kasutama või alustama teose kasutamist lepingus kokkulepitud viisil lepingus kindlaksmääratud tähtajal, mis ei tohtinud ületada kaht aastat, arvates päevast, mil teos temal poolt heaks kiideti. Seda kohustust ei kohaldatud stsenaariumi- või kunstiteose tellimise lepingu puhul.

TsK § 490 määratles autoriõiguse tele- ja kinofilmidele ning raadio- ja televisioonisaadetele. Lg 1: Autoriõigus kino- või televisioonifilmidele kuulub filmimist teostanud ettevõttele. TsK kommentaari kohaselt⁴⁴ pole siinjuures oluline, mis liiki kino- või televisioonifilmiga on tegemist (nt mängu-, dokumentaal-, reklaamfilm), samuti millised on filmimise tehnilised vahendid (kas film on filmi- või magnetlindil), kas film on filmitud spetsiaalsest lavastusest või kontserdil, televisiooniekraanilt või muul teel. Lg 2: Autoriõigus amatöör-kinofilmile või televisioonifilmile kuulub selle autorile või kaasautoritele. Lg 3: Stsenaariumi autorile, heliloojale, režissöörile-lavastajale, peaoperaatorile, kunstnikule-lavastajale ja teoste kino- või

⁴² Silvet, E; Vaht, V; Matt, E; Kimmel, K; Somson, R; Mändmaa, R; Nuut, I; Konstantin, V; Tammeväli, L; Kõörna, A. Eesti NSV Seaduste Kogu. II köide. Eesti NSV tsiviilkoodeks. Tallinn 1964, lk 170-180. Nt ilukirjandusliku proosa, kirjandus- ja kunstiteaduslike teoste toimetamise eest maksti 7,5-25 rubla käsikirja autoripoogna või värsirea kohta ning muusikateoste retsenseerimise ja toimetamise eest 2-5 rubla käsikirja autoripoogna või värsirea kohta

⁴³ Autoritasu suuruse määramisel raadio- ja telesaadetes avaldatud materjalide eest võeti arvesse teema olulisust, aktuaalsust, operatiivsust ning materjali ettevalmistamise keerukust, teema loomingu lahenduse algupära ja autori kvalifikatsiooni. Tasustamisele kuulusid vaid eetris avaldatud materjalid. Eranditeks olid materjalid rahvusvaheliseks vahetuseks, tõlked, retsensioonid, vastused kuulajate – vaatajate kirjadele, kui neid koostasid mitte-koosseisulised töötajad, spetsialistide konsultatsioonid, ametkondlike väljaannete materjalid. Autoritasu summa saadetes avaldatud materjalide eest (sõltumata autorite hulgast), ei tohtinud ületada materjali eest kehtestatud tasu piirmäära. Saadete muusikalise kujundamise tasu maksti vaid mittekoosseisulistele töötajatele ning kõlamise minutijärgse arvestuse alusel.

⁴⁴ Anajeva, J. jt. Eesti NSV Tsiviilkoodeks. Kommenteeritud väljaanne. Lk 521

televisioonifilmi koostisosadena kuuluvate teoste autoritele kuulub autoriõigus igapähele oma teosele. TsK kommentaari kohaselt⁴⁵ tuleb otsustamisel lähtuda nt sellest, kas autori töö moodustab filmis omaette loomingulise teose, mis mingis objektiivses vormis on olemas või mitte. Samuti ütleb kommentaar, et eeltoodud loetelu pole ammendav. Lg 4: Autoriõigus raadio- või televisioonisaadetele kuulub neid üle kandvatele raadio- ja televisiooniorganisatsioonidele, neisse saadetesse sissevõetud teoste osas aga nende autoritele. TsK kommentaari kohaselt autori õigused raadio- või televisioonisaate kui terviku suhtes kuulusid neid saateid ülekandvatele organisatsioonidele, kuid neisse saadetesse koostisosadena sissevõetud ükskõik milliste teaduslike, kirjandus- ja kunstiteoste osas aga nende teoste autoritele. Erandina võib selliseid avaldatud teoseid kasutada autori nõusolekuta ja autoritasu maksmiseta TsK § 496 p 4 alusel⁴⁶.

1.3 Töösuhete liigid, mille raames loodi kaitstavaid teoseid

Nõukogude ajal oli kultuuri- ja teadusasutustes ning ringhäälinguorganisatsioonides mitut liiki töösuheteid. Eesti NSV tsiviilkoodeksi kommenteeritud väljaande kohaselt ei olnud töökohustuste raames loodud teoseks tunnistamisel oluline, kas teos oli loodud koosseisulise või mittekoosseisulise, alatise või ajutise töötaja poolt, oluline oli asjaolu, kas teose loomine oli töötaja tööülesandeks või mitte⁴⁷.

Toon aga töösuhete jagunemisel näiteks toonased ringhäälinguorganisatsioonid Eesti Raadio (ER) ja Eesti Televisiooni (ETV), kuna need organisatsioonide, kelle õigusjärglane on Eesti Rahvusringhääling (ERR), olid nõukogude ajal suurimad audiovisuaalteoste ja fonogrammide tootjad Eesti territooriumil. ERR-i arhiiv on mahukas ja sisaldab eesti kultuuri ja ajaloo seisukohalt hindamatuid kultuuriväärtusi. ERR-i heliarhiivis on muusikateosed 127 772

⁴⁵ Anajeva, J. jt. Eesti NSV Tsiviilkoodeks. Kommenteeritud väljaanne lk 536

⁴⁶ Küsimus on, mida tähendab „neisse saadetesse sissevõetud teosed“. Kui tugineda sama §-i lõigetele 1, 2 ja 3 antud kommentaaridele, mis selgitavad norme, mille kohaselt kuulub autoriõigus kino- või televisioonifilmidele filmimist teostanud ettevõttele, kuid autoriõigus amatöör-kinofilmile või televisioonifilmile kuulub selle autorile, ning stsenaariumi autorile, heliloojale, režissööri-lelavastajale, peaoperaatorile, kunstnikule-lavastajale ja teoste kino- või televisioonifilmi koostisosadena kuuluvate teoste autoritele kuulub autoriõigus igapähele oma teosele, siis tuleks lähtuda sellest, kas nimetatud raadio- või televisioonisaadete autorite teoseid on võimalik saadetest eraldada või mitte. Ehk otsustamisel, kellele kuuluvad audiovisuaalteose autori õigused, tuleb lähtuda aspektist, kas konkreetse autori töö moodustab teoses omaette loomingulise teose, mis mingis objektiivses vormis on olemas või mitte ning kas see teos on saatest tervikuna eraldatav. Näiteks võib tuua režissööri või lavastaja loomingu, mis kindlasti ei ole mingis objektiivses vormis ilma audiovisuaalteoseta olemas ning tervikust saatest eraldatav. Samuti ei ole olemas operaatori „teost“ isenesest, stsenaariumi autori ja helilooja loodud teosed on aga objektiivses vormis audiovisuaalteosest eraldatavad ja võivad eksisteerida ka ilma konkreetse saateta. Samas, luuakse üldjuhul filmi või saate stsenaarium konkreetselt mingi tulevikus loodava filmi või saate jaoks ja neid pole olemas ilma konkreetse tellimusest, kuid autoriõiguse kuuluvust nimetatu ei mõjuta. Seega võib öelda, et audiovisuaalteose autori õigus kuulub antud autorile juhul, kui tema looming moodustab iseseisva teose ja on tervikteosest eraldatav. Teisel juhul loetakse autoriõigus raadio- või televisioonisaadetele üle läinuks neid üle kandvale raadio- ja televisiooniorganisatsioonile.

⁴⁷ Anajeva, J. jt. Eesti NSV Tsiviilkoodeks. Kommenteeritud väljaanne lk 534

helilindil, 5 terabaiti andmeid 49 116 helifaili, samuti 22 954 CDR ning DAT-linti (televisioonis kasutatav mahukas videolint) ERR-i videoarhiivis paiknevad saated ja filmid 61 250 Beta- ja VHS-lindil, lisaks 40 terabaiti ehk 1500 saadete faili ning 4865 DVCAM, XDCAM ja DVD kandjat. ERR-i filmiarhiivis on täiendavalt 27 664 filmilinti. Seega on oluline välja selgitada, kas eelnimetatud saadete loomisel läksid töötajate õigused ERR-ile üle või mitte.

Järgnevalt kirjeldab autor ERR-i õiguseellaste töösuhteid.

Koosseisulisteks töötajateks olid peatoimetajad, vanemtoimetajad, üldjuhul ka kõik toimetajad, nooremtoimetajad, režissöörid jne. Koosseisuliste töötajate tasustamine toimus kahel moel:

- a. töötajale maksti põhipalka;
- b. suurenenud töökoormusel või täiendavate tööülesannete täitmisel (nn kaastöö) maksti töötajale täiendavalt „honorari” (lisatasu).

Põhipalk moodustas töötaja palgast enamasti väiksema osa kui honorar. Mõlema tasu saamise eelduseks oli tehtava töö tegemine tööajast. Honorari maksti enamasti loomingulise töö eest, näiteks saate autori või kaasautorina. Töö hindamise aluseks oli honorari määrade tabel, milles sätestati teatud töö eest makstava tasu vahemikud. Nt intervjuu – 4,50 kuni 5,50 rubla. Täpse honorari summa määras vahetu juht võttes tabeli aluseks.

Kuni 1978. aastani võeti töötaja tööle ja töösuhe lõpetati ENSV Ministrite Nõukogu Riikliku Raadio ja Televisiooni Komitee esimehe käskkirjaga töötajate määramise ja ümberpaigutamise kohta ja ajavahemikul 1978 kuni 1990 Eesti NSV Riikliku Televisiooni- ja Raadiokomitee esimehe käskkirjaga. Tänapäevases mõistes töölepingut töötajaga ei sõlmitud. Autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste mõisteid üheski dokumendis ei kasutatud. Sellegipoolest oli pooltevaheliste töösuhete sisu sama mis tänapäevasel töösuhtel. Tolleaegne koosseisuline töötaja oleks ka kehtiva õiguse mõistes koosseisuline töötaja - TLS-i § 2 lg-s 1 nimetatud isik (töötaja), kellega on sõlmitud TLS §-s 1 nimetatud leping.

Mittekoosseisulisteks töötajateks olid korrespondendid, toimetajad jm autorid, kelle töö sisuks oli loominguline töö. Nende töötasu koosnes honorarist ning põhipalka mittekoosseisulistele töötajatele ei makstud. Töö hindamise aluseks oli samuti honorari määrade tabel. Täpse honorari summa määras tabelit aluseks võttes vahetu juht.

Mittekoosseisuliste töötajatega suhetesse astumisel koostati samasugused dokumendid nagu koosseisuliste töötajate puhul. Tänapäevases mõistes töölepingut mittekoosseisuliste töötajatega ei sõlmitud. Töölepinguid hakati mittekoosseisuliste töötajatega sõlmima alles 1990. aastal. Autoriõiguste võimalikku üleminekut töötajalt tööandjale ükski töösuhet puudutav dokument ei sisaldanud.

Vaatamata sellele, et mittekoosseisulisele töötajale põhipalka ei makstud, olid mittekoosseisulise töötaja tööaeg ja töökohustused samad, mis koosseisulistel töötajatel. Samuti laienesid neile kõik töösuhetest tulenevad õigused ja sotsiaalsed tagatised nagu ravikindlustus, põhipuhkus, tööstaaži arvestus tööle asumise päevast, haiguslehel viibimise õigus, sünnitus- ja lapsehoolduspuhkusele minemise õigus jm töösuhete iseloomulikud õigused. Seega ainuke erinevus koosseisulise ja mittekoosseisulise töötaja vahel oli, et mittekoosseisulisele töötajale põhipalka ei makstud, vaid tema tasustamine toimus vastavalt tema poolt tehtud töömahule. Ka mittekoosseisulistel töötajatel olid tööandja juures töökoht ja töölaud, telefon ning muud vajalikud töövahendid, ta ei töötanud kodus või talle sobival ajal muus kohas, mis võiks eeldada praeguses mõistes töövõtulepingulist suhet. Töösuhe mittekoosseisulise töötajana võis kesta aastaid, Eesti Televisioonis on näiteid isikutest, kes töötasid nt 7 aastat mittekoosseisulise korrespondendina. Seega olid ka mittekoosseisulised töötajad kehtiva töölepingu seaduse mõistes töötajad.

Lisaks koosseisulistele ja mittekoosseisulistele töötajatele tegid ER-i ja ETV-ga kaastööd ka välisautorid (*nimetati ka VVA - väärtuslik välisautor*), kelleks olid mõningad spetsiifilisematel ja keerulisematel teemadel tehtavate saadete tegijad, samuti näitlejad, kes lugesid sisse jutustusi ja järjejutte jm. Välisautoriteks olid isikud, kelle põhitöökoht oli mõnes teises asutuses, teatris vm. Välisautoreid tasustati honorariga vastavalt nende poolt tehtud saadete arvule. Välisautoritega töölepinguid ei sõlmitud, samuti ei täidetud välisautori puhul muid dokumente, kaadriarvestuslehti vm tol ajal töölepingulist suhet tekitanud dokumente. Välisautorid tegid väikese osakaaluga töid tehes nt korra nädalas ühe saate.

Seega oli välisautor tänapäevases mõistes võlaõigusseaduse §-s 635 sätestatud töövõtulepingu alusel tegutsev isik.

Koosseisuliste ja mittekoosseisuliste töötajate töötasu vahetegur ETV-s ja ER-is oli 1970ndatel ja -80ndatel aastatel kehtestatud järgmiselt: 40% koosseisulistele ja 60% mittekoosseisulistele, sh ka välisautoritele kogu töötasu- ja honorarifondist. Selline nõue tuli

Moskvast ja oli täitmiseks kohustuslik. Sellest tulenevalt töötasidki paljud töötajad ametlikult mittekoosseisulistena, kuigi töö sisu, töötingimuste ja sotsiaaltagatiste osas olid nad samasugused töötajad nagu koosseisulised töötajad.

Tänapäevases mõistes töölepingut koosseisuliste ja mittekoosseisuliste töötajatega ei sõlmitud. Seega koosseisuline ja mittekoosseisuline töötaja olid hetkel kehtiva õiguse kohaselt töölepingu alusel töötavad töötajad. Välisautor oli aga kehtiva õiguse kohaselt VÕS §-s 635 sätestatud töövõtulepingu alusel tegutsev isik.

1.4 Vahekokkuvõte

Kuigi ringhäälinguorganisatsiooni õigused ei ole käesoleva töö teema, on ringhäälinguorganisatsiooni või raadio- ja televisiooniorganisatsiooni õigustel otsene puutumus antud töö temaatikaga seoses televisioonisaadetega, mis on samuti audiovisuaalsed teosed ning raadiosaadetega, mis sisaldavad esitusi. Seetõttu käsitletakse antud töö raames ka ringhäälinguorganisatsiooni töötajatel tekkinud ja tööandjale üle läinud õiguste teemat.

Ringhäälinguorganisatsioonides nagu tõenäoliselt ka paljudes teistes loomingulistes ajakirjanduslikes asutustes, omasid paljud töötajad väga erinevaid töökohustusi. Töötajaga põhitöösuhet reguleerinud dokumendiks oli ülaltoodust nähtuvalt ENSV Ministrite Nõukogu Riikliku Raadio ja Televisiooni Komitee esimehe käskkiri, milles oli toodud töötaja amet ja põhitööülesanded. Nt oli määratletud töötaja põhitööülesandena režissööri töö. Saated, mille režissööriks pidi töötaja olema, määrati kindlaks muu dokumendiga (peatoimetaja arenduskäskkiri vmt). Samas võidi töötajaga sõlmida mitmeid suulisi lisatöö kokkuleppeid, millega ta nõustus tegema nt ka stsenaaristi või saate toimetaja tööd või nt saatejuhina tööle võetud isik täitis mõnel juhul ka saate autori ülesandeid. Eeltoodust tekibki küsimus, kas sellist lisatööd võib pidada töökohustuste raames tehtud tööks, mille autoriõigused läksid üle tööandjale või läksid tööandjale üle vaid need autoriõigused, mis tekkisid töötajal töölepingu ehk Komitee esimehe käskkirjaga määratud tööd tehes?

Autori hinnangul oli õiguslik alus autoriõiguste üleminekuks tööandjale olemas ka töötaja poolt lisatööde tegemise puhul, sest töösuhete pooled olid samad, poolte vahel oli sõlmitud tööleping ning suuline kokkulepe täiendava töö tegemiseks "sõlmiti" põhitöölepingu juurde (kuigi tänapäevases mõistes kirjalik tööleping poolte vahel puudus) ning töö eest maksti töötajale täiendavat tasu. Eelduslikult töötaja teadis, mil viisil tööandja tema poolt täiendavalt loodut kasutama asub, s.o televisioonis või raadios saates või mingi saate osana ning pidi

eeldama, et ka lisatööd tehes kehtivad autoriõiguste osas samad kokkulepped nagu põhitöö tegemise korral ehk õigused oleksid pidanud tööandjale üle minema. Tuleb arvestada, et nõukogudeaegne praktika oli teistsugune kui tänapäeval ning hinnata lepingupoolte tahet.

Nõukogude seadusandlus reguleeris autorite tegevuse tulemusena loodavate teoste kasutamist ja nende õiguste kuuluvust erinevates suhetes. Kino- ja telefilmide õigused kuulusid AutÕS-i mõttes tootjale ja seega oli seadus kino- ja telefilmide puhul reguleeritud sarnaselt AutÕS-iga⁴⁸. Õigused amatöör-kinofilmile ja televisioonifilmile kuulusid aurotile või kaasautoritele, mille all on mõeldud tänapäevases mõistes eraettevõtetest väikesi produktsioonifirmasid ehk väiketootjaid või üksikisikuid, kes ise televisioonis vm taolises organisatsioonis töötamata toodavad mõne filmi, mis hiljem edastatakse televisioonis või kinos. Tõenäoliselt peeti silmas sellist filmi loomist, mille autor kas eraviisiliseks kasutuseks tegi või siis eelnevalt ilma mõne ettevõtte või organisatsiooni tellimusega valmis tegi ja selle edastamiseks nt televisioonile litsentsi andis. Eeltoodud juhul kuuluvad autoriõigused filmile autorile või kaasautoritele. Siin on lähtutud samast põhimõttest nagu AutÕS § 33 lg 2 puhul, et autoriõigused kuuluvad produtsendile ning amatöör-kinofilmile ning amatöör televisioonifilmi autoreid peetakse nende teoste produtsendiks. Selline regulatsioon on loogiline ja mõistlik ning lähtub üldisest autoriõiguse põhimõttest, millega õigused kuuluvad teose algupärasele autorile.

TsK kohaselt kuulub autoriõigus kino- või televisioonifilmi koostisosadena olevatele teostele igale vastavale autorile. Käesoleval ajal lähevad eeltoodud autorite, v.a helilooja autoriõigused AutÕS § 33 lg 2 alusel üle produtsendile. Helilooja ehk muusika autori õigused lähevad produtsendile üle vaid juhul, kui muusikateos on loodud spetsiaalselt selle teose jaoks. Seega juhul, kui muusika valitakse filmi helilise kujundusena või heliliseks taustaks olemasoleva muusika hulgast nõ juhulikult, siis muusika autori õigused filmi produtsendile üle ei lähe, vaid jäävad selle muusikateose autorile. Nõukogude ajal oli eelduseks, et filmi koostisosa kuuluva teose autoriõigused jääksid sellele autorile asjaolu, kas see teos moodustab omaette terviku ja on filmist eraldiseisev ning objektiivses vormis ja lahutatav. Seega stsenaristi õigused, mis on teosest lahutatavad, jäid stsenaristile; operaatori ja režissöör-lavastaja õigused aga ei ole ühelgi juhul teosest lahutatavad ja seetõttu jääb autorile ebaselgeks, miks peaoperaator ja režissöör-lavastaja antud loetelus üldsegi on nimetatud. TsK

⁴⁸ AutÕS § 33 lg 1 sätestab autoriõiguse audiovisuaalsele teosele, milleks loetakse mis tahes teost, mis korrapäraselt seotud kujutistest koos neid saatvate helidega või ilma helideta, ja mis on ette nähtud näitamiseks vastavate tehniliste vahenditega (kinofilm, telefilm, videofilm jne). AutÕS § 33 lg 2 kohaselt režissööri, stsenaariumi autori, dialoogi autori, operaatori ja kunstniku varalised õigused lähevad üle teose produtsendile, kui lepinguga ei ole kindlaks määratud teisiti. Produtsendile, kelleks loetakse § 33 lg 3 kohaselt füüsilist või juriidilist isikut, kelle finantseerimisel või juhtimisel on teos loodud ja kelle nimi on fikseeritud selles audiovisuaalses teoses, ei lähe üle audiovisuaalses teoses kasutatud muusikateose autori varalised õigused, sõltumata sellest, kas see teos on loodud spetsiaalselt selle audiovisuaalse teose jaoks või mitte.

kommenteeritud väljaande kohaselt⁴⁹ ei ole eeltoodud loetelu ammendav ja kindlasti esineb filmi kaasautoritena stsenaaristi ja nt kunstniku kõrval täiendavalt mitmeid autoreid, kelle teosed on filmist eraldatavad iseseisvad teosed, kuid enamuse audiovisuaalteose loomisel kaasa tegevate autorite loominguks eksisteerib aga vaid koos filmi kui tervikuga. Praegu kehtiv AutÕS § 33 lg 5 on järginud TsK-s sätestatud põhimõtet, millega austatakse autori õigusi ülemuslikult. Praktikas võis selline eristamine tekitada mitmeid küsitavusi. Praeguse regulatsiooni kohaselt, mil produtsendile ei lähe üle vaid muusikateose autori õigused, on lihtsam õiguse kuuluvust selgitada. TsK regulatsiooni kohaldamisel võiks tekkida olukordi, kus stsenaarist kasutaks nt sama stsenaariumi mitmel korral, kunstnik kasutaks sama kujundust erinevatel juhtudel ning sellest kaotaks oluliselt produtsent, kes kogu filmi tootmist rahastab ning korraldab. Sama kehtib raadio- või televisioonisaadetes sisse võetud teoste puhul⁵⁰. Saateid ülekandva organisatsiooni ja filmi produtsendi vahel võib tuua paralleeli, sest nende üldised jooned on samad: nende juhtimisel, finantseerimisel ja tellimisel saateid ja filme enamasti luuakse ja sellest tulenevalt on põhjendatud ka neile autorite varaliste õiguste üleminek. Põhjendatud on ka see, et AutÕS-i⁵¹ kohaselt ei lähe produtsendile üle muusikateose autoriõigused, kui teos ei ole loodud spetsiaalselt selle audiovisuaalteose jaoks. Nõukogudeaegne regulatsioon seevastu, kus kino- või telefilmide autorite õigused teoste osas, mis moodustasid filmist kui tervikust iseseisva ja eraldatava osa, jäid autoritele, ei ole käesoleva töö autori hinnangul põhjendatud ja raskendab nende teoste kasutamist ja seda järgnevatel põhjustel: kino- ja telefilmide tellijad olid ja on enamasti juriidilised isikud, kellel oli üksikautoritega filmi loomisel töölepinguline või töövõtulepinguline suhe. Nad maksid teose kaasautoritele nende tehtud töö ja loominguks panuse eest. Töölepingulise suhte korral eeldasid filmi kaasautorid, et nende autoriõigused lähevad üle tööandjale ja seda sõltumata sellest, kas tegemist oli nt stsenaaristiga, kelle loominguks panus on filmist eraldatav ja seega TsK kohaselt ei oleks pidanud filmimist teostanud organisatsioonile minema või operaatoriga, kelle loominguks ei ole filmist kui tervikust eraldatav ja seega tema õigused oleksid pidanud organisatsioonile üle minema. Seda väidab autor põhjusel, et endised ETV ja ER-i töötajad ei ole üldiselt astunud kollektiivsete esindusorganite⁵² liikmeks. Sama saab väita ka töövõtulepingulises suhtes olnud filmi kaasautorite kohta. Filme tootnud organisatsioonide soov oli ja on neid teoseid kasutada ja enda äranägemise järgi üldjuhul televisioonis edastada. Õiguslikult ei ole see aga praeguse AutÕS-i alusel ilma nõukogude ajal loodud filmi

⁴⁹ Anajeva, J. jt. Eesti NSV Tsiviilkoodeks. Kommenteeritud väljaanne. Lk 539

⁵⁰ TsK § 490 lg 2. Saate kui terviku õigused kuulusid neid saateid ülekandvatele organisatsioonidele, kuid neisse saadetes koostisosadena sissevõetud üksikõik milliste teaduslike, kirjandus- ja kunstiteoste osas aga nende teoste autoritele.

⁵¹ AutÕS § 33 lg 2

⁵² Nt Eesti Autorite Ühingu või Eesti Audiovisuaalautorite Liit

stsenaristi, kunstniku ja paljude teiste filmi kaasautoritega täiendavate lepingute sõlmimiseta seaduspärane.

Tänapäeval on suureks probleemiks ka nõukogude ajal loodud esituste ja fonogrammide kasutamine, kuna nõukogude ajal olid täielikult reguleerimata teoste esitajate ning fonogrammitootjate õigused. Esitajat käsitles seadus töövõtjana. Kehtiv AutÕS annab aga esitajale mitmed varalised⁵³ ja mitmed isiklikud õigused⁵⁴ ning sätestab ka fonogrammitootjal tekkivad õigused⁵⁵ ja samuti kehtestab käesoleva seaduse tagasiulatuva jõua enne selle jõustumist loodud teostele ja resultaatidele⁵⁶. Kuidas saab siis õiguspäraselt kasutada nõukogude ajal loodud esitusi ja fonogramme?

Fonogrammide osas lihtsustab küsimust see, et fonogrammitootjaid oli väga vähe, seega puudutab eeltoodud probleematika ka väheseid. ERR-i arhiivi puhul lihtsustab lahenduste leidmist asjaolu, et Eesti Raadio oli ERR-i õiguseellane ning tema õigused läksid üle ERR-ile, kellelt on võimalik soovi korral fonogrammi kasutamiseks litsents saada.

Tõsisemaid probleeme ja küsimusi tekitavad aga esitajaõigused. Nagu eelpool toodud ei esine esitajaõiguste mõiste enne AutÕS-i vastuvõtmist üheski dokumendis ega lepingus. Nõukogude ajal loodi esitused töö või tellimusena, mille eest maksti esitajale tasu töötasuna ning esituse hilisema kasutamise osas esitajal õigused puudusid⁵⁷. Seega on probleem nõukogudeaegsete esituste kasutamisega jätkuvalt teravalt õhus.

Seega vähemasti juba 1960.-ndatest aastatest alates loodud teoste osas oli nende loomise ajal autoritele ja raadio- ja televisiooniorganisatsioonidele teada, et autorite õigused kuuluvad üldjuhul saateid ülekandvatele raadio- ja televisiooniorganisatsioonidele ja telefilmide puhul filmimist teostanud ettevõttele, kuigi autoriõiguste üleminekut tööõiguslikes dokumentides sätestatud ei olnud.

⁵³ AutÕS § 67

⁵⁴ AutÕS § 66

⁵⁵ AutÕS § 70

⁵⁶ Käesolev seadus laieneb ka nendele teostele ja teose esitajate, fonogrammitootjate ning televisiooni- ja raadioteenuse osutajate poolt loodud resultaatidele, mis on loodud enne 1992. aasta 12. detsembrist. AutÕS § 88 lg 1

⁵⁷ Samuti andis TSK § 496 p 4 raadio- ja televisiooniorganisatsioonile laialdase avalikult peetud kõnede, ettekannete, samuti avaldatud kirjandus-, kunsti- ja teadusteoste reprodutseerimisõiguse ilma autori nõusolekuta ja autoritasu maksimiseta, mis võimaldas saadetes väga laia liiki teoste kasutamist ja reprodutseerimist ilma autori igasuguse nõusolekuta ja autorile tasu maksimiseta.

Autor on seisukohal, et riik oleks pidanud neid probleeme AutÕS vastuvõtmise ajal ette nägema ning neid lahendada püüdma. Eelkirjeldatud probleemid vajavad lahendamist ning järgmistes töö peatükkides pakub autor välja selleks mõningad viisid.

2 NÕUKOGUDE AEGSETE TEOSTE KASUTAMISE PROBLEEMID JA VÕIMALIKUD LAHENDUSED

2.1 Kehtiv autoriõiguslik raamistik ja sellega seonduvad probleemid

Taasiseseisvunud Eesti esimene AutÕS-i redaktsioon jõustus 12.12.1992. a. Enne seda reguleeris autoriõiguslikke küsimusi EV territooriumil TsK.

Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsiooniga, mis võeti vastu juba 1886. aastal, ühines Eesti 31.03.1927. a. vastu võetud seaduse alusel ning Eesti sai Berni konventsiooniga loodud Berni Liidu liikmeks 9.06.1927. a.⁵⁸. Uuesti võttis Riigikogu 6.06.1994 vastu Berni konventsiooniga ühinemise seaduse. Oma 25.04.1994. a. otsusega nr 321 ei kuulutanud president vastuvõetud seadust välja⁵⁹ ning tegi seda alles 3.06.1994. a. Eesti liikmelisus Berni konventsiooniga loodud Berni Liidus taastus ja konventsioon jõustus Eesti suhtes uuesti 26. 10.1994. a. kuid nüüd juba selle viimases, Pariisi 1971. a. redaktsioonis.

Berni Konventsioon sätestab autorite isiklike ja varaliste õiguste kaitse ning enamus olulistest konventsiooni sätetest, v.a isiklike õiguste kaitse, on kehtestatud ka nn TRIPS lepingus. Eesti ühines 13.11.1999 Maailma Kaubandusorganisatsiooni asutamislepinguga, mille lisaks IC on Intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide leping ehk TRIPS leping (edaspidi TRIPS)⁶⁰. Berni konventsiooni artikli 2 lõige 1 sisustab kirjandus- ja kunstiteose mõiste⁶¹. Konventsiooniga ühinenud riikidel ei ole aga kohustust tagada rahvusvahelist kaitset teoste,

⁵⁸ Pisuke, H. Eesti autoriõiguse kujunemine ja areng aastani 2002. Juridica, 2002 nr 10. lk 650-652. Välja kuulutamata jätmise põhjuseks oli seaduse § 2, mille kohaselt autoriõiguse seaduses /.../ ette nähtud kaitse tagatakse Berni Liitu kuuluvate riikide autorite teoste, mis on avaldatud pärast 1991. aasta 20. augustit, kui Eesti Vabariigi välislepinguga ei ole ette nähtud teisiti. Sellise reservatsiooni võimalus tulenes Berni konventsiooni artiklist 18 ning selle eesmärgiks oli arvestada kodumaiste ettevõtjate ja kultuuritarbijate huvidega. Seega nägi seaduse § 2 ette kaitsta välisautorite teoseid Eestis alates iseseisvuse taastamise päevast arvates, mitte aga tagasiulatavalt kogu nende autoriõiguse kehtivuse tähtaja ulatuses, mis üldreeglina on autori elu ja lisaks 50 aastat pärast tema surma. /.../. Vaidlus puudutas väga konkreetset välisautoreid ja neid Eestis esindavaid organisatsioone. Organisatsioonide majanduslik olukord Eesti turul tuginebki ju suures osas välismaiste autorite teoste kasutamisele. Loomulikult on küsimus ka põhimõtetes ja (õigus)kultuuris, mille kohaselt oleks eetilise ja õiglase kohaldada ka välismaistele autoritele tagasiulatavat kaitset kogu autoriõiguse kehtivuse tähtaja ulatuses. Kuid lõppkokkuvõttes oli vaidlus tõusetunud peamiselt majanduslikul pinnal. Riigikogu võttiski 18. mail 1994 Berni konventsiooniga ühinemise seaduse uuesti vastu, kuid nüüd ilma §-ta 2.

⁵⁹ Pisuke, H. Berni Konventsioon ja Eesti: Minevikust tulevikku. Eesti Jurist 11/1993. lk 16

⁶⁰ Intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide leping. Lisa 1C. Riigikogu RT II 1999, 22, 123. TRIPS leping on vastu võetud 15.04.1994 Marrakešis toimunud konverentsil

⁶¹ Mõiste „kirjandus- ja kunstiteosed“ hõlmab igasuguseid tooteid kirjanduse, teaduse või kunsti valdkonnas, sõltumata selle väljendusviisist või -vormist, nagu näiteks raamatuid, brošüüre ja teisi kirjutisi; loenguid, pöördumisi, jutlusi ja teisi samalaadseid teoseid; draama- või muusikalisi draamateoseid; koreograafiateoseid ja pantomiimateoseid; muusikateoseid tekstiga või ilma tekstita; kinematograafiateoseid,

mis liikmesriigis on küll kaitstud, kuid mis ei ole konventsiooni artikli 2 mõistes intellektuaalne loome⁶².

Kirjandus- ja kunstiteose definitsioonis sisalduv nõue, et teos oleks originaalne või intellektuaalse loomingu tulemus võib sisustada selliselt, et see välistaks kaitse alt väheolulise või mehaaniliselt teostatud inimloome resultaadid. Berni konventsiooniga ei ole kaitstud helisalvestisi, saateid ja esitusi, ja selle üheks olulisemaks põhjuseks on toodud asjaolu, et helisalvestiste ja saadete puhul on keeruline tuvastada nende autorit või autoreid ning helisalvestiste ja saadete loomine on enamasti kollektiivne tegevus, mida teostab grupp eriharidusega inimesi või mõni töötajate meeskond⁶³.

Selliste tõlgenduste valguses tekkis peagi vajadus välja töötada spetsiaalsed kaitsenormid salvestiste, saadete ja esituste kaitseks ning see protsess algas esialgu rahvuslikul tasandil. Mõningates riikides, nt Prantsusmaal, tekkis probleem autoriõigusega kaasnevate õiguste tunnustamise suunas liikumisel, kuna autoriõigus sai kuuluda vaid eraisikutele. Teised riigid jällegi olid valmis tunnustama helisalvestiste (või fonogrammitootja) õigusi, kuna need õigused oli lähedaselt seotud autoriõigusega kaitstavate teoste õigustega (teose salvestamine). Itaalia viis 1941. a. oma seadusandlusesse sisse sarnase õiguse, millega tunnustati saadete õigusi osana ringhäälinguorganisatsiooni õigustest. See oli autoriõiguse ajaloos suur hüpe, millega hakati diferentseerima õiguste omanikke: autoreid, muusikasalvestuste tegijaid ja ringhäälinguorganisatsioone. Samuti tegi see võimalikuks hakata mõtlema tänapäeva mõistest kaasnevate õiguste omajate, s.h esitaja õiguste peale tagamata neile „autori“ staatust. Erinevalt fonogrammitootjatest ja ringhäälinguorganisatsioonidest olid esitajad füüsilised isikud ja nende oskused ning panus esitajana ei erinenud väga palju konventsiooniga kaitstud tuletatud teoste autorite, tõlkijate ja adapteerijate panusest⁶⁴. Erinevates riikides tunnustati esitajaõigusi alguses erinevalt: mõnel poole ebaausa konkurentsi sätetega, teisel aga autoriõigusega kaasneva õigusena (Itaalias) või karistusõiguslike sanktsioonide

millega võrdsustatakse kinematograafia analoogsel viisil valminud teosed; joonistus-, maalikunsti-, arhitektuuri-, skulptuuri-, graveerimis- ja litograafia teoseid; fotograafia teoseid, millega võrdsustatakse fotograafia analoogsel viisil valminud teosed; kujutava kunsti teoseid; illustratsioone, kaarte, plaane, visandeid ja kolmemõõtmelisi teoseid geograafia, topograafia, arhitektuuri või teaduse valdkonnas.

Artikli 2 lõikes 1 toodud definitsioon jaguneb kaheks osaks: esimene osa sisaldab üldist definitsiooni – „kirjandus- ja kunstiteosed“ hõlmab igasuguseid teoteid kirjanduse, teaduse või kunsti valdkonnas. Teise osa definitsioonist moodustab näidisloetelu, mille eesmärk on tuua näiteid teoste liikidest, mis on antud definitsiooni alusel kaitstavad.

Esimene osa definitsioonist on kitsendav, teine osa jällegi laiendav. Selleks, et teos oleks kirjandus- või kunstiteos, peab ta olema loodud kirjanduse või kunsti valdkonnast. Kui see on saavutatud, siis teose Berni konventsiooniga hõlmatus aspektist on teose väljendusviis ja – vorm üsna ebaolulised.

⁶² Ricketson, Sam, Ginsburg, Jane C. International Copyright and Neighbouring Rights. The Berne Convention and Beyond. Volume I. Oxford University Press 2010. Lk 400-401

⁶³ Samas ei saa asjaolu, et teatud resultaat saavutatakse läbi kollektiivse töö olla põhjuseks, miks seda tulemit ei saaks kaitsta konventsiooni artikli 2 lõike 1 alusel, kuna ühine autorsus on selgelt konventsiooniga tunnustatud.

⁶⁴ Tõrke esitajaid autoriõiguse alusel kaitsmast põhjustas arvamus, et esitajate töö oli ebaproduktiivne ehk ühekordne. Võib küll öelda, et 20. sajandi alguses piisaski esitaja õiguste kaitsmisel lepinguõigusest, kuna esitus oli seotud konkreetse esituste teostamise kohaga ning esitajalt oli võimalik tema esitust „varastada“. Fonogrammi tootmise, televisiooni ja filmitööstuse tekkimisega see olukord muutus, kuna esitusi oli võimalik hakata eeltoodud võimalusi kasutades jäädvustama ning korruga hoopiski suuremale auditooriumile edastama. Sellega hakkas esitus oma unikaalsuses tähtsust kaotama ning esitajad hakkasid oma esitustele lubamatut salvestamist ja levitamist vastu kaitset otsima.

kohaldamisega. Sellistele arengutele järgneski Rooma Konventsiooni vastuvõtmine 1961. aastal⁶⁵.

Rooma konventsiooniga ehk esitajate, fonogrammitootjate ja ringhäälinguorganisatsioonide õiguste kaitse konventsiooniga ühines Eesti 1999. aastal⁶⁶. Rooma konventsioon baseerub rahvusliku režiimi printsiibil ja kehtestab minimaalsed esituste, fonogrammide ja ringhäälinguorganisatsioonide õiguste kaitsestandardid. Konventsiooni ratifitseerimisega võttis Eesti kohustuse tagada konventsiooni osalisriikide esitajate, fonogrammitootjate ja ringhäälinguorganisatsioonide kaitse, mis autoriõiguse seadusega oli tagatud Eesti Vabariigi kodanikele. Konventsiooni juhtmõtte kohaselt on kolmanda isiku poolt fonogrammi raadio- ja televisiooniprogrammis ning teose esitaja loomingulise resultaadi kasutamisel nõutav vastava fonogrammitootja, raadio- või televisiooniorganisatsiooni või esitaja nõusolek⁶⁷. Ringhäälinguorganisatsioonid olid huvitatud konventsiooni alusel oma saadete kaitsmisest, kuna: 1) tekkisid konkureerivad ringhäälinguorganisatsioonid, kel oli võimalus kasutada juba nende poolt loodud saateid; 2) ringhäälinguorganisatsioonid ise hakkasid tootma fonogramme ning seisis peagi vastamisi samade probleemidega, mis fonogrammitootjadki ehk salvestiste autoriseerimata kasutamine⁶⁸. Konventsioon tagas esitajatele autoriseerimata kasutamise vastu kaitse elava esituse salvestamiseks ja televisiooni vahendusel edastamiseks; salvestamata esituse salvestamiseks ning salvestatud esituse reprodutseerimiseks ning juhuks, kui originaalsalvestus oli tehtud eitaja loata või reproduktsioon tehti kasutamiseks teistel eesmärkidel, kui esitaja oli selleks loa andnud⁶⁹. Esitajatele anti õigus saada tasu nende esituste avaliku esitamise või televisioonis edastamise eest. Riikidele jäeti õigus esitaja õiguste tagamiseks nt ka tööõiguse, ebaausa konkurenti sätete või karistusõiguse rakendamise kaudu. Valikuvabadus jäeti ka nende võimalike esitajate kaitsel, kes ei esitanud kirjandus- või kunstiteoseid, nt akrobaadid, klounid jms⁷⁰.

Konventsiooni artikkel 19 sätestab, et sõltumata konventsioonis sätestatust, ei kohaldata artiklit 7 enam siis, kui esitaja on andnud nõusoleku, et tema esitus sisaldub visuaalses või audiovisuaalses salvestises. Eeltoodu seadis esitajad haavatavasse olukorda, kuid oli tookord filmiprodutsentide järjekindel nõudmine.

⁶⁵ Ricketson, Sam, Ginsburg, Jane C. International Copyright and Neighbouring Rights. The Berne Convention and Beyond. lk 1207-1210

⁶⁶ Eesti ühines konventsiooniga 09.12.1999 vastu võetud ratifitseerimisega ning konventsioon jõustus Eesti suhtes 28.05.2000. a. RT II 1999, 27, 165

⁶⁷ von Lewinski, Silke International Copyright and Policy. Oxford University Press. 2008. lk 192

⁶⁸ Esitajate, fonogrammitootjate ja ringhäälinguorganisatsioonide kaitse rahvusvahelise konventsiooniga ühinemise seadus. Seletuskiri. 18.10.1999 Kättesaadav: <http://www.kul.ee/index.php?path=38&EelnID=8#seletus> (12.09.2012)

⁶⁹ Pisuke, H. Autoriõigus ja autoriõigusega kaasnevad õigused. Õigusaktide kogumik. Tartu Ülikooli kirjastus 2007. lk 225-229

⁷⁰ Teose esitaja, fonogrammitootja ja ringhäälinguorganisatsiooni kaitse rahvusvahelise konventsiooniga ühinemise seadus. RT II 1999, 27, 165. Arvutivõrgusv: <https://www.riigiteataja.ee/akt/242345> (24.08.2012)

Rääkides konventsiooni kaitsetähtaegadest, siis esituse kaitsti 20 aastat alates aastast, mis järgnes esituse fonogrammile salvestamisest või fikseerimata esituse puhul aastast, mis järgnes aastale, mil esitus aset leidis. Ka esituse ilma loata kasutamise osas võisid riigid teha erandeid ja seda järgmistel juhtudel: isiklik kasutus, päevasündmuste kajastamine, lühilõikude salvestamine ringhäälinguorganisatsiooni poolt ja kasutamine õppe- ja teaduslikel eesmärkidel⁷¹.

TRIPS leping reguleerib autoriõigusi, autoriõigusega kaasnevaid õigusi kui ka tööstusomandiõigusi. Lepingus käsitletakse vaid varalisi õigusi ning täiendab Berni konventsiooni rendi- ja laenutamissoiguste sätetega. TRIPS-i vastuvõtmise ajendiks oli asjaolu, et 5% maailma majandusest moodustavad võltsitud või piraatkaubad ning TRIPS tegeleb just nende õiguslike faktoritega, mis saavad mõjutada piraatoodangu vastast võitlust⁷². Euroopa Liit on TRIPS-i sätteid üle võtnud intellektuaalomandi õiguste jõustamise kohta käiva direktiiviga 2004/48/EU, mis rakendati Eestis 29.04.2006. a⁷³. Direktiivi eesmärk oli harmoniseerida ka IO valdkonna menetlusõiguslikud küsimused; samuti kehtestati sellega meetmed õiguste kaitsmiseks ja ohjamiseks.

Samuti on Eesti 29.12.1997. a. allkirjastanud WIPO autoriõiguse lepingu⁷⁴ ja WIPO esitus- ja fonogrammilepingu⁷⁵. Rahvusvahelised lepingud on Eesti õiguskorra osa, määratledes minimaalsed õiguslikud standardid⁷⁶.

Ükski eeltoodud konventsioonidest või lepingutest ei defineeri esitajat ja esitust, nad pigem defineerivad nendest autoriõigusega kaasnevatest õigustest kasusaajaid⁷⁷.

Eesti ratifitseeris ka Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni autoriõiguse lepingu, mis jõustus Eesti suhtes 14.03.2010⁷⁸. WIPO autoriõiguse leping võeti vastu WIPO diplomaatilise konverentsi poolt 20.12.1996. a., millega laiendati seni kehtinud konventsioonidega antud autoriõiguslikku kaitset⁷⁹.

⁷¹ Ricketson, Sam, Ginsburg, Jane C. International Copyright and Neighbouring Rights. The Berne Convention and Beyond. Volume I. Oxford University Press 2010. Lk 1210-1214

⁷² Sodipo, B. Piracy and counterfeiting. GATT, TRIPS and developing countries, Kluwer Law International, 1997, 4

⁷³ Direktiiv intellektuaalomandi õiguste jõustamise kohta Euroopa Liidus. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004L0048:ET:HTML> (15.08.2012)

⁷⁴ jõustus Eesti suhtes 06.03.2002. a.

⁷⁵ jõustus Eesti suhtes 20.05.2002. a

⁷⁶ Põldsaar, Eve. Creative Commons ja selle võimalus Eestis. Magistritöö. Tallinn, 2009

⁷⁷ van Echoud, Mireille jt. Harmonizing European Copyright Law. Kluwer Law International. 2009. lk 38

⁷⁸ Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni autoriõiguse leping. 14.03.2010. Arvutivõrgus: <http://www.kul.ee/index.php?path=0x710> (05.09.2012)

⁷⁹ Nt võrdsustati arvutiprogrammid kaitse ulatuse osas kirjandusteostele antud kaitsega, samuti tekkis andmebaasides sisalduvate materjalide kaitse. Sellega tagati eeltoodud autoritele kaitse oma loodu rentimise ja levitamise üle, mida Berni Konventsioon üksi ei taganud.

Autoriõiguse valdkonna arengusuuniseid annab ka 1988. aastal Euroopa Komisjoni poolt vastu võetud Roheline Raamat Autoriõiguse ja tehnoloogia väljakutsete kohta⁸⁰. Juba sel ajal tunti muret Ühenduse turu vabaduse pärast, mistõttu soovitati vähendada erinevusi siseriiklike intellektuaalomandi süsteemide vahel. Autoriõigusega kaitstavaid teoseid ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objekte hakati käsitlema kui tooteid ja teenuseid, mille liikumine Ühenduse piires pidi toimuma vabalt⁸¹.

1995. a. andis Komisjon välja teise Rohelise Raamatu autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kohta Infoühiskonnas⁸². Juba selles raamatus tõstatas komisjon esile vajaduse reguleerida õiguste kollektiivset teostamist Ühenduse tasandil⁸³.

Autoriõiguse valdkonda reguleerib ka 22.05.2001. a. vastu võetud direktiiv 2001/29/EC autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas. Selle direktiivi eesmärk oli viia seadustesse sisse 1996. a. detsembris peetud diplomaatilisel konverentsil vastu võetud WIPO autoriõiguse leping⁸⁴ ning WIPO esituse ja fonogrammide leping⁸⁵. Direktiiviga kehtestati muudatused tagamaks autoriõiguslik kaitse teoste reprodutseerimisel, üldsusele edastamisel ja kättesaadavaks tegemisel ning levitamisel ühtne kaitse siseturul, et tagada moonutamata konkurents. Eeldati, et WIPO eelnimetatud lepingud tugevdavad oluliselt autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste rahvusvahelist kaitset, muu hulgas nn digitaalse tegevuskava kaudu, ning parandavad ülemaailmse piraatlusevastase võitluse vahendeid.

Eesti kehtiva õiguskorra juures autor pikemalt ei peatu, toob siinjuures ära vaid audiovisuaalteose ja esitaja mõiste.

⁸⁰ Roheline Raamat Autoriõiguse ja tehnoloogia väljakutsete kohta (*European Commission Green Paper on Copyright and Challenge of Technology – Copyright Issues Requiring Immediate Action*) COM/88/172. Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/documents/index_en.htm (09.08.2012)

⁸¹ Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste ühtlustamise eesmärgid olid järgmised: 1) tagada ühisturu funktsioneerimine ning kaupade ja teenuste vaba liikumine; 2) kindlustada võrdne kohtlemine ning hoiduda konkurentsi kahjustamisest ja 3) olla valmis ja kohaneda tehnoloogiliste väljakutsetega. Pisuke; H. Autor ja tema õigused: mis meil on ja mis meist saab? Kolmas maailma intellektuaalse omandi päevale pühendatud seminar Autoriõigus euromaastikul: kas midagi muutub? Tartu Ülikooli Õigusinstituut, 2004.

⁸² Euroopa Komisjoni Roheline Raamat autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kohta Infoühiskonnas (*Resolution on the Green Paper on copyright and related rights in the information society*) COM(95)0382 - C4-0354/95. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:51996IP0255:EN:HTML>. (05.08.2012)

⁸³ Teine Roheline Raamat koosneb kahest peatükist: esimene osa kirjeldab, kuidas infoühiskond peaks toimima; tähendatakse, kui oluline on infoühiskond Euroopa Ühendusele ja kuidas ta sobitud siseturu raamesse; tuuakse välja probleemid, mis on tekkinud seoses infoühiskonnaga. Teises peatükis tuuakse välja 9 peamist autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õigustega seotud probleemi, mis koguti kokku liikmesriikide arvamustest ning mille lahendamist peab Euroopa Komisjon infoühiskonna normaalse toimimise seisukohalt prioriteediks. Jents, Liina. Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kaitse Euroopa Liidus (Euroopa Kohtu praktika põhjal). Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool Õigusinstituut, 2004.

⁸⁴ WIPO autoriõiguse leping. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:17:01:32001L0029:ET:PDF> (01.08.2012)

⁸⁵ WIPO esituse ja fonogrammide leping. 92 World Intellectual Property Organisation Copyright Treaty (WCT), adopted in Geneva on 20 December 1996. Arvutivõrgus: http://www.wipo.int/treaties/en/ip/wct/trtdocs_wo033.html (01.08.2012)

Audiovisuaalteose autori õigused on toodud AutÕS § 33 lõikes 2: audiovisuaalteose režissööri, stsenaariumi autori, dialoogi autori, operaatori ja kunstniku varalised õigused lähevad reeglina üle teose produtsendile. Teose, mis moodustab iseseisva tähendusega osa audiovisuaalses teoses ja mida saab kasutada sõltumatult teosest kui tervikust, õigused jäävad alles režissöörile, stsenaariumi autorile ja heliloojale, stsenaariumi plaani, dialoogi ja diktoriteksti autorile, kunstnikule, operaatorile, koreograafile, helioperaatorile ja teistele audiovisuaalse teose loomises osalenud isikutele⁸⁶.

Esitaja mõiste on toodud AutÕS §-s 64: esitajaks loetakse näitlejat, lauljat, muusikut, tantsijat, muud isikut või kollektiivi, kes näitleb, laulab, deklameerib, mängib muusikariistal või muul viisil esitab kirjandus-, kunsti- või rahvaloominguteoseid või juhendab teisi isikuid teoste esitamisel, aga samuti isikut, kes esitab estraadi-, tsirkuse-, nukuteatri- jms numbreid. Esitajaõiguse objekt on esitus. Seega määratleb esitaja õiguste piirid see, kuidas defineerida mõistet „esitus“. Erinevates õigussüsteemides on defineeritud esitust erinevalt, seda on võimalik defineerida laialt või kitsendavalt⁸⁷.

Nagu juba öeldud kohaldub kogu autoriõiguse seadus ka enne selle jõustumist loodud autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste objektidele. See on praktikas kaasa toonud mitmeid probleeme.

a) AutÕS ja TsK-s loetletud isikute ring, kellele on antud kas autoriõiguslik või autoriõigusega kaasnevate õiguste osas õiguslik kaitse, ei ole kokkulangevad. TsK ei tundnud autoriõigusega kaasnevaid õigusi ega sätestanud õiguste subjektina esitajaid ja fonogrammitootjaid. Olukorras, kus laulja esitas ühe muusikapala, mis salvestati stuudios fonogrammile, ei omanud laulja esituse teostamise ajal mitte mingisuguseid autoriõigusega kaasnevaid õigusi. Ta sai teose esitamise eest töötasu ning võis hiljem oma laulu radiost kuulata. AutÕS jõustumisega tekkisid tal aga tagasiulatuvalt õigused oma kunagi tehtud esitusele ning nimetatud esitust kasutada soovival isikul tekkis kohustus esitajalt esituse mistahes viisil kasutamiseks luba küsida ning sellise kasutamise eest esitajale tasu maksta. Seega tekkis olukord, mida kumbki lepingupool ei olnud esituse tegemise ajal ette näinud.

⁸⁶ See säte järgib TSK põhimõtteid raadio- ja televisioonisaadete õiguste osas. Üldjuhul on filmist iseseisva teose eristamine ja kasutamine küllalt keeruline, sest film on enamasti väga paljude isikute ühise loomingulise tegevuse käigus loodu. Eristada saab kindlasti stsenaariumi, samas operaatori või režissööri loodud on tegelikkuses võimatu teosest kui tervikust sõltumatult kasutada.

⁸⁷ Morgan, Owen. International Protection of Performer's Rights. Hart Publishing Oxford and Portland, Oregon. 2002. Lk 13

b) Kuna autoriõiguste üleminek eeldab kehtiva autoriõiguse seaduse kohaselt kas lihtkirjaliku või kirjaliku lepingu sõlmimist ning nõukogude ajal autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste üleminekuks lepinguid enamasti ei sõlmitud, siis on tekkinud olukord, kus õigused võisid olla tegelikkuses autorilt / esitajalt üle läinud, kuid on AutÕS § 88 lg 1 alusel uuesti autori või esitaja õigusteks saanud⁸⁸.

c) Kehtivas seaduses on ebaselge teose produtsendi mõiste⁸⁹. Selle isiku produtsendiks olemist, kelle nimi või nimetus on näidatud audiovisuaalses teoses, presumpeeritakse kuni pole tõendatud vastupidist⁹⁰. Tõendamiskohustus lasub produtsendiks olemise vaidlustajal. Tänapäeva praktikale on produtsendi mõiste aga jalgu jäänud, sest üldjuhul on filmide tootmine kallis ja pikaajaline protsess, millesse on kaasatud mitmed rahastajad (kuni viis on täiesti tavaline praktika) ja filmi tootmises ja tootmise juhtimises osalevad samuti mitmed juriidilised ja füüsilised isikud. Seega tekib olukord, kus ei ole üheselt lihtne tuvastada isikut, kes oleks AutÕS-i mõttes produtsent, kellele oleksid autoriõigused üle läinud või kes vastutaks filmi tootmise eest. Filmide tootmine on väga kallis, mistõttu taotleb filmi loomiseks ideed omav isik tänapäeval tihti rahastust nt Eesti Kultuurkapitalist, Eesti Filmi Sihtasutusest jt fondidest ning selleks, et vähendada filmi tootmiskulusid ning tagada filmile hilisem väljund vaatajateni, pakub võimalust hakata filmi kaastootjaks nt televisiooniorganisatsioonidel, mistõttu on filmil AutÕS mõistes produtsente mitu. Kui mitte sihtasutused ja Kulka, siis kindlasti televisiooniorganisatsioonid soovivad filmi kaastootjaks hakates ka filmi sisu osas kaasa rääkida, seega saab öelda, et film toodetakse ka nende juhtimisel.

Samuti tekib küsimus vastutuse osas: kui produtsente on mitu, kes siis vastutab või keda peaks hagama filmist ennast puudutatuna tundev isik?⁹¹. Seega tuleks autoriõiguse seaduse muutmisel kindlasti täpsustada produtsendi mõistet. Oma ettepaneku selleks teeb autor käesoleva töö kokkuvõtte punktis 4.2.

d) Töölepingu alusel või avalikus teenistuses oma otseste tööülesannete täitmise korras loodud teose autoril tekib AutÕS § 32 lg 1 kohaselt autoriõigus sellele teosele, kuid autori

⁸⁸ Samuti on nt Prantsusmaal tulnud ette olukordi, kus varasemalt töölepingu alusel tööandjale üle minema pidanud õigused on kohus siiski endisele töötajale kuuluvateks õigusteks lugenud. Vivant, Michal. Intellectual property and innovation. lk 44. Sama võib juhtuda ka Eestis.

⁸⁹ AutÕS § 33 lg 3 kohaselt loetakse produtsendiks füüsilist või juriidilist isikut, kelle finantseerimisel või juhtimisel on teos loodud ja kelle nimi on fikseeritud selles audiovisuaalses teoses.

⁹⁰ AutÕS § 33 lõige 4

⁹¹ Meenutagem kasvõi stsenaarist Kadri Kõusaare filmiga "Magnus" toimunud kohtuvaidlust, kus kohtumenetluse käigus produtsent pidevalt vahetus, kuna vältimaks võimalikku tsiviilõiguslikku vastutust seoses filmis kajastatud isiku isikuõiguste rikkumisega loovutati produtsendi õigused pidevalt ühelt isikult teisele edasi. Tsiviilõiguse üldpõhimõtete kohaselt võib hageja ise otsustada, kelle vastu ta oma nõude esitab. Mitme produtsendi korral võib aga juhtuda, et hageja esitab oma nõude produtsendi vastu, kes tegelikult kas produtsentide omavahelise lepingu või suuliste kokkulepete alusel antud küsimuse eest üldsegi ei vastuta. Produtsentide omavahelised lepingud ja kokkulepped on aga kolmandatele isikutele ja võimalikele nõuete esitajatele teadmata ja kättesaamatud. Seega võivad jääda kolmandate isikute õigused kaitsmata või siis on nende õiguste kaitsmine üleliia keerukas, sest isik peaks hagama korraka väga mitut produtsenti. Vt Harju Maakohtu 12.05.2008. a. otsus tsiviilasjas 2-07-10586

varalised õigused teose kasutamiseks tööülesannetega ettenähtud eesmärgil ja piirides lähevad üle tööandjale, kui lepingus ei ole ette nähtud teisiti.

Kehtiva üldpõhimõtte kohaselt lähevad tööandjale üle töötaja varalised autoriõigused ning töötaja võib iseseisvalt kasutada oma otseste tööülesannete täitmise korras loodud teost tööülesannetega ettenähtud eesmärgil ainult tööandja eelneval nõusolekul, kusjuures autoril on õigus saada sellise kasutamise eest ka autoritasu⁹². Tööülesannetest väljuvatel eesmärkidel töötaja oma varalisi autoriõigusi seega kasutada ei tohi.

e) Isiklike autoriõiguste automaatset üleminekut või ainulitsentsi andmist tööandjale sätestatud ei ole. Isiklikud autoriõigused⁹³ pärinevad Kontinentaal-Euroopa õigustraditsiooniga riikidest ja on meie õigussüsteemi harjumuspärane ja vajalik osa⁹⁴. Isiklikele autoriõigustele litsentsi andmine on võimalik kokku leppida pooltevahelises töö- või autorilepingus. Aleksei Kelli kohaselt on Eesti autoriõiguse seaduses autori isiklike õigusi liiga palju, mis raskendab teoste kommertsialiseerimist. Teose kommertsialiseerimise tagamiseks tuleb seaduses selgesõnaliselt sätestada, et isiklikud õigused on litsentseeritavad⁹⁵. Samuti leiab ta laiemalt kogu IO-d ühtsena analüüsid, et IO režiimide ebakõlade ületamiseks tuleb selgelt sätestada, et õigus tööülesannete käigus loodud intellektuaalsele omandile kuulub tööandjale. Selline lähenemine võimaldab ettevõtjal keskenduda IO ärieesmärkidel kasutamisele ning seeläbi väärtuse loomisele. Vastupidisel juhul peab ettevõtja kulutama ressursi lepinguliste konstruktsioonide loomisele, mis annavad talle kontrolli IO üle. See aga viib ettevõtja tähelepanu tema põhitegevuselt kõrvale⁹⁶. Ka Mario Rosentau sedastab sama küsimust: kuidas teostada (autorilepinguga sätestatult) autori isiklike õigusi nii, et need ei kujutaks õiguslikku ja sellest tulenevat ärilist riski varaliste õiguste omandajatele? Probleemi korrektne juriidiline lahendus peab olema selline, et oleks saavutatud autorite ja õiguste omandajate huvide tasakaal ning ära hoitud autorikaitse ebasümmeetriast tulenev risk õiguste omandajate huvidele⁹⁷.

Kuna nõukogude ajal ringhäälinguorganisatsioonides tänapäevases mõistes töölepinguid ei sõlmitud, siis ei saanud ringhäälinguorganisatsioonid ka litsentse oma töötajate isiklike autoriõiguste kasutamiseks nende poolt loodud teostele. Seega puudub ringhäälinguorganisatsioonidel õigus nõukogude ajal oma töötajate poolt loodud teoseid autorite isiklike õiguste piires kasutada: nt ei tohi ringhäälinguorganisatsioon teha ise või

⁹² AutÕS § 32 lg 2 ja 3

⁹³ Pr k. *droit moral*

⁹⁴ Kamina, Pascal. Film Copyright in the European Union. University Press, Cambridge 2002. Lk 284

⁹⁵ Kelli, A. Developments of the Estonian Intellectual Property System to Meet the Challenges of the Knowledge-based Economy. Doktoritöö. 2009. Lk 36

⁹⁶ Kelli, A. Doktoritöö. lk 39

⁹⁷ Rosentau, Mario. Intellektuaalse omandi õigused infotehnoloogias. Autori isiklikud õigused. Juridica 2007 IX. lk. 651-666

lubada teha teistel isikutel teoses endas, tema pealkirjas või autorinime tähistuses mis tahes muudatusi; samuti ei tohi ta juba varem avalikustatud teost täiendada ja parandada. Muude isiklike õiguste kasutamist ei ole ringhäälinguorganisatsioonidel enamasti vaja, kuid teoses muudatuste tegemise või teosele teiste osade lisamise vajadust tuleb aeg-ajalt ette. Nt soovitakse vana film või saade uuesti helindada või soovitakse kasutada mõne saate või filmi osa eraldiseisva teosena – kuid selliseid õigusi organisatsioonil ilma endist töötajat ja autorit ülesotsimata ja temalt loa saamiseta ei ole.

Kehtiva AutÕS-i muutmist on Kultuuriministeriumis korduvalt algatatud ning eelnõudega on olnud plaanis ka autori isiklike õiguste kataloogi lühendamine ning õiguse teose puutumatusle liitmine õigusega teose töötlemisele. Autori isiklik õigus teha teoses muudatusi kattub osaliselt autori varalise õigusega teha teoses kohandusi, arranžeringuid jt töötlusi.

f) Nõukogude ajal kasutati teoseid peamiselt avalikuks esituseks, trükimeedias või raamatutes avaldamiseks, televisioonis või raadios edastamiseks jms viisidel. Tänapäeval on aga loomingutehnilised kasutusviisid oluliselt laienenud (CD-d, DVD-d, Blue-Ray jne). Juurde on tulnud hulgaliselt tehnilisi ja elektroonilisi kasutusviise. Seoses interneti elu igapäevaseks osaks muutumisega kasutatakse teoseid ka massiliselt internetis. Tänu internetile on traditsioonilisemad teoste kasutusviisid muutunud. Viimase kümne aastaga on nt vahepeal väga levinud CD-de tootmine ja müük radikaalselt vähenenud. Sellegipoolest elab muusikatööstus paremini kui kunagi varem, kuna asemele on astunud digitaalsete kogumike väljaandmine ja muusika digitaalne kasutamine ning internetis levitamine⁹⁸.

Lisaks senisele traditsioonilisele televisioonis edastamisele saab tänapäeval filme vaadata ka digitaalsetes arhiivikeskkondades, ringhäälinguorganisatsioonide kodulehekülgedel, sideteenuse pakkujate andmebaasides, interneti erinevates keskkondades jm. Muusikat saab lisaks CD-plaadi ostmisele või raadiost kuulamisele tarbida ka digitaalse kogumiku alla laadimisega või internetist otse-*streaminguna*, ka raamatuid digiteeritakse ning müüakse e-raamatutena, trükiajakirjandus on samuti kolinud suurel määral interneti. Seega on tänapäeval teoste ja esituste kasutamine oluliselt laiem kui nõukogude ajal loodud teoste ja esituste tegemise ajal. Küsimus on, kas autoriõiguste omaja, kellele on nõukogude ajal loodud teose autori varalised õigused üle läinud, võib seda teost ka tänapäeval vabalt igal viisil kasutada? Või piirduvad tema varalised õigused kasutusviisidega, mis nõukogude ajal

⁹⁸ The Economist. Oktoober 2010. Muusikatööstus ei sure välja, vaid muutub täielikult. Kontserdipiletite müük on Ameerika Ühendriikides aastatel 1999-2009 kolmekordistunud (1,5 miljonilt dollarilt 4,6-le miljonile dollarile). Tulud suurenevad live-kontsertide, reklaami, sponsorluse, trükimeedia, online-streamingu ja avatud turu tõttu, mis tasakaalustavad esitajate CD-de müügi langusest tekkinud tulude vähenemist.

autoriõiguste ülemineku hetkel juba eksisteerisid? Praktikas on autorid üritanud väita, et tööülesannete käigus läksid tööandjale üle vaid need varalised õigused teosele, mis teose loomise ajal eksisteerisid ning teose kõigil uutel kasutusviisidel kasutamiseks tuleb autorilt luba küsida ning selle eest talle ka tasu maksta.

Ühest lahendust ja vastust sellele küsimusele ei ole. ERR on seni olnud seisukohal, et nõukogude ajal loodud ja talle üle läinud teoste kasutamine on lubatud tehnoloogiliselt neutraalsena. Kui autori varalised õigused teosele on talle üle läinud, siis pole oluline, millisel tehnilisel viisil ta neid õigusi kasutab. Ka C. Manara leiab kolmandale isikule üle läinud õiguste puhul, et need võiksid kehtida ka kõigil tulevikus tekkivatel tehnilistel viisidel. Kuna pidevalt esinevad tehniliste kasutusviiside osas probleemid, ja kõiki tulevikus tekkivaid tehnilisi vahendeid ja meetmeid pole võimalik ette näha, siis kasutavad paljud nt videomängude tootjad välismaiseid programmeerijaid, kellelt on võimalik kõik, ka tulevikus tekkivad õigused endale saada⁹⁹. AutÕS aga ei toeta sellist tehnoloogilise neutraalsuse põhimõtet, kuna AutÕS-is on erinevad tehnilised kasutusviisid loetletud detailselt erinevates seaduse punktides.¹⁰⁰ Seega vajab ka see küsimus täpsustamist.

g) Kuna nõukogude ajal dokumenteeriti teoste loomist halvasti ja kuna puudus nõue kirjaliku autorilepingu sõlmimiseks, siis loodi paljud teosed suuliste kokkulepete alusel ning autoriõiguste üleminek tellijale on kirjalikult reglementeerimata. AutÕS sätestab aga kirjaliku lepingu nõude¹⁰¹. Kuna esitusi ei käsitletud üldsegi autoriõiguse objektidena, on esituste loomine veelgi vähemal määral dokumenteeritud, mistõttu ei ole paljude teoste autorid ja esitajad teada. Sellest tuleneb aga teoste ja esituste kasutamise probleem: ilma kirjalike tõenditeta autori- või autoriõigusega kaasnevate õiguste ülemineku kohta kasutajale ei ole teoste ja esituste kasutamine lubatud. Kuna paljud esitajad ja autorid pole teada, pole lihtne neid ka otsida ja leida ning seega on osade teoste ja esituste kasutamine hetkel võimatu. Kuna autoriõiguse üldpõhimõtted ei eelda teose ega esituse mingil viisil registreerimist, on väga keeruline ka teoste ja esituste loojate kohta mingit informatsiooni leida.

⁹⁹ Hargreaves, I, Hofheinz, P (editors), Lynn, J, Klimpel, P, Perez, N, Kreutzer, T, Manara, C, Edwards, L, Vivant, M, Hilty, R (co-authors). Intellectual property and innovation: A framework for 21st century growth and jobs. lk 36

¹⁰⁰ Nt määratlevad AutÕS § 10, § 10² ja § 10³ teoste üldsusele suunamist, avalikku esitamist, üldsusele näitamist, edastamist ja kättesaadavaks tegemist, edastamist satelliidi või taasedastamist kaabellevivõrgu kaudu just läbi tehnoloogilise edastus- või kasutusviisi.

¹⁰¹ Antud tehingu vorminõude kohta on võtnud Riigikohus vastu otsuse ning asunud seisukohale, et selle vorminõude järgimata jätmine ei too kaasa tehingu tühisust – RKL 3-2-1-124-06

Juba alates 20. sajandi lõpust on teoste kohta, mille vähemalt üks autor või muu õiguse omaja pole teada, võetud kasutusele mõiste “orbteos”. Orbteoste kasutamise temaatikaga jätkame järgmises alapeatükis.

2.2 Orbteoste kasutamise probleematika

Teoseid, mille vähemalt üks autor või milles sisalduva esituse vähemalt üks esitaja pole teada, on hakatud kutsuma orbteoseks¹⁰². Vanimad autoriõigusega kaitstavad teosed võivad aga pärineda juba 1860ndatest aastatest¹⁰³. Arvestades seda pikka aega, ning asjaolu, millele on teraselt viidanud ka Paul Klimpe, võib autoriõiguste omajate leidmist võrrelda merepõhjast sõrmuse otsimisega – teoreetiliselt võimalik, kuid praktikas võimatu¹⁰⁴. Seetõttu on vajalik lahendada ka tundmatute autorite loodud teoste kasutamise probleemid. Selleks on pakutud välja erinevaid võimalusi¹⁰⁵. Teiste võimalike lahenduste juurde tuleme tagasi alapeatükis 3.3.

2.3 Massistseenide kasutamine

Tänapäeval on probleeme ka massistseene sisaldavate audiovisuaalteoste kasutamisega. Sama probleem kehtib tegelikult nii nõukogude ajal loodud massistseene sisaldavate audiovisuaalteoste kui ka praegusel ajal loodavate audiovisuaalteoste osas. Nimelt on kui mitte täiesti võimatu, siis üsna lootusetu saada load kõigilt esitajatele nende esituste kasutamiseks, kes osalevad nt filmi massistseenis näideldes (ehk sisuliselt võib piirduda nende roll lihtsalt kohalolekuga ja tegelikust näitemisest võib asi väga kaugel olla) või Laulupeol vm taolisel suursündmusel lauldes või muul viisil osaledes.

AutÕS ei erista esitaja õigusi olenevalt esituse teostamist kohast või otstarbest ning esitajale kuulub ainuõiguse kasutada, lubada kasutada ja keelata kasutada teose esitust ning saada

¹⁰² Directive 2012/28/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on certain permitted uses of orphan works (Text with EEA relevance). Arvutivõrgus: [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:299:0005:0012:EN:PDF\(05.09.2012\)](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:299:0005:0012:EN:PDF(05.09.2012))

¹⁰³ Allard Ringnalda. The Proposed Orphan Works Directive: A Solution for Mass Digitization? 2011. Arvutivõrgus: http://www.coreach-ipr.org/documents/Orphan_Works_directive.pdf. (05.10.2012)

¹⁰⁴ Hargreaves, I, Hofheinz, P (editors), Lynn, J, Klimpel jt. Lk 18

¹⁰⁵ Ühe üsnagi senisest autoriõiguse kaitse praktikast erineva lahenduse on välja pakkunud Rootsi Piratpartiet asutaja ja Euroopa Parlamendi liige Christian Engström, kelle arvates tuleks nõuda 5 aastat pärast teoste avaldamist nende registreerimist (The Case for Copyright Reform. Christian Engström & Rick Falkvinge. 2012. www.lulu.com). Seega esimese viie aasta jooksul pärast teose loomist oleksid teose autor varalised autoriõigused kaitstud võrdsest AutÕS-iga, kuid soovi korral oma varalisi autoriõigusi ka 5 aasta möödudes teostada, peaks autor need mingis avalikus andmebaasis registreerima. Engströmi arvates lahendaks selline nõue orbteoste kasutamise probleemid.

poolte vahel kokkulepitud tasu sellise kasutamise eest, välja arvatud käesoleva seadusega ja poolte kokkuleppes ettenähtud juhud¹⁰⁶.

Seega vajab filmis massistseeni või Laulupeo kontserti üle kanda või muul viisil kasutada sooviv isik luba kõigilt selles osalenud esitajatelt. Luba esituse kasutamiseks peab olema antud esitaja poolt eelnevalt ning olema kirjalikus vormis¹⁰⁷.

2.4 Isikuandmete kaitse

Isikuandmete kaitse on tänapäeval elu loomulik osa, millega puutuvad kokku pea kõik eluvaldkonnad, nii ka meedia. Isikuandmete kaitse muutub järjest olulisemaks, kuna inimesed hindavad oma privaatsust järjest enam ning infoühiskonna areng annab järjest enam põhjust sellele teematikale mõelda.

1995. aastal võeti vastu Euroopa Nõukogu direktiiv üksikisikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise kohta (nn andmekaitse direktiiv)¹⁰⁸, mis kaitseb eraisikute privaatsuspõhiõigust tema andmete töötlemisel, samuti käsitleb antud direktiiv Euroopa Liidu liikmesriikide vahelist andmete piiriülest edastamist. Direktiivi artiklis 17 on sätestatud erand isikuandmete töötlemisel seoses arvamusvabadusega, mis ütleb, et kui tegemist on heli- ja pildimaterjali sisaldavate andmete töötlemisega ajakirjanduse jaoks või kirjandusliku või kunstilise eneseväljenduse huvides, eelkõige audiovisuaalsektoris, kohaldatakse käesoleva direktiivi põhimõtteid piiratult vastavalt artikli 9 sätetele. Sama põhimõte on sätestatud ka Euroopa Inimõiguste Harta artiklis 10¹⁰⁹.

Isikuandmete kaitse seadus § 11 lg 2 võimaldab isikuandmeid ilma andmesubjekti nõusolekuta ajakirjanduslikul eesmärgil töödelda ja avalikustada meedias, kui selleks on ülekaalukas avalik huvi ning see on kooskõlas ajakirjanduseetika põhimõtetega. Andmete avalikustamine ei tohi ülemääraselt kahjustada andmesubjekti õigusi¹¹⁰.

Selle üle, mis on avalik huvi ja veel enam, milline on avalik huvi mingis konkreetses kontekstis, vaieldakse pidevalt. Andmekaitse Inspeksioon (AKI) on leidnud, et kui ühe või teise sündmuse või teema osas esineb kõrge avalik huvi, ei tähenda seda, et see avalik huvi

¹⁰⁶ AutÕS § 67 lg 1

¹⁰⁷ AutÕS § 68 lg 1

¹⁰⁸ Euroopa Nõukogu direktiiv üksikisikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise kohta 95/46/EC. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31995L0046:ET:HTML> (05.08.2012)

¹⁰⁹ Euroopa Inimõiguste Harta (ECHR). Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/et/treaties/dat/32007X1214/htm/C2007303ET.01000101.htm> (24.08.2012)

¹¹⁰ Isikuandmete kaitse seadus RT I, 30.12.2010, 11...RT I, 30.12.2010, 2 (09.08.2012)

esineb ka konkreetse isiku suhtes, kes antud sündmuse või teemaga seotud on¹¹¹. Ajakirjandus peab inimeste elusid kajastades olema ettevaatlik ning igakordselt kaaluma, kas subjekti kohta teatud andmete avalikustamine on ilmingimata vajalik ning ega see teda ülemääraselt ei kahjusta. Ajakirjanikul võib olla kiusatus mõnest inimesest rääkida ja seejuures nt temast mitmeid fotosid vm andmeid avaldada, kuid see ei pruugi alati olla põhjendatud. Võib küll olla, et teema avamine ise on kindlasti avalikkuse huvides, kuid sellegipoolest saaks sellest teemast rääkida ka üldisemas võtmes ilma konkreetset isikut ülemääraselt „paljastamata“ (Näitena võib siinjuures tuua ETV saate „Pealtnägija“ loo, mida eeltoodud AKI lahendis käsitletakse. Saates kajastati politsei koordineerimatut ja aeglast tegusemist olukorras, kui politseile oli teatatud ühe alzheimeri tõbe põdeva inimese kadumisest. Isiku lähedased pöördusid korduvalt politsei poole ja edastasid talle informatsiooni, kuid erinevad politsei üksused ja politseinikud ei suutnud seda infot kokku panna, mistõttu inimese otsingute alustamine ja nende läbiviimine olid väga aeglased ja ebaefektiivsed. Lõpuks leiti inimene kolm päeva peale kadunuksjäämist ühest Tallinna linnaosast väikesest metsatukast paarikümne meetri kaugusel väga tiheda liiklusega teest. „Pealtnägija“ kajastas seda juhtumit paljastades kaotsiläinud isiku eesnime ja näidates temast noorpõlvfotosid ning edastades selle isiku sõbra antud intervjuu. Intervjuu võtmine oli kooskõlastatud isiku abikaasaga ja sellest teadis ka isiku poeg, kes aga kumbki ise ei olnud nõus intervjuud andma. Antud loo tulemusena algatati politseis sisejuurdlus, tuvastati mitmed rikkumised politsei töös ning muudeti teatud politsei töö tegevuskordasid. Samas ei omanud „Pealtnägija“ ajakirjanikud kajastatud isiku kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis antud luba tema isikuandmete mis tahes viisil töötlemiseks (nagu nõuab IKS § 12 lg 2) ning peale saatelõigu eetris edastamist esitas selle suhtes kaebuse isiku nimel tema abikaasa pöördudes ühtlasi kaebusega AKI poole. AKI tuvastas ajakirjanike poolt ülemäärase isikuandmete edastamise ning leidis, et kuigi kogu juhtunud sündmuste kajastamise suhtes oli kindlasti olemas ülekaalukas avalik huvi, siis ei kohaldu avalik huvi nii suurel määral konkreetse andmesubjekti kohta andmete avaldamise suhtes ning avaldatuga kahjustati konkreetse isiku huve.

Eeltoodust tuleneb, et meediaorganisatsioonid ja ajakirjanikud peavad pöörama tähelepanu isikuandmete kajastamisel sellele, et nad avaldatuga eraisikute huve ei kahjustaks. Eeltoodu kehtib ka arhiivimaterjalide edastamise või üldsusele suunamise suhtes¹¹².

¹¹¹ Andmekaitse Inspektsiooni 22.11.2011. a. ettekirjutus-hoiatus nr 2.1-6/11/101 isikuandmete kaitse asjas nr 2.1-1/11/1263. Arvutivõrgus: <http://www.aki.ee/est/?part=html&id=155> (05.08.2012)

¹¹² ETV huumorisaatena mõeldud lühisaade „Saatevigad“ kajastas ca 15 aasta tagust lõiku muusikust, kes pillas sümfoniakontserdi ajal maha oma kontrabassi, mille peale too muusik pahandas ja solvus ning pöördus ERR-i poole alusel, et ERR-il pole tema kirjalikku luba tema isikuandmete töötlemiseks. ERR-il jäi üle vaid nõustuda.

Nõukogude ajal ega ka möödunud sajandi lõpul ei võetud isikuandmete töötlemiseks luba isikutelt, keda televisioonis või raadios kajastati. Nõukogude ajal ei olnud selleks seaduslikku kohustust ning Eesti Vabariigi ajal, kui puudus veel IKS, pöörati enam tähelepanu programmis sisalduvate õiguste hankimisele.

25.01.2012 andis Euroopa Komisjon välja uued ettepanekud¹¹³ andmekaitse valdkonna uuendamiseks. Muudatuste eesmärk on moderniseerida ja uuendada andmekaitse valdkonda ning asendada kehtiv andmekaitse direktiiv¹¹⁴ uuega. Liikmesriikidel on selle ettepaneku suhtes eriarvamusi: eriarvamusi põhjustavad nt laste andmekaitse küsimused, mis on seotud lapse vanuse piirmääraga, millal võib lapse isikuandmeid lapsele infoühiskonna teenuste osutamisel töödelda ilma vanema või eestkostja nõusolekuta¹¹⁵.

Samuti käsitletakse andmekaitse direktiivi muutmise ettepanekus järgmisi teemasid nagu isiku nõusolek, isiku tuvastamine, nõuded andmete säilitamisele ja dokumenteerimisele, andmete ebaseaduslikust töötlemisest teavitamine, isikuandmete vastutava töötaja määramine ja sanktsioonid, mis kõik võivad samuti omada mõju ringhäälinguorganisatsioonide arhiivide kasutamisele¹¹⁶.

Seega omab ka isikuandmete kaitse valdkond tihedat puutumust nõukogude ajal loodud audiovisuaalteoste ja esituste kasutamise võimaldamisel tänapäeval.

2.5 Vahekokkuvõte

Pilt antud tööga seotud seaduse sätetest, direktiividest, rahvusvahelistest konventsioonidest ja lepingutest on üsna kirju. Euroopas on püütud autoriõigust harmoniseerida alates Berni Konventsioonist 1886. aastal. Pärast seda on võetud vastu hulk erinevaid käesolevas peatükis kirjeldatud regulatsioone. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2004/48/EÜ intellektuaalomandi õiguste jõustamise kohta¹¹⁷ artikli 13 kohaselt tuleb direktiivi rakendusvaldkond defineerida võimalikult laialt, et see kataks kõik intellektuaalomandi

¹¹³ Euroopa Komisjoni 25.01.2012 ettepanekud andmekaitse valdkonna uuendamiseks. Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/justice/newsroom/data-protection/news/120125_en.htm (05.08.2012)

¹¹⁴ Euroopa Komisjoni andmekaitse direktiiv 95/46/EC. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1995L0046:20031120:ET:PDF> (05.08.2012)

¹¹⁵ Mõned liikmed pooldavad tõmmata piiri 13 eluaastale, nagu on kirjas ka Euroopa Komisjoni ettepanekus, teised jällegi tõstaksid vanusepiiri 18-le aastale. Arvutivõrgus: <http://www.ebu.ch/legal/LPAAoct2012lkijhagisdhgaygfdkjhkhllkduhdFLPAA/English/6.2%20Data%20protection.pdf> (05.08.2012)

¹¹⁶ Direktiiv 95/46/EC üksikisikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise kohta (1995) OJ L 281, lk 31. Selleks, et moderniseerida andmekaitse valdkonda, võtsid 25. jaanuaril 2012. a. Euroopa Parlament ja Komisjon vastu ettepaneku isikuandmete töötlemise ja selliste andmete vaba edastamise kohta (nn General Data Protection Regulation; 2012/0011 (COD))

¹¹⁷ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2004/48/EÜ intellektuaalomandi õiguste jõustamise kohta. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004L0048:ET:HTML> (03.03.2012)

õigused, mis hõlmavad ühenduse selle valdkonna sätteid ja/või vastavate liikmesriikide siseriiklikke seadusi¹¹⁸. Siiski on harmoniseerimise teekond pikk ja konarlik ning Euroopas ja seega ka Eestis tuleb lähiajal leida tõhusad lahendused järgmistele probleemidele: kuidas säilitada ning võimaldada teha infoühiskonnas üldsusele kättesaadavaks suur hulk väärtuslikku kultuuripärandit ning mahukates arhiivides paiknevat loomingut? Kuidas ületada seni Kontinentaal-Euroopa autoriõiguses kehtinud põhimõtte, et autoriõiguse objektide kasutamist on defineeritud läbi tehniliste kasutusviiside? Kuidas tagada, et teoste ja muude autoriõiguse kaitse all olevate, s.h orbeste autorite vm objektide omajate õigused ei saaks seejuures riivatud? Kuidas tõhustada Euroopa majandust ning soodustada olemasoleva loomingu baasil uue loomingu tekkimist?

Eesti tasandil on lisaks eeltoodule vaja lahendada nõukogude ajal loodud saadete ja filmide ning esituste ja fonogrammide kasutamisega seotud küsimused. Samuti tuleb tagada võimalused seaduspäraselt salvestada ning edastada massistseene sisaldavate sündmuste ülekandeid, millest osasaamine on Eesti rahvale oluline ning samuti ületada antud teemaga seotud isikuandmete kaitse aspektid, mille põhjalikud nõuded ei ole suurte arhiivide puhul rakendatavad. Lahenduste juurde jõuab autor järgmises peatükis.

¹¹⁸ Mikk, Tiina. Intellektuaalse omandi õiguse kodifitseerimine: üldosa võimalikkusest. Võimaliku kodifitseerimisprotsessi esimene etapp. Tallinn 2011. Arvutivõrgus: http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=53024/Intellektuaalse+omandi+%F5iguse+kodifitseerimine_+%FCldosa+v%F5imalikkusest.pdf (05.03.2012)

3 VÕIMALUSED NÕUKOGUDE AJAL LOODUD AUDIOVISUAALTEOSTE KASUTAMISEKS

3.1 Põhiseadus ja kehtiva AutÕS-i tagasiulatuv kohaldamine

Eesti Vabariigi Põhiseaduse (PS) § 39 sätestab: “Autoril on võõrandamatu õigus oma loomingule. Riik kaitseb autori õigusi”¹¹⁹. PS § 39 on põhiseadusliku omandikaitse erinormiks, sest intellektuaalne omand on iseseisvad õigused, mis pole samastatavad omandiõigusega, seega IO liigid, mis ei ole kaitstavad PS § 39 alusel, on kaitstavad PS § 32 alusel. Näiteks investeringul põhinevate IO liikide nagu fonogrammide, televisiooni- ja raadioteenuse, andmebaaside (*sui generis* andmebaaside), kaubamärkide jms kaitse aluseks tuleb pidada PS § 32. Samuti kaitseb PS § 32 isikute õigusi, kellele intellektuaalne omand on loovutatud, juhul kui need õigused on väljaspool PS § 39 kaitse raame¹²⁰. PS §39 isikulise kaitseala toimes on reeglina konkreetse teose füüsilisest isikust autorid. Juriidilistel isikutel ja isikutel, kellele on IO õigused loovutatud, on pigem varalised huvid, mida kaitseb PS §32¹²¹.

PS loob riigi üldise kohustuse kaitsta igäühe õigusi (PS §-d 13 ja 14), kuid PS § 39 lg 2 kehtestab autori isiklike ja varaliste õiguste kaitseks täiendava garantii, mis on omakorda aluseks vastavatele karistus- ja eraõiguslike normide kehtestamisele¹²². Kaitse hõlmab ka teose puutumatus kaitset. PS kohaselt on autoriõigused “võõrandamatud” mis aga ei tähenda, et autor oma õigusi vabatahtlikult loovutada ei saa, kuid PS kaitseb autoriõigusi sundkorras võõrandamise eest¹²³. Autori isiklikud õigused on seotud autoriga ja ei ole võõrandamise tähenduses loovutatavad. Samas ei tähenda isiklike õiguste lahutamatus loojast seda, et nende teostamine poleks teatud juhtudel võimalik kolmandate isikute (näiteks pärijate) poolt. Praktikaks on sageli hädavajalik isiklike õiguste litsentseerimine teose normaalse tsiviilkäibe tagamiseks. Kehtivaks võib lugeda ka kokkuleppe seoses n-õ variautorsuse ja tööstusomandi

¹¹⁹ Eesti Vabariigi Põhiseadus. Jõustus 01.06.2002. RT 1992, 26, 349

¹²⁰ Kelli. A. Eesti Vabariigi Põhiseadus. Koimmenteeritud väljaanne. 2012. Arvutivõrgus: <http://www.pohiseadus.ee/ptk-2/pg-39/>

¹²¹ Kelli. A. Patendikaitse põhiõiguslikud alused ja piirangud. lk 163. Arvutivõrgus: http://www.martens.ee/acta/1/158-172_Kelli.pdf

¹²² Kelli. A. Eesti Vabariigi Põhiseadus. Koimmenteeritud väljaanne. 2012.

¹²³ H. Pisuke, Autor ja ülikool. Autoriõiguse alused, Tartu Ülikooli Kirjastus, 2004, lk 96-98

objekti autorsusega. Seega on võimalik, et kolmandatele isikutele antakse lepinguga nõusolek isiklike õiguste teostamiseks¹²⁴.

Konkreetses positsioonis PS § 39 ja § 32 vahekorra kohta esitab Eesti Vabariigi Põhiseaduse Ekspertiisikomisjoni lõpparuanne, mille kohaselt on § 39 (õigus loomingule) *lex specialis* võrreldes §-ga 32 (õigus omandile) ja kaitseb varalisi positsioone, mis on seotud loominguga. Anne Kalvi on asjakohaselt järeldanud, et PS § 39 nihutab autori kui staatuse kaitsega rõhuasetuse varalt loovuse ja innovatsiooni ning sellega kaasnevate investeeringute väärtustamisele¹²⁵.

Aleksei Kelli on leidnud, et PS kommentaaride mõttekäik, et põhiseaduse § 39 seondub ainult autoriõigusega ning autoriõigusega kaasnevad õigused ja tööstusomand jäävad väljapoole nimetatud paragrahvi kaitseala, ei tugine sisulistele argumentidele. Ta leiab, et PS § 39 sisalduva termini „autor“ tähendus on laiem, kui see, mis tuleneb autoriõiguse seadusest ning et nimetatud paragrahv kaitseb peale autori varaliste õiguste ka autori moraalseid õigusi¹²⁶.

AutÕS-is on sätestatud mitmed piirangud autori varaliste õiguste teostamiseks. Näiteks on lubatud füüsilistel isikutel teoseid isikliku kasutamise eesmärkidel reprodutseerida, samuti on lubatud avaldatud teoste tsiteerimine ja refereerimine motiveeritud mahus jne. Need piirangud on ette nähtud avalikes huvides, olles seotud ka igaühe õigusega saada üldiseks kasutamiseks mõeldud informatsiooni¹²⁷. Kunsti-, teadus- ja kirjandusteoste võimalikult vaba levik on ühiskonna arengu seisukohalt äärmiselt olulised, mistõttu on lubatud autorite õigusi selliselt piirata.

Ka Inimõiguste ülddeklaratsiooni art 27 lg 2 ning MSKÕP art 15 lg 1 p c sätestavad igaühe õiguse saada kaitset moraalsetele ja materiaalistele huvidele, mis on tekkinud seoses mis tahes teaduslike, kirjanduslike või kunstialaste töödega, mille autoriks ta on. EIÕK tagab autoritele õigused üldiste omandikaitse sätete järgi¹²⁸.

¹²⁴ Kelli. A. Eesti Vabariigi Põhiseadus. Koimmenteeritud väljaanne. Lk 349-351 ja 326-327

¹²⁵ Kelli. A. Patendikaitse põhiõiguslikud alused ja piirangud. lk 160-161. Arvutivõrgus: http://www.martens.ee/acta/1/158-172_Kelli.pdf

¹²⁶ Kelli. A. Patendikaitse põhiõiguslikud alused ja piirangud. lk 162

¹²⁷ PS § 44

¹²⁸ Universal Declaration of Human Right of December 1948. Arvutivõrgus: <http://www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml> ja Truuväli jt. PS kommenteeritud väljaanne. Põhiseaduse kommenteeritud väljaanne lk 349-351

Põhiseaduse § 25 alusel on kehtestatud VÕS-i normistik¹²⁹; tagamaks autoritele võimalused oma õiguste kaitseks ja kahju hüvitamiseks. VÕS-i vastuvõtmisega loodi autoritele nende ainuõiguste kaitseks, sh kahju hüvitamiseks, paremad eeldused¹³⁰.

AutÕS § 88 kehtestab, et see kehtib ka enne selle jõustumist loodule¹³¹. Ka Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsiooni 18. artikli lg 1 sätestab, et konventsioon kehtib kõikidele teostele, mis selle jõustumise hetkel ei ole veel muutunud üldkasutatavaks (*public domain*) nende päritolumaal seoses kaitse kehtivuse tähtaja lõppemisega¹³². Professor Heiki Pisuke esitas Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsiooni ratifitseerimise seaduse eelnõu esimesel lugemisel (23. märts 1994) arvamuse, et konventsioonile tagasiulatuva mõju mitteandmine ning selle jõustamine Eesti suhtes jõustumise momendist, läheks vastuollu konventsiooni üldpõhimõtetega¹³³.

Eesti Põhiseadus sätestab õiguskindluse printsiibi. Kõige üldisemalt peab see printsiip looma kindluse kehtiva õiguskorra suhtes. Õiguskindlus tähendab nii selgust kehtivate õigusnormide sisu osas (õigusselguse põhimõte) kui ka kindlust kehtivate normide püsijäämise suhtes (õiguspärase ootuse printsiip). Igaühel on õigus tegutseda mõistlikus ootuses, et rakendatav seadus jääb kehtima. Igaüks peab saama talle seadusega antud õigusi ja vabadusi kasutada vähemalt seaduses sätestatud tähtaja jooksul¹³⁴. Seega on antud juhul küsitav, kas tagasiulatuva jõu sätestamine kehtivas AutÕS-s vastab sellele printsiibile. Samas on rahvusvahelised kokkulepped, millega Eesti on ühinenud, ülimuslikud siseriikliku õiguse suhtes ja olen arvamusel, lahendus peitub eelkõige Berni konventsiooni tõlgendamisest.

Autor leiab, et põhiseaduses sätestatu, et autori õigused on võõrandamatud, ei tähenda seda, et riik ei saaks õiguskordade muutumisel sätestada erirežiime või viia seadusesse sisse teatavaid erandeid. Töös võrdluseks toodud Saksa Liitvabariigis sellist võimalust autoriõiguse seaduses kasutati, kuid selle näite juurde tuleb autori hiljem tagasi. Autor leiab, et Eesti seadusandja oleks pidanud täpsemini reguleerima nõukogude ajal loodud teoste jm autoriõiguse objektide kasutamist AutÕS-i kehtivuse ajal. Säte, millega AutÕS kohaldub ka enne selle jõustumist

¹²⁹ VÕS §-d 1043-1046

¹³⁰ Aua, Kadri. Autorikahju olemus ja liigid. Juridica 2002 nr 10. lk. 678-685

¹³¹ AutÕS §88 lg 1

¹³² Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsioon. Arvutivõrgus:

<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?replstring=33&dyn=24662&id=13101723> (08.08.2012)

¹³³ VII Riigikogu stenogramm, IV istungijärk 23. märts 1994. Arvutivõrgus:

<http://www.riigikogu.ee/index.php?op=steno&stcommand=steno&day=11&date=764424360&pkpkaupa=1&paevakord=1900001401> (10.10.2012)

¹³⁴ Põhiseadus § 10

loodud loometegevuse resultaatile, oleks pidanud sisaldama erandeid ja täpsustavaid erinorme.

Justiitsministeerium ja Riigikantselei töötasid 2012. a. välja mõjude hindamise metoodika¹³⁵, mida riik peaks rakendama poliitikakujundamise s.h õigusloome protsessis. Mõjude hindamise esimene etapp on probleemi kindlaksmääramine, mida tuleb alustada hiljemalt väljatöötamiskavatsuse koostamise ajal. Selle raames määratakse kindlaks probleemi ulatus ja seosed põhiprobleemi ja alaprobleemide vahel; määratakse kindlaks sihtrühmad, keda see probleem puudutab ning tuvastatakse probleemide põhjused. Teine etapp on eesmärkide püstitamine, mille käigus tuletatakse need selliselt, et oleks selge nende seos probleemi põhjuste lahendamisega; korrastatakse eesmärgid hierarhiaks; määratakse kindlaks peamised eesmärkide saavutamise hindamiseks kasutatavad indikaatorid ning kontrollitakse eesmärkide kooskõllalisust teiste strateegiadokumentide ja eelnõudega. Kolmas mõjude hindamise etapp on eesmärgi saavutamise vahendite kujundamine, mille käigus määratakse kindlaks vahendid, mis võimaldavad saavutada püstitatud eesmärgid), ja selgitatakse välja kõige sobilikum mehhanism poliitika rakendamiseks; asutakse välistama vahendeid ning koostatakse nimekiri potentsiaalselt sobivatest vahenditest, mida täiendavalt analüüsitakse. Neljas etapp on erinevate vahendite mõjude analüüs, mis sisaldab erinevate vahendite mõjude tuvastamist; vahendite mõjude olulisuse kindlaksmääramist ja muude mõjude avaldumisega seotud asjaolude selgitamist. Mõjude tuvastamisel tuleb selgitada mõjuvaldkond¹³⁶: 1) sotsiaalne, sealhulgas demograafiline mõju; 2) mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele; 3) mõju majandusele; 4) mõju elu- ja looduskeskkonnale; 5) mõju regionaalarengule; 6) mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele. Viies mõjude hindamise etapp on erinevate vahendite võrdlemine ning kuues etapp on poliitika vahe- ja järelhindamise planeerimine.

Lisaks on kolm autorit, Tõnis Mets, Aleksei Kelli ja Uku-Mats Peedok töötanud välja intellektuaalse omandi õigusaktide mõju hindamise metoodika¹³⁷, ning välja toonud kolm põhilist IO hindamise mudeli tüüpi: kulude-põhised mudelid, mis seonduvad IO loomise või omandamisega seotud kulutustega; turu-põhised mudelid, mis võrdlevad samaväärse/analoogilise IO hinnaga konkreetset turul ning tulu-põhised mudelid, mis

¹³⁵ Mõjude hindamise metoodika. Justiitsministeerium ja Riigikantselei. 2012. Lk 12-21

¹³⁶ Eestis on „Hea õigusloome ja normitehnika eeskirjaga“ määratud kuus peamist mõjuvaldkonda.

¹³⁷ Mets, T.; Kelli, A., Peedok, U.-M. Intellektuaalse omandi õigusaktide mõju hindamine. 17.02.2013. Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=58016/M%F5jude+hindamise+model-.pdf>. Lk 13 (22.04.2013)

hindavad IO väärtust tulevikus kavandatava tulu/rahavoo alusel taandades selle tulu tänasesse/hindamise päeva.

Ülevaate teostamise käigus töötasid autorid välja intellektuaalse omandi poliitika ja õigusaktide mõju hindamise mudeli, mille etapid on järgmised: intellektuaalse kapitali sh intellektuaalse omandi valdkonna seire; probleemi kirjeldamine; eesmärkide püstitamine; eesmärkide eelanalüüs; poliitikavalikute jm alternatiivide väljatöötamine; poliitikavalikute mõjude analüüs; õigusaktide poliitikavastavuse ja mõjude analüüs; valikute võrdlus ning poliitika/õigusakti järelhindamine. Autorid jõudsid järeldusele, et IO valdkonda tuleks riigi tasandil juhtida läbi poliitikate ja regulatsioonide koos rahvusliku intellektuaalse kapitaliga. IO mõjude hindamine peaks vastama eelkõige küsimusele, milline on poliitika/õigusakti sotsiaal-majanduslik mõju ja mõju intellektuaalsele kapitale võrreldes varasema situatsiooniga¹³⁸.

Käesolevas töös autori tehtavad ettepanekud omavad sotsiaal-majanduslikku mõju ja osaliselt mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele, mistõttu muid mõjusid käesolevas töös ei puudutata.

Seaduse muudatusettepanekute ja nendest tulenevate mõjude juurde tuleb autor tagasi töö kokkuvõttes.

3.2 Teiste riikide praktika

Kuna käesoleva magistr töö teemaks on nõukogude ajal loodud audiovisuaalteoste ja esituste kasutamine, siis peab autor mõistlikuks võrrelda ka Saksamaal kehtinud ja kehtivas seadusandluses toodud autoriõigusega kaasnevaid õigusi Eestis kehtiva seadusega seetõttu, et praeguseks ajaks on Saksamaa õiguskord Eesti õiguskorrale lähedane, paljudes õigusharudes on Eesti seaduste väljatöötamisel võetud eeskujuks just Saksamaa õiguskord ja tulenevalt ajaloolistest aspektidest on DDR-i õigus Eesti tollase õiguskorraga võrreldav. Autor peab vajalikuks Eesti õigust just Saksamaal kehtinud ja kehtiva autoriõiguse regulatsioonidega võrrelda, kuna Saksamaa on väga suur ja arenenud Euroopa riik, kuid tema saatust võib mõnevõrra võrrelda Eesti Vabariigi ajaloo arvestades nõukogude okupatsiooniga. Oluline

¹³⁸ Mets, T.; Kelli, A., Peedok, U.-M. Intellektuaalse omandi õigusaktide mõju hindamine. Lk 21-22

on võrrelda Euroopa suurriigis toimunud autoriõiguse arenguid nõukogude ajal Eesti territooriumil toimunud arengutega, et aimu saada, mis toimus samuti totalitaarse režiimiga Euroopa suurriigis.

Käesolev töös võrreldakse Saksamaa Demokraatliku Vabariigi¹³⁹ autoriõiguse seaduse¹⁴⁰ 1.01.1966. a. jõustunud redaktsiooni Eestis kehtinud ja kehtiva autoriõigusega. Saksamaa oli 1966. aastal, meie jaoks sügaval nõukogude ajal, lõhestunud ja jagunes kaheks riigiks – Saksamaa Liitvabariigiks ja Saksa Demokraatlikuks Vabariigiks¹⁴¹.

Kehtinud URG¹⁴² sätestas, et õiguste loovutamine veel tundmatutel kasutusviisidel teose kasutamiseks on kehtetu, kuid praegu Saksamaa Liitvabariigis (edaspidi Saksamaal) kehtiva autoriõiguse seaduse (edaspidi kehtiv URG) § 31a kohaselt on veel tundmatutel kasutusviisidel teose kasutada andmine lubatud, kuid selleks sõlmitud litsentsileping peab olema kirjalik v.a juhul, kui autor kuulutab oma teose kasutamise teatud viisil kõigile tasuta õiguspäraseks.

Kehtinud URG § 137 sätestas, et kui autor oli ajavahemikul 1.01.1966. a. kuni 1.01.2008. a. andnud tähtajatu ja territoriaalse piiranguta ainulitsentsi kõigi oma õiguste kasutamiseks, loeti litsentsisaajale üle läinuks ka kõik seni tundmatud kasutusõigused, kui autor sellele vastu ei vaielnud¹⁴³. Seega on Saksa õiguses mõeldud ka teoste loomise ajal veel tundmatute kasutusviiside peale.

Kuigi nagu öeldud ei ole ringhäälinguorganisatsiooni õigused käesoleva töö teemaks, on ringhäälinguorganisatsiooni või radio- ja televisiooniorganisatsiooni õigustel puutumus antud töö temaatikasse seoses televisioonisaadetega, mis on samuti audiovisuaalsed teosed ning raadiosaadetega, mis sisaldavad esitusi. Seetõttu käsitletakse põgusalt antud töö raames ka ringhäälinguorganisatsiooni õiguse.

Ringhäälinguorganisatsiooni õigused kui autoriõigusega kaasnevad õigused tulenevad juba Rooma Konventsioonist ja Strasbourgi televisioonikonventsioonist ning ringhäälinguorganisatsiooni õiguste mõte on aidata hüvitada televisiooniorganisatsiooni organisatoorset ja tehnilist panust programmi kokkupanemisel ja sellesse raha

¹³⁹ Deutsche Demokratische Republik – DDR

¹⁴⁰ Gesetz über Urheberrecht und verwandte Schutzrechte (Urheberrechtsgesetz – URG)

¹⁴¹ Saksa autoriõiguse seadust on täiendatud 01.07.1985; 30.06.1995; 13.09.2003 ja 01.01.2008. Gesetz über Urheberrecht und verwandte Schutzrechte. Arvutivõrgus: <http://www.gesetze-im-internet.de/urhg/index.html> (03.04.2012)

¹⁴² Ajavahemikul 01.01.1966. a. kuni 01.01.2008. a. DDR-is kehtinud autoriõiguse seadus (URG) § 31 lg 4

¹⁴³ Vastuväite võis autor esitada 1.01.2008 tuntud kasutusviiside osas ühe aasta jooksul. Vastasel juhul lõppes vastuväite esitamise õigus kolme kuu jooksul pärast seda, kui litsentsisaaja saatis autorile tema viimasele teadaolevale aadressile vastava teate. Eeltoodu ei kehtinud vahepealsel ajal tekkinud kasutusviiside osas, mida autor oli juba kolmandatele isikutele loovutanud.

investeerimisel¹⁴⁴. Kehtinud URG kohaselt kehtisid ringhäälinguorganisatsiooni õigused 25 aastat saate esmaedastamisest. Kehtiva URG-i kohaselt kehtib ringhäälinguorganisatsiooni õiguste kaitse 50 a. alates saate esmaedastamisest.

Filmi esmasalvestuse tootjate ja ringhäälinguorganisatsioonide loodud teoste kaitsetähtaegade määramisel tekitas kõige keerulise küsimuse asjaolu, et ühest küljest sisaldavad need teosed produtsendi ja ringhäälinguorganisatsiooni õigusi ja teisalt filmi- jt audivisuaalteoste autorite õigusi. Autorite õiguste kaitse tähtaeg peaks kasutades analoogiat teiste kunstiteoste autoritega olema 70 aastat. Sellegipoolest ja arvestades, et enamasti lähevad filmide ja saadete õigused üle produtsendile või ringhäälinguorganisatsioonile, ning arvestades nende juriidilist staatust, otsustati määrata filmi esmasalvestuse tootjate ja ringhäälinguorganisatsioonide kaitse tähtajaks 50 aastat¹⁴⁵.

Kehtinud URG-i kohaselt kehtis URG ka enne selle seaduse jõustumist loodud teostele. Esituste osas oli Saksa õiguses kuni 13.09.2003. a. sätestatud, et esitajana tunnustati isikuid, kes kandsid ette teost või näitlesid või osalesid kunstiliselt teose ettekandmises või näitlemises. Seega oli esialgselt esitaja mõiste suunatud pigem oma näitlejatele, deklameerijatele ja ettekandjatele. 13.09.2003. a. täiendati esitaja mõistet, millega said esitaja staatuse ka muusika esitajad, lauljad ja pillimängijad. Muudatusest nähtub, et muusika esitused omandasid Saksamaal autoriõigusliku kaitse isegi 11 aastat hiljem kui Eestis, alles 13.09.2003, mil jõustus uus seaduse täiendus. Seega kuni selle ajani ei olnud lauljate ja muusikute õigused ka Saksamaal kaitstud. Sellegipoolest kohaldati ka Saksa õiguses esitaja mõiste laiendamise järgselt laiendatud mõistet tagasiulatuvalt ka enne vastava muudatuse seadusesse sisseviimist loodud esitustele¹⁴⁶.

NL-i ja DDR-i vahel ei olnud sõlmitud autoriõiguslikke lepinguid. Glücksmann, Riegel ja Walther on raamatus „*Das Urheberrecht und die wissenschaftlich-technische Information und Dokumentation*“¹⁴⁷ öelnud, et nende riikide autoriõiguste omajatele ei laiene DDR-is ei isiklikud ega varalised õigused, nii et sisuliselt võinuks neid teoseid ilma autorite loata DDR-is isegi muuta. Sotsialistlikes riikides loodud teoste kasutamisel tuli aga lähtuda sõbralikust vastastikusest koostööst, mis autorite huvidega arvestab. Teisalt juhul, kui sõlmitakse leping

¹⁴⁴ Pfister, C. „Das Urheberrecht im Prozess der deutschen Einigung“ 1996, lk 123

¹⁴⁵ Ellins, Julia. Copyright Law, Urheberrecht und ihre Harmonisierung in der Europäischen Gemeninschaft. Von den Anfängen bis ins Informationszeitalter. Schriften zum Europäischen Recht. Band 34. Duncker & Humboldt Berlin 1997 lk 299-300

¹⁴⁶ URG § 82 ja 137c

¹⁴⁷ Glücksmann, A, Riegel, H, Walther, R. Das Urheberrecht und die wissenschaftlich-technische Information und Dokumentation. VEB Bibliographisches Institut Leipzig, 1966. Lk 61

nt teose kirjastamiseks, mis DDR-is autoriõiguse kaitset ei oma, tuleb siiski kinni pidada lepingus kokkulepitust, eriti aga litsentsitasu maksmise kohustusest¹⁴⁸.

Oluline on rõhutada, et kehtiva URG-i kohaselt on lubatud teose kasutada andmine veel tundmatutel kasutusviisidel. Täiendavalt täpsustas kehtiv URG, et kui autor oli ajavahemikul 1.01.1966. a. kuni 1.01.2008. a. andnud tähtajatu ja territoriaalse piiranguta ainulitsentsi kõigi oma õiguste kasutamiseks, loeti litsentsisaajale üle läinuks ka kõik seni tundmatud kasutusõigused. Eeltoodud näited on head iseloomustamiseks võimalusi, et seadusandja saab ka teistsuguseid regulatsioone kehtestada, kui vaid kaks võimalust: kas õigused jäävad ühele või teisele poolele.

3.3 Arengud EL-is

Infotehnoloogias viimastel aastatel toimunud hüppeline areng ja auk autoriõiguse normides on viinud Euroopa autoriõiguse süsteemi peaaegu kokkuvarisemise äärele, leiab B. Hugenholtz¹⁴⁹. Teenuste piiriülene tarbimine on saanud osaks igapäevaelust, sest kõik Euroopa ühiskonnad kasutavad igapäevaselt internetti. Antud töö temaatikat puudutavalt on Euroopa Liidus hetkel olulisematest küsimustest töös või liikmesriikides rakendamisel punktis 3.4 kirjeldatud direktiivi eelnõu kollektiivseks õiguste teostamiseks ning punktis 3.3.1. kirjeldatud äsja vastu võetud direktiiv orbeoste teatavate lubatud kasutusviiside kohta¹⁵⁰.

Direktiivi orbeoste teatavate lubatud kasutusviiside kohta (edaspidi orbeoste direktiiv)¹⁵¹ peamine eesmärk on luua õigusraamistik tagamaks seaduslik ja piiriülene sidusjuurdepääs erinevate asutuste juhitud digitaalraamatukogudes või –arhiivides talletatavatele orbeoste, millel on suur kultuuriline ja ajalooline väärtus.

Direktiivi kohaselt on orbeos teos, kui selle õiguste valdajat ei ole tuvastatud või ei ole tuvastamisest hoolimata leitud pärast seda, kui artikli 3 kohaselt on teostatud ja registreeritud

¹⁴⁸ Glücksmann, Riegel, Walther. 1966. lk 61

¹⁴⁹ Hugenholtz, B. Intellectual property and innovation. lk 54

¹⁵⁰ Direktiiv orbeoste teatavate lubatud kasutusviiside kohta 2011/0136 (COD). Arvutivõrgus: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2012-0349+0+DOC+XML+V0//ET#BKMD-24> (25.09.2012)

¹⁵¹ Direktiivi nn Common Guidelines 2011/0136 (COD). Arvutivõrgus: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/12/pe00/pe00036.en12.pdf> (15.09.2012)

õiguste valdaja hoolikas otsing või ka siis, kui teose õiguste omaja on teada, kuid teda pole võimalik leida.

Direktiiv kohaldub erinevatele teoste ja autoriõigusega kaasnevate õiguse objektidele, mis on esmakordselt avaldatud mõnes liikmesriigis ja mis on jätkuvalt kaitse all, nt trükiteosed, kinematograafilised ja audiovisuaalsed teosed, fonogrammide teosed, mis on teiste teoste või fonogrammide osad (nt raamatu illustratsioonid jne). Direktiiv ei kohaldu helisalvestistele, fotodele, kaartidele jms¹⁵².

Direktiivi väljaandmise põhjuseks olnud orbeoste probleem on tekkinud mitmete faktorite koostoimel: pikk autoriõiguse kaitse tähtaeg, autoriõiguste pärimine ning autoriõiguste üleminek ja registreerimiskohustuse puudumine. Anna Vuopala on toonud välja järgmised ehmataavad numbrid erinevate autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide kohta, mille mõni autor või muu õiguste omaja pole teada:

Kirjanduslikud teosed: 13% Euroopa raamatukogude raamatutest (3 miljonit); 10-40% raamatukogudes olevatest kirjalikest materjalidest; 95% ajalehtedest, mis on vanemad kui 1912.

Filmid ja TV-saadet: 10% kommertsfilmidest ja televisiooniproduksioonist; 225 000 Euroopa arhiivides olevat filmi.

Fotograafiateosed: 90-95% vanematest või avaldamata fotodest; 78% hilisematest teostest

Helid: >50%¹⁵³.

Orbeoste staatuse kindlaksmääramiseks on raamatukogud, haridusasutused, muuseumid või arhiivid, filmipärandi säilitamisega tegelevad asutused ja avalik-õiguslikud ringhäälinguorganisatsioonid (edaspidi asutused) kohustatud teostama selles liikmesriigis, kus teos esimest korda avaldati, eelneva hoolika otsingu. Kuna otsing peab hõlmama selliste avalike andmebaaside kasutamist, mis pakuvad teavet teose autoriõiguse staatuse kohta, siis peavad liikmesriigid tagama, et loodaks avalik andmebaas, milles registreeritakse orbeoste kasutamine direktiivis osutatud organisatsioonide poolt. Neid loodavaid andmebaase tuleb rakendada nii, et andmebaasid oleksid omavahel üleeuroopaliselt ühendatud ning et neid oleks

¹⁵² Orphan works – Frequently asked questions. Euroopa Komisjoni memo, Brüssel. 12.10.2012. Arvutivõrgus: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-12-743_en.htm?locale=en. (02.09.2012)

¹⁵³ Vuopala, Anna. Assessment of the Orphan works issue and Costs for Rights Clearance. European Commission DG Information Society and Media Unit E4 Access to Information. Mai 2010. Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/reports_orphan/anna_report.pdf (15.08.2012)

võimalik kasutada ühtse portaali kaudu¹⁵⁴. Kui hoolika otsingu tulemusel määratakse teosele orbeetse staatus, peetakse kõnealust teost orbeetseks kõikjal EL-is.

Kehtiva AutÕS kohaselt on avalikul arhiivil, muuseumil ja raamatukogul lubatud oma kogusse kuuluvat õiguste objekti reprodutseerida vaid kadunud, hävinud või kasutamiskõlbmatuks muutunud õiguste objekti asendamiseks; koopia tegemiseks õiguste objekti säilimise tagamiseks; mõne teise avaliku arhiivi, muuseumi või raamatukogu püsikollektsiooni kuulunud õiguste objekt asendamiseks juhul, kui see on kadunud, hävinud või muutunud kasutamiskõlbmatuks; kogu digiteerimiseks selle säilitamise eesmärgil; koopia tegemiseks füüsilise isiku jaoks või kohtu- või riigiasutuse tellimusel¹⁵⁵. Direktiivi artikli 6 aga sätestab, et liikmesriigid peavad tagama, et asutustel oleks lubatakse ka orbeetseid kättesaadavaks teha ja neid digiteerimise tähenduses kättesaadavaks tegemise, kataloogimise, säilitamise või taastamise eesmärgil ka reprodutseerida¹⁵⁶.

Euroopa riikides on seni orbeetse kasutamine seaduse kaudu reguleeritud vaid vähestes riikides (Soome, Rootsi, Taani, Norra, Ungari, Austria)¹⁵⁷.

Eeltoodust nähtub, et Euroopa Komisjoni eesmärk orbeetse direktiivi kehtestamisel on eelkõige võimaldada asutustel kasutada teoseid üsnagi kitsalt nende avalikke huvisid teenivatel eesmärkidel, milleks on nende kogudes talletatavate teoste säilitamine, taastamine ning teoste kättesaadavaks tegemine kultuurilistel ja hariduslikel eesmärkidel.

Direktiivi peavad liikmesriigid rakendama kahe aasta jooksul, seega hiljemalt 26.10.2014. a¹⁵⁸.

¹⁵⁴ Õppimise ja kultuuri edendamiseks peaksid liikmesriigid lubama avalikel raamatukogudel, haridusasutustel, muuseumidel, arhiividel, filmipärandi säilitamisega tegelevatel asutustel ja avalik-õiguslikel ringhäälinguorganisatsioonidel orbeetseid kättesaadavaks teha ja reprodutseerida, kui selline kasutusviis täidab nende asutuste avalikke huvisid teenivaid ülesandeid, milleks on eelkõige nende kogudes talletatavate teoste säilitamine, taastamine ning teoste kättesaadavaks tegemine kultuurilistel ja hariduslikel eesmärkidel (Eesti seisukohad orbeetse teatud lubatud kasutusviise käsitleva Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi eelnõu suhtes).

¹⁵⁵ AutÕS ja Seppel, T. Mida võiks teada iga raamatukoguhoidja autoriõigusest. II teadus- ja erialaraamatukogu päev Tallinna Tehnikakõrgkoolis. Arvutivõrgus: <http://eru.lib.ee/joomla/images/stories/ettekanded/seppel.pdf> (15.10.2012)

¹⁵⁶ Directive 2012/28/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on certain permitted uses of orphan works (Text with EEA relevance). Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:299:0005:0012:EN:PDF> (25.10.2012)

¹⁵⁷ Agnieszka Vetulani. The Problems of Orphan Works in the EU. An overview of legislative solutions and main actions in this field. European Commission. 2008. Arvutivõrgus:

http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/reports_orphan/report_orphan_v2.pdf (13.08.2012) ja Ricolfi, Marco; Brindley, Lynne; Dillman, Claudia; Koskinen-Olsson, Tarja; Bainton, Toby; Bergman-Tahon, Anne; Debarnot, Jean-François; Diocaretz, Myriam ja Ricolfi, Marco; Brindley, Lynne; Dillman, Claudia; Koskinen-Olsson, Tarja; Bainton, Toby; Bergman-Tahon, Anne; Debarnot, Jean-François; Diocaretz, Myriam; Stokkmo, Olav: Contributing Authors. High Level Expert Group – Copyright Subgroup, Report on Digital Preservation. Orphan Works and Out-of Print Works. 18.04.2007 Arvutivõrgus:

http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/hleg/reports/copyright/copyright_subgroup_final_report_26508-clean171.pdf (23.08.2012)

¹⁵⁸ Directive 2012/28/EU

Juunis 2012 toimus Pekingis WIPO Diplomaatiline Konverents, kus töötati välja uus audiovisuaalteoste esitajate õiguste kaitse leping¹⁵⁹ ning samuti töötati sel konverentsil võimaliku meediateenuse osutajate lepingu¹⁶⁰ ettevalmistamisega. Audiovisuaalautorite kaitse Pekingi lepinguga tahetakse Euroopa autorõigusesse viia sisse uus õigus – audiovisuaalteose esitaja õigus televisioonis või raadios edastamisel (*right of broadcasting for audiovisual performers*). Praeguse arusaama kohaselt peaks see õigus olema võõrandamatu õigus saada õiglast tasu.

Lepingu eesmärgiks on täita nõ lünk esitaja õiguste osas võrreldes audiovisuaalteoses sisalduvate autorite õigustega. Nimelt ei laiene WIPO esitus- ja fonogrammileping (WPPT) esitajate ja fonogrammitootjate õiguste kaitsele juhul, kui vastavad esitused või fonogrammide on osa audiovisuaalsest teosest¹⁶¹. Eeltoodud õigus sarnaneb kehtivas AutÕS § 14 lõikes 6 toodud autori õigusega saada õiglast tasu.

Lepingu eelnõu kohaselt sõltumatult esitaja varalistest õigustest ja isegi kui need on kolmandale isikule üle läinud, on esitajal õigus oma elava esituse või esituse, mis on osa audiovisuaalteosest osas: nõuda enda kui oma esituse esitajana tunnustamist ja vaidlustada igasugused moonutused, täiendused või teised esituse muudatused, mis võiksid mõjuda esitaja reputatsioonile arvestades audiovisuaalteose iseloomu. Varaliste õigustena nähakse lepingu projektis ette esitaja ainuõigust: fikseerimata esituse ülekandmisele ja üldsusele kättesaadavaks tegemisel v.a kui see esitus on juba ülekantud esitus ning fikseerimata esituse fikseerimisele¹⁶²; samuti ainuõigus lubada otsest või kaudset audiovisuaalteoses fikseeritud esituse reprodutseerimist; õigus audiovisuaalteoses fikseeritud esituse originaali või koopiat üldsusele müügi või muul viisil omandiõiguse üleandmise kaudu kättesaadavaks teha; ainuõigus audiovisuaalteoses fikseeritud esituse originaali või koopia rentimiseks; ainuõigus audiovisuaalteoses fikseeritud esituse üldsusele kättesaadavaks tegemiseks kaabli või kaablita edastuse teel sellisel viisil, et isikud saavad esitust kasutada nende poolt individuaalselt valitud ajal ja kohas; ainuõigus lubada audiovisuaalteoses fikseeritud esitust edastada ning üldsusele suunata.

Lepingu eelnõu artiklis 12 on sätestatud lepingupoole õigus kehtestada siseriiklikus õiguses võimalus, et kui esitaja on nõustunud oma esituse audiovisuaalteoses fikseerimisega, lähevad lepingu artiklites 7-11 toodud ainuõigused produtsendile või on produtsendil õigus neid õigusi

¹⁵⁹ Beijing Treaty on Audiovisual Performances. Arvutivõrgus: http://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/avp_dc/avp_dc_20.pdf

¹⁶⁰ Rossini, C. Negotiations for a 2014 WIPO Broadcasting Treaty Are Back. Arvutivõrgus: <https://www.eff.org/deeplinks/2012/08/negotiations-2014-wipo-broadcasting-treaty-are-back> (25.10.2012)

¹⁶¹ Eesti Vabariigi nimel kirjutati WPPT lepingule alla 29.12.1997. a. Arvutivõrgus: <http://www.kul.ee/index.php?path=0x711> (05.08.2012)

¹⁶² Fikseerimise mõiste on toodud WIPO esitus- ja fonogrammilepingu artiklis 2 punktis c: "fikseerimine" – heli või helijäljendi salvestamine helikandjale, millelt neid võib seadme abil tajuda, taasesitada või edastada. Arvutivõrgus: lepingu eestikeelne tõlge: <http://www.kul.ee/index.php?path=0x711>

teostada. Selle artikliga antakse liikmesriikidele õigus lepingus sätestatu implementeerimiseks riigile sobival viisil ning arvestades riigis kehtivaid kombeid ja tavasid.

Eeltoodud lepingu osas pole hetkel veel selge ja nagu öeldud, saab osaliselt sõltuma ka siseriiklikust lepingu implementeerimisest, kas või millisel määral toob sellise täiendava esitaja õiguse sisseviimine ringhäälinguorganisatsioonidele jt audiovisuaalteoste kasutajatele kaasa täiendavaid kulusid. Tõenäoliselt sõltub see asjaolu ka sellest, kuidas võimalikku lepingut tulevikust kohaldama hakatakse¹⁶³.

Mis puudutab teise võimaliku WIPO lepingu väljatöötamist seoses meediateenuse osutajate õigustega, siis selle eelnõu kohaselt peaks eeltoodud leping andma meediateenuste osutajatele ja võib-olla ka internetikanalitele laiad õigused oma sisu, mida ei kaitse autoriõiguse seadus, tehnoloogiliste meetmetega kaitsta (nt uudised jmt informatsioon või sisu, mille kaitse tähtjad on AutÕS alusel lõppenud või sisu, mille avaldamist nende loojad ei soovi). Eelnõu kriitikute seisukohast võib selle lepingu vastuvõtmine viia informatsiooni vaba liikumise piiramiseni ja see võib meediateenuse osutajate majanduslikke huve kaitstes piirata samas demokraatliku ühiskonna põhiväärtust – väljendusvabadust¹⁶⁴. Lepingut väljatöötamist jätkatakse WIPO Diplomaatilisel Konverentsil, mis peaks aga jääma 2014. aastasse¹⁶⁵.

Sarnaselt eeltoodud WIPO meediateenuse osutajate lepinguga võttis 29.08.2012. a. Saksa valitsus vastu otsuse autoriõiguse seaduse muutmiseks, et lisada sinna uus autoriõigusega kaasnev õigus – ajakirjandusliku kirjastaja õigus¹⁶⁶. See õigus peaks kohalduma ainult otsingumootorite jm sarnastele netioperaatoritele. Antud õiguse eesmärk on tagada mõistlik hüvitis ajakirjandusliku sisu tootjatele, kes edastavad oma loodud artikleid, uudiseid jm materjali internetis, kuid kasutajatelt selle eest tasu ei küsi ega saa. Tasu saavad sideteenuse osutajad oma teenuse (internetiühenduse) pakkumise eest tarbijale. Antud muudatus peaks tagama võimaluse sisutootjatel sideteenuse operaatoritelt, kes nende poolt toodetud sisu edastavad, osa nende teenitud kasumist endale saada¹⁶⁷.

Antud muudatuse iva on selles, et inimene ei tarbi ju internetiteenust kui sellist, vaid tarbib ikkagi talle interneti vahendusel kättesaadavat sisu: uudiseid, ajakirju, ajalehti,

¹⁶³ Lepingut eelnõu artikli 19 lõikes 1 on sätestatud, et see peaks kehtima nii lepingu jõustumise ajal olemasolevate esituste kui ka tulevikus loodavate esituste suhtes. Sama artikli lõige 2 võimaldab aga lepingu artikleid 7-11 kohaldada ka alles lepingu jõustumise järgselt loodavatele esitustele.

¹⁶⁴ The Draft WIPO Broadcasting Treaty and its impact on Freedom of Expression. Commissioned by UNESCO and prepared by Patricia Akester. e-Copyright Bulletin. April – June 2006. Arvutivõrgus: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001464/146498e.pdf> (08.08.2012)

¹⁶⁵ Rossini, C. Negotiations for a 2014 WIPO Broadcasting Treaty Are Back

¹⁶⁶ Saksa k. *Leistungsschutzrecht für Presseverlage* või inglise k. *right for press publisher*

¹⁶⁷ Gesetzentwurf der Bundesregierung. Entwurf eines Siebenten Gesetzes zur Änderung des Urheberrechtsgesetzes eelnõu saksa k tekst arvutivõrgus: <http://gesetzgebung.beck.de/news/leistungsschutzrecht-fuer-presseverleger>; http://www.bmj.de/SharedDocs/Downloads/DE/pdfs/RegE_LSR.pdf?__blob=publicationFile (09.04.2013)

otsinguportaale, suhtluskeskkondi jne, mille loojaks on mitte sideoperaator vaid just nimelt sisutootjad. Uus õigus peaks ettepaneku kohaselt kehtima üks aasta alates sisu internetis kättesaadavaks tegemisest¹⁶⁸.

3.4 Õiguste laiendatud kollektiivne teostamine

Selleks, et jõuda õiguste laiendatud kollektiivse litsentsimise juurde, tasub kõigepealt sissejuhatuseks rääkida sellest, mis üldse on kollektiivse esindamise organisatsioon (KEO).

Autorite ja esitajate õigused eri teoste ja esituste liikidel on erinevad, mistõttu on autorite ja esitajate õiguste teostamiseks loodud iseseisvad organisatsioonid, mida nimetatakse autorite ühinguteks, kollektiivse esindamise organisatsioonideks, kogumisühinguteks (*collecting society*; KEO) jms, kuid nende põhiolemus on nimetusele vaatamata sama. KEO-de olemuse mõte on sõlmida oma esindatavate nimel lepinguid loomingu kasutamiseks, koguda kasutajatelt tasu ja jagada see reeglina oma liikmetest õiguste omajate vahel ära¹⁶⁹.

Mitmed Euroopa õigusaktid viitavad kollektiivsele õiguste esindamisele, kuid ei sisalda selle definitsiooni, nad pigem eeldavad kollektiivsete esindamise organisatsioonide olemasolu. See asjaolu tuleneb tõenäoliselt sellest, et enamuse Euroopa riikides on KEO-d eksisteerinud nii pikka aega, et nad on muutunud turu loomulikeks osalisteks¹⁷⁰.

Esimesed autoreid esindavad organisatsioonid maailmas tekkisid Prantsusmaal ja võitlesid pigem autorite õiguste tunnustamise eest erialaorganisatsioonidena¹⁷¹. Need võitlused viisid selleni, et 1977. a. loodi büroo nimega *Bureau de législation dramatiques*, millest hiljem kujunes välja autoreid ja heliloojaid esindav organisatsioon *Société des auteurs et compositeurs dramatiques* (SACD). SACD oli esimene autorite kollektiivse esindamise organisatsioon. Tänapäeva mõistes kollektiivse esindusorgani funktsioone täitva organisatsiooni loomiseni jõuti alles 1847. aastal¹⁷².

¹⁶⁸ Ruisenaars, H. Copyright. Update on other EU copyright issues. EBU. Arvutivõrgus: <http://www.ebu.ch/legal/LPAAoct2012lkijhagjsdhgaygfdkjhkhllkdulldfLPAA/English/3.4%20Update%20on%20other%20EU%20copyright%20issues.pdf> (09.10.2012)

¹⁶⁹ Pisuke, H. Autoriõiguse alused. 2006, lk 67

¹⁷⁰ Walter, Michel. M., Lewinski, Silke. European Copyright Law. Oxford University Press. 2010. Lk 1150

¹⁷¹ Esimese sellelaadse organisatsiooni asutaja oli hr Beaumarchais, kes pidas võitlusi teatritega, et need tunnustaksid autorite varalisi ja isiklikke õigusi.

¹⁷² Kaks heliloojat, Paul Henrion ja Victor Parizot ja kirjanik Ernest Bourget oma kirjastajate toel kaebasid kohtusse kohviku „Ambassadeurs“ Champs-Élysées Pariisis, milles esitati elavat muusikat. Nad olid seisukohal, et on täiesti vastuoluline, et nemad peavad selles kohvikus toidu ja joogi eest maksma, samal aja kui orkestri ettekandes kõlab nende loodud muusika, mille eest kohvikupidaja autoritele tasuma ei pea. Nad otsustasid, et ei kavatse senikaua oma toidu eest maksta, kuni neile hakatakse muusika eest maksma. Autorid võitsid ning kohviku omanik pidi neile maksma märkimisväärse hüvitise. Selle lahendiga loodi esmakordselt laialdased võimalused nn *petit*

Eestis loodi Autorikaitse Ühing 1932. a., mis tegutses 1940.nda aastani. Kuni 1991. a. toimis Eesti territooriumil Üleliidulise Autorõiguse Agentuuri (nn VAAP-i) Eesti Vabariiklik osakond. 8.10.1991. a. alustas tegevust Eesti Autorite Ühing (EAÜ)¹⁷³.

Kollektiivse esindamise organisatsioone võib defineerida läbi järgmiste omaduste:

- organisatsiooni eesmärgiks on tagada läbi efektiivse tegutsemise autorite isiklike ja varaliste õiguste kaitse;
- tema kasutuses on efektiivne administratsioon korjamaks ja jagamaks autoriõiguse tasusid ja omamaks täit vastutust talle usaldatud õigustega tegelemisel;
- ta ei tegele, v.a kõrvalise tegevusalana, esitajate, fonogrammitootjate ja ringhäälinguorganisatsiooni või teiste õiguste kategooriate esindamisega¹⁷⁴.

Traditsiooniliselt esindavad kollektiivse esindamise organisatsioonid oma liikmeks astunud õiguste omajaid. Õiguste omaja võib vabalt valida, kas ta soovib end ise esindada või volitab selleks mõne organisatsiooni (esindamine pole kohustuslik, kuigi õiguste omajal ei pruugi praktikas olla teist realistlikku võimalust)¹⁷⁵. Teatud juhtudel võib olla seaduses sätestatud kohustus mingeid õigusi teostada vaid kollektiivse esindamise organisatsiooni kaudu, nt teose reprodutseerimine kasutamiseks isiklikul otstarbel¹⁷⁶. KEO-d kohustuvad pidama läbirääkimisi enda poolt esindatava kategooria õiguste kasutajatega lähtudes oma liikmete huvidest ning lähtudes kõigile kasutajatele võrdselt kehtestatud tariifidest¹⁷⁷.

droit esemeks oleva muusika (mitte-draama, –ooperi- ja -balletiteosed) heliloojatele ja muusikateoste teksti autoritele. Honoré de Balzac, Alexandre Dumas, Victor Hugo ja mitmed teised prantsuse kirjanikud järgisid 1837. a. autorite mõtet ning löid kirjanike õigusi esindava organisatsiooni *Société des gens de lettres* (SGCL). 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi esimesel poolel loodi sarnaseid autoreid esindavaid kollektiivse esindamise organisatsioone kõikjal Euroopas ja ka väljaspool Euroopat. 1926. a. juunis loodi ka 18 kollektiivse esindusorganisatsiooni, kes esindavad muusika autoreid, heliloojaid ja kirjastajaid, ühendus nimega Rahvusvaheline Autorite ja Heliloojate Ühingu Konföderatsioon (Confederation of Societies of Authors and Composers – CISAC). Ruijsenaars, Heijo. Licensing of Music rights EBU Legal Assembly Geneva 18-19. Oct. 2012. Arvutivõrgus: <http://www.ebu.ch/legal/LPAAoct2012lkijhagjsdhgagfdkjfhklllddLPAA/English/3.1%20Licensing%20of%20music%20rights.pdf> (22.10.2012)

Sellele vaatamata oli selge, et autorid ja heliloojad ei suuda ise üksikisikutena oma õiguste eest seista, mis viis 1850.ndal aastal seni eksisteeriva kollektiivse esindamise organisatsiooni *Société des auteurs, compositeurs et éditeurs de musique* (SACEM) loomiseni.

¹⁷³ Pisuke, H. Autoriõiguse alused. 2006, lk 67

¹⁷⁴ Õiguste omajatel on õigus ise otsustada, kas nad soovivad KEO liikmeks astuda. Kui võrrelda KEO süsteemi erinevate õiguste objektide lõikes, siis on mõeldav, et nt kirjanik, kes kirjutab elu jooksul 10 teost, end ise esindab, sõlmib kirjastusega kirjastamisleping jne. Samuti juhul, kui nt mõni teater soovib raamatu põhjal lavastuse luua, on väiksel territooriumil lihtne see kirjanik üles leida. Keerulisemaks läheb asi siis, kui tegemist on mõne teise rahvuse või mõnel teisel territooriumil asuva kirjaniku või tema teost kasutada sooviva isikuga. Kui aga rääkida muusika autorite õigustest, siis muusika autoril on juba keerukam oma õigusi ise teostada, sest muusika kasutajaid on rohkem kui raamatu autori õigusi kasutada soovijaid (nt raadiojaamad, ööklubid, kontserdikorraldajad, muude ürituste korraldajad, kohvikud jne). Kõigil neil kasutajatel on mitte lihtsalt keeruline, vaid lausa võimatu iga autorini iseseisvalt jõuda. Samuti on autori jaoks võimatu oma õigusi tema loodud muusika kasutamiseks kõigile huvilistele ise litsentsida ning kasutamise eest tasu koguda. Seetõttu ongi vajalik kollektiivsete esindusorganisatsioonide olemasolu.

CISAC's Statutes. 2012. Arvutivõrgus: <http://www.cisac.org/CisacPortal/cisacDownloadFile.do?docId=23285>

¹⁷⁵ Ficsor, Mihály, Dr. Collective Management of Copyright and Related Rights. lk 128

¹⁷⁶ AutÕS § 26 lg 1: autori nõusolekuta on lubatud reprodutseerida audiovisuaalset teost või teose helisalvestist kasutaja enda isiklikeks vajadusteks (teaduslikuks uurimistööks, õppetööks jms); samuti § 27¹ lg 1 alusel on autoril ja kirjastajal õigus saada õiglast tasu teose reprograafilise reprodutseerimise eest käesoleva seaduse § 18 1. lõikes ja § 19 punktis 3 nimetatud juhtudel. Vt ka: AutÕS § 76 lg 3: õiguste teostamine kollektiivse esindamise organisatsiooni kaudu on kohustuslik teose ja autoriõigusega kaasneva õiguse objekti taasedastamisel kaabellevivõrgus ja käesoleva seaduse § 13³ 7. lõikes, § 14 6. ja 7. lõikes, §-des 15 ja 27 ning § 68 4. lõikes nimetatud juhtudel.

¹⁷⁷ Ficsor, Mihály, Dr. Collective Management of Copyright and Related Rights. lk 128

Olulisemad KEO-de tegevuspõhimõtted, mis tuginevad AutÕS §-del 77 ja 78, on järgmised: annavad nõusoleku autoriõiguse objekti kasutamiseks sõlmides selleks vastava lepingu; otsustavad tasu suuruse pidades selleks vajadusel läbirääkimisi; koguvad ja maksavad välja tasu objektide kasutamise eest; kaitsevad ja teostavad autorite õigusi kohtu jm institutsioonides, s.h võivad õiguste omaja õiguste ilmse rikkumise juhtudel esindada kõiki autoreid ilma volitusetä; kõik otsused, mis on seotud tasuga, tuleb vastu võtta üldkoosolekul või juhatuse poolt; kogu tegevus peab olema läbipaistev ja info liikmetele kättesaadav ja välisriikide autoreid esindatakse välisühingutega sõlmitud lepingute kaudu, kusjuures välisriikide autorite suhtes tuleb kohaldada samu eeskirju, mida Eesti autorite suhtes¹⁷⁸.

Laiendatud kollektiivne litsentsimine (ECL) on autoriõiguste kollektiivse teostamise vorm, mis on Põhjamaades kasutusel juba alates 1960.ndatest aastatest: Soomes, Rootsis, Norras, Taanis ja Islandil. ECL-i põhimõte on selles, et kollektiivsetele esindusorganisatsioonidele on antud seadusega õigus esindada teatud kategooriat oma organisatsiooni liikmetest, aga ka mitte-liikmetest autorite õigusi. Sellisel viisil saavad suuremahulised õiguste kasutajad, eelkõige televisiooni- ja raadioorganisatsioonid, raamatukogud ja avalikud institutsioonid, legaalsel viisil kasutada paljusid autoriõiguse objekte. ECL põhimõte rajaneb autoriõigustega kaitstavate objektide masskasutusel, mille puhul oleks õiguste üksahaaval läbirääkimine ja hankimine sisuliselt võimatu.

Põhjamaades 1960-ndatel kasutusele võetud laiendatud kollektiivse litsentsimise põhimõte kohaldus esialgu kirjandus- ja muusikateostele. Hiljem on seda põhimõtet laiendatud ka teistele autoriõigusega kaitstavatele teostele ja samuti antakse ECL litsentse lisaks televisiooni või raadio kaudu edastamise otstarbele ka taasedastamiseks, üldsusele suunamiseks ja kättesaadavaks tegemiseks¹⁷⁹. 1990-ndate keskel lisandusid Põhjamaade ECL litsentsiga litsentsitavate teoste nimekirja lisaks muusika- ja kirjandusteostele ka kujutava kunsti teosed¹⁸⁰.

Kuigi erinevates Põhjamaades varieeruvad ECL põhimõtte alusel litsentsitavate teoste tüübid ja kasutusviisid, on Põhjamaades kasutatava laiendatud kollektiivse litsentsimise ühised põhimõtted järgmised:

¹⁷⁸ Rattus, K. Autoriõigused ja õiguste kollektiivne esindamine. 2012 lk 37.

¹⁷⁹ Landolt, Phillip Louis. Modernised EC Competition Law in International Arbitration. Kluwer Law International, 2006

¹⁸⁰ Ingves, Marit. Nordic Public Service Media (DR, NRK, RUV, SVT, SR, UR and YLE). The extended collective license agreement. Copyright for the internet age. 2011

- KEO-d esindavad autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste omajaid kindlates valdkondades ja KEO-d võivad sõlmida nende õiguste piires oma liikmete nimel litsentsilepinguid;
- teatud tingimustel (nt on kehtestatud KEO-dele minimaalne liikmete arv) võivad KEO-d esindada samade õiguste kategooriates ka mitte-liikmetest autoreid. Selline esindamine või olla ainult mitte-eksklusiivsel alusel (KEO-d võivad anda lihtlitsentse, mitte ainulitsentse);
- seadus võimaldab KEO-del sõlmida teatud kasutusviisidel teoste kasutamiseks kasutajatega laiendatud kollektiivse litsentsimise lepinguid;
- KEO-d kohtlevad esindatavaid mitte-liikmeid samadel alustel oma liikmetega;
- KEO mitte-liikmetele on õigus saada KEO-delt oma autoriõiguse objektide kasutamise eest hüvitist;
- KEO mitte-liikmet on õiguse oma teoste KEO kaudu litsentsimist välistada (nn opt-out right). Opt-out doktriin tähendab seda, et sisu kasutamine tuleb lõpetada, kui autoriõiguste omaja välja ilmub ja seda nõuab¹⁸¹.

ECL seadused ja ECL lepingud tagavad kasutajatele ECL põhimõtte alusel lepingu sõlmimise korral kindluse kõigi teoste jt autoriõiguse objektide, millega leping on hõlmatud, kasutamiseks¹⁸².

Televisiooniorganisatsioonide jaoks tagab ECL õiguskindluse, et teoseid on võimalik kasutada kõigil tehnilistel viisidel – nii televisioonis nt kaabli ja satelliidi vahendusel edastamiseks kui ka mobiilside või interneti kaudu kättesaadavaks tegemiseks. Samuti katab ECL põhimõtte ka orbeoste või “osaliselt orbeoste” kasutamise. Sellist mõistet ei ole küll direktiivis kasutatud, kuid suuliselt on selline mõiste hakanud Euroopas juristide seas levima, kuna orbeoste direktiivi kohaldamisala kitsendati selle väljatöötamise ajast vastuvõtmiseni oluliselt ning teosed, mille autorid on osaliselt teada, jäid selle lõpliku teksti kohaldamisalast välja. Samas vajavad ka sellised teosed kasutamise võimaldamiseks lahendusi ning ECL seda pakub. Nimelt kuna ECL litsentsi kohaldatakse ka kollektiivsete esindusorganisatsioonide mitte-liikmeks olevatele autoritele, siis laieneb ECL seega ka autoritele, keda ei suudeta identifitseerida. Lisaks sätestab ECL litsents nn *opt-out* põhimõtte, mis võimaldab mitte KEO

¹⁸¹ Ayres, I. Regulating Opt-Out: An Economic Theory of Altering Rules

¹⁸² Olsson, H. The Extended Collective License as Applied in the Nordic Countries. Presentation by Henry Olsson at Kopinor 25th Anniversary International Symposium, Oslo, 2005. Kopinor 10.03.2010. Arvutivõrgus: <http://www.kopinor.no/en/copyright/extended-collective-license/documents/the-extended-collective-license-as-applied-in-the-nordic-countries;jsessionid=85382F80E7E13FDA273E2C21C718EA41> (30.09.2010)

liikmeks oleval autoril nõ välja astuda ehk oma teose litsentsimist siiski keelata ja seega loobuda ka selle kasutamise eest tasu saamise õigusest¹⁸³.

Avalik-õigusliku ringhäälinguorganisatsiooni Taani Raadio (DR) arhiiv sisaldab 570 000 tundi raadio- ja televisioonisaateid. Sellise mahu õiguste kuuluvuse kindlakstegemine saade saate haaval on selgelt võimatu. Selleks, et õiguste küsimus mingil viisil lahendada, muudeti 2002. a. Taani autoriõiguse seadust ja sätestati arhiivi erand, millega võimaldati DR arhiivil kasutada ECL litsentsi ja asuda õiguste omajatega läbirääkimisse. DR-i arhiiv (CopyDan Arkiv) loodi autoreid, režissööre, näitlejaid jt õiguste omajaid liitva ühise organisatsioonina ja 2007. aastal jõuti sai sellest esimene avalik-õigusliku ringhäälingu arhiiv Euroopas, mida oli võimalik internetis üldsusele legaalselt kättesaadavaks teha. Sellest ajast kasutab arhiivi igakuiselt ca 75 000 Taani kodanikku, kes on vaadanud enam kui 24 miljonit erinevat saadet¹⁸⁴.

Selline teoste ja esituste internetis üldsusele kättesaadavaks tegemise soov ja kohustus on valdaval osal avalikest arhiivides, raamatukogudest ja ringhäälinguorganisatsioonidest. Tänapäeval eeldavad kõik Euroopa kodanikud, et avaliku raha arvel tehtud looming peab olema üldsusele võimalikult lihtsalt, vahetult, mugavalt ja suuremahuliselt kättesaadav¹⁸⁵.

Autoriõigused ja sellega kaasnevad õigused on oma loomult territoriaalse iseloomuga, globaliseerumisega on IO seisukohalt hägustunud riikide territoriaalsed piirid, seega on muutunud raskemaks ka territoriaalsusprintsipi kohaldamine¹⁸⁶. Samuti on EL-is üle 250 kollektiivse esindamise organisatsiooni, mis haldavad igal aastal ligikaudu 6 miljardi euro suuruseid tulusid¹⁸⁷. Seega on äärmiselt oluline leida lahendused õiguste piiriüleseks ja lihtsaks litsentsimiseks, millega õiguste kasutajad saaksid ühe lepingu sõlmimisega litsentsi teoste territoriaalse piiranguta kasutamiseks.

¹⁸³ Sellist võimalust saab autor rakendada saates nõude KEO-le, siiski ei ole alates 1961. aastast, mil see võimalus on kehtinud, seda eriti palju kasutatud. See tõendab, et ECL litsentsimise põhimõte on olnud kasulik nii kasutajatele kui ka autoriõiguste omajatele. Reiler, Caroline. Making broadcasting archives Available. The Danish experience. Arvutivõrgus: <http://www.efta.int/eea/eea-news/~media/Documents/eea/eea-news/Presentation%20EFTA%20-%20the%20archive%20provision%20-%20300910.ashx> (22.10.2012)

¹⁸⁴ Ingves, Marit. Nordic Public Service Media (DR, NRK, RUV, SVT, SR, UR and YLE). The extended collective license agreement. Copyright for the internet age. 2011

¹⁸⁵ Üldsusele kättesaadavaks tegemise õigus on võrreldes reprodutseerimisõigusega üsna uus varaline õigus. Esimest korda tunnustati üldsusele kättesaadavaks tegemise õigust WIPO rahvusvahelisel konverentsil Genfis 1996. aastal, kui võeti vastu WIPO autoriõiguse leping ning WIPO esitus- ja fonogrammileping. Nende lepingute vastuvõtmine oli märk selle kohta, et rahvusvaheliselt tunnetati, et seni kehtinud autoriõigus ei kaitsenud muutunud infotehnoloogiaaailmas loomeinimeste õigusi enam piisavalt. Üldsusele kättesaadavaks tegemise õiguse kehtestamisega tunnustati ühtlasi üheselt ja selgelt, et autori, esitaja ja fonogrammitootja õigused on kaitstavad ka internetis. Tohvri, E. Teose, esituse salvestise ja fonogrammi üldsusele kättesaadavaks tegemine kui infoajastu uus õigus. *Juridica*, 2008 nr 2 lk 119-126

¹⁸⁶ C. Wadlow. Enforcement of Intellectual Property in European and International Law. *The New Private International Law of Intellectual Property in United Kingdom and the European Community*. London, Sweet & Maxwell, 1998, p 11. ja Vasamäe, Elise. *Fonogrammitootjad õigused infoühiskonnas*. Magistritöö. 2006, lk 11 ja 46

¹⁸⁷ Õiguste kasutamine muusikasektoris annab umbes 80% kollektiivse esindamise organisatsioonide kogutud kogutulust. Euroopa Komisjoni pressiteade 11.07.2012

Kohustuslik kollektiivne õiguste administreerimise süsteem on kasutusel nt Prantsusmaa. See seadusega kehtestatud süsteem tähendab, et õiguste omajad võivad oma võimalikke nõudeid kasutajate vastu esitada vaid kollektiivsete esindusorganite kaudu ning õiguste omajad peavad nõustuma KEO kaudu saadava tasu suurusega oma autoriõiguse objekti kasutamise eest. Samuti ei ole õiguste omajatel õigust esitada otse teose kasutaja vastu mingisugust teose kasutamise või selle eest makstava tasu suurusega seotud nõudeid¹⁸⁸.

Teine alternatiiv laiendatud kollektiivsele litsentsimisele on nn seaduslik litsents, mis tähendab seadusega kehtestatud erandit, millega kasutaja võib autoriõiguse objekti kasutada kindlatel ja mitte-läbiräägitavatel tingimustel. Õiguste omaja ei saa sellisel juhul kasutamist keelata ega kasutamise tingimuste üle läbi rääkida, samuti on kasutamise eest makstava hüvitise määrad seadusega kehtestatud ja mitte-läbiräägitavad¹⁸⁹.

Mitmetes riikides, nagu nt Jaapan, Lõuna-Korea, India, on seadusega antud mingile avalik-õiguslikule organile volitused väljastada selliseid litsentse ka orbteoste kasutamiseks¹⁹⁰. See regulatsioon on juhtumipõhine, igat avaldust teose kasutamiseks analüüsib see organ eraldi ja iseseisvalt¹⁹¹. Selline regulatsioon on nt kasutusel Kanadas, kus autoriõiguse regulatsioon võimaldab avalik-õiguslikul organil väljastada teoste kasutamiseks lihtlitsentse juhul, kui soovija on teinud tulutult mõistlikke pingutusi autori leidmiseks. Avalduse rahuldamisel lähtutakse järgnevatest printsiipidest:

- väljastatav litsents on lihtlitsents ja kehtiv ainult Kanada territooriumil;
- autoriõiguse omaja tuvastamiseks on kaasatud KEO;
- litsentsitasu makstakse osaliselt KEO-le, kes deponeerib tasu 5 aastaks;
- kui soovitud kasutus on piiratud või kui on tõenäoline, et teos pole enam autoriõigusega kaitstav, siis võidakse kasutajat kohustada tasu maksma vaid juhul, kui autor peaks selguma ning tuvastatama, et teos on jätkuvalt kaitse all;
- litsents aegub, kui teos muutub *public domainiks*; litsentsi andmise menetluse kohta on välja töötatud üldised eeskirjad¹⁹².

Ainsaar leiab, et avalik-õigusliku asutuse kaudu litsentsi saamise positiivne omadus võrreldes laiendatud litsentsi saamisega kollektiivse esindamise organisatsioonilt on asjaolu, et see on

¹⁸⁸ Extended collective licensing. Arvutivõrgus: http://en.wikipedia.org/wiki/Extended_collective_licensing (12.09.2012)

¹⁸⁹ Extended collective Licensing. Arvutivõrgus: http://en.wikipedia.org/wiki/Extended_collective_licensing (11.09.2012) ja Garner, Bryan A. Black's Law Dictionary. Seventh Edition. West Group St Paul Minn 1999 lk 931

¹⁹⁰ Ainsaar, Mari. Orbteoste kasutamise võimalikust regulatsiooniviisist Eestis. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, 2011. lk 31

¹⁹¹ Vetulani, lk 10

¹⁹² Ainsaar, M. 2011. lk 32

kasutajale odavam. Ta arvab, et nn seaduslik piiratud kehtivusajaga orbteose kasutamise lihtlitsents riivaks kõige vähem autorite õigusi ja seejuures võimaldaks kasutajatel teostada oma õiguspäraseid huve¹⁹³. Seevastu leiavad õigusteadlased teoses “Harmonizing European Copyright Law. The Challenges of Better Lawmaking”, et nn Põhjamaade mudel (KEO kaudu õiguste saamise mudel) töötaks võrreldes Kanada mudeliga paremini seetõttu, et kollektiivse esindamise organisatsioonid on spetsialiseerunud autorite ja teiste isikute esindamisele, nende nimel lepingute sõlmimine, tasu kogumine ja jagamine on nende igapäevaseks tegevuseks¹⁹⁴. Autori arvates oleks Eestis mõistlikum kasutusele võtta KEO kaudu litsentsi saamise mudel, sest riigil ei ole KEO-dega võrreldavaid kogemusi õiguste omajate esindamisel, kasutajatega läbirääkimiste pidamisel ega ka nende eest tasu kogumisel ja jagamisel. Antud tegevus on spetsiifiline ja keerukas, mistõttu oleks mõistlikum kasutada organisatsioonide kompetentsi, kes seda juba omavad.

Hetkel on väljatöötamisel direktiivi eelnõu (nn CRM eelnõu)¹⁹⁵, millega kehtestatakse osaliselt õiguste laiendatud kollektiivse teostamise põhimõtteid kogu EL-i territooriumil. Euroopa Komisjon avaldas esimese ametliku direktiivi “Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise ning muusikateoste internetiõiguste multiterritoriaalse litsentsimise kohta siseturul” projekti 11.07.2012. a¹⁹⁶. Selle direktiivi eesmärk on lihtsustada muusikateoste piiriülest internetis kasutamist multi-territoriaalsete litsentside andmise võimaldamisega KEO-de poolt¹⁹⁷.

CRM eelnõu kohaselt peavad kõikides sektorites tegutsevad kollektiivse esindamise organisatsioonid täitma Euroopa standardeid, millega nähakse ette nende organisatsioonide parem juhtimine ja nende tegevuse suurem läbipaistvus. Direktiivi eelnõu eesmärk on luua asjakohane õigusraamistik õiguste kollektiivseks teostamiseks, mida haldavad kollektiivse esindamise organisatsioonid ning selleks sätestatakse direktiivis eeskirjad, millega tagatakse kõikide kollektiivse esindamise organisatsioonide parem juhtimine ja suurem läbipaistvus ja lihtsustatakse muusikateoste autorite õiguste multiterritoriaalset litsentsimist. Selleks

¹⁹³ Ainsaar, M. Tartu Ülikool 2011. lk 6

¹⁹⁴ Van Echoud, Mireille; Hugenholtz, P. Bernt; van Gompal, Stef; Guibault, Lucie; Helberger, Natali. Harmonizing European Copyright Law. The Challenges of Better Lawmaking. Kluwer Law International. Wolters Kluwer. 2009. lk 294-295

¹⁹⁵ *Collective Rights Management Directive*, CRM direktiiv, – täistekst seisuga 11.07.2012. Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/management/impact_assesment-com-2012-3722_en.pdf (10.10.2012)

¹⁹⁶ Vt ka: Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamuse teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kollektiivse teostamise ning muusikateoste internetiõiguste multiterritoriaalse litsentsimise kohta siseturul” COM(2012) 372 final – 2012/0180 (COD). Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2013:044:0104:01:ET:HTML>. (05.04.2013)

¹⁹⁷ Direktiivi kohaldatakse: i) autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teostamise suhtes kollektiivse esindamise organisatsioonide poolt, sõltumata valdkonnast, milles organisatsioonid tegutsevad muusikateoste internetiõiguste multiterritoriaalse litsentsimise suhtes kollektiivse esindamise organisatsioonide poolt.

üritatakse direktiiviga kollektiivse esindamise organisatsioon suunata kohandama oma töömeetodeid nii, et need tooksid kasu autoritele, teenuseosutajatele, tarbijatele ja Euroopa majandusele tervikuna. Kuna kõnealused organisatsioonid litsentsivad õigusi sise- või välismaiste õiguste omajate nimel, on nende toimimisel põhjanev mõju nimetatud õiguste kasutamisele kogu siseturul¹⁹⁸.

Direktiiviga sätestatakse, et üks kollektiivse esindamise organisatsioon võib teiselt multiterritoriaalseid litsentse andvalt organisatsioonilt multiterritoriaalsete litsentside saamiseks taotleda oma repertuaari esindamist mittediskrimineerival ja ainuõiguseta alusel¹⁹⁹. Taotluse saanud organisatsioon ei tohi keelduda, kui ta juba esindab samal eesmärgil ühe või mitme kollektiivse esindamise organisatsiooni repertuaari²⁰⁰; organisatsioonid võimaldavad õiguste omajatel saada tasu kasutuse eest, mida õiguste omajatel endil ei ole võimalik kontrollida ega mõjutada, sealhulgas kasutuse eest välismaistel turgudel.

Ringhäälinguorganisatsioonid ja avalikud arhiivid saavad sellest direktiivist kasu just võimaluse tõttu saada muusika kasutamise õigus oma *online*-teenustes või oma programmide järelvaatamise võimaldamiseks internetis vaid ühe KEO käest ning ühe lepingu sõlmimisega, mis oma sisult saab töötama one-stop-shop printsiibil²⁰¹.

Praegu käib veel vaidlus selle üle, millised ringhäälinguorganisatsioonide õigused saavad olema „*online music services*“, kuid loodetavasti saab see mõiste sisustatud võimalikult laialt ega saa piirama eelnimetatud organisatsioonide internetis pakutavate teenuste sisu. Samuti on hetkel veel ebaselge, kas multiterritoriaalseid litsentse muusika kasutamiseks saab hankida vaid ringhäälinguorganisatsiooni programmi osaks oleva või olnud muusika suhtes või jääb direktiivi reguleerimisalasse ka muusika kasutamiseks multiterritoriaalse litsentsi saamine, mis ei ole olnud ringhäälinguorganisatsiooni eetri osa. Sellist litsentsi vajavad ringhäälinguorganisatsioonid sel põhjusel, et järjest enam tarbitakse meediateenuseid mitte-lineaarselt ehk sõltumatult programmist kui tervikust. Seetõttu ja tagamaks kõigi ühiskonnagruppide huve ja järgides meedia tarbimise harjumusi, on vajalik koostada ka sellist

¹⁹⁸ Ühtsel turul on järjest suurenenud nõudmised muusikateoste autorite õiguste litsentsimisel, sest internetipõhiste muusikateenuste osutajatel on raske saada rohkem kui ühe liikmesriigi territooriumi hõlmavaid litsentse. Selle põhjuseks on olnud eelkõige teenuseosutajate äriõigused. Huvilistele on see aga põhjustanud suuri raskusi piiriüleste litsentside saamisel, mis omakorda on piiranud internetipõhiste muusikateenuste osutamist ning autorite muusikateoste ei ole selle tulemusena litsentsitud või nende eest piisavalt tasu makstud ulatuses, nagu seda oleks võidud teha. Samuti takistab kõnealune killustatus tarbijatel muusikarepertuaari mitmekesisusest laialdaselt osa saamast.

¹⁹⁹ CRM direktiivi artikkel 28

²⁰⁰ CRM direktiiv artikkel 29

²⁰¹ Ruijsenaars, Heijo. Licensing of Music rights EBU Legal Assembly Geneva 18-19. Oct. 2012 Arvutivõrgus: <http://www.ebu.ch/legal/LPAAoct2012likihhagjsdhgaygfdkjhkhllkdulldfLPAA/English/3.1%20Licensing%20of%20music%20rights.pdf> ja Tomasz Targosz, Polish Parliament: proposed directive on collective rights management does not comply with principle of subsidiarity 16.10.2012 - <http://kluwercopyrightblog.com/2012/10/16/the-polish-parliament-thinks-the-proposed-directive-on-collective-rights-management-does-not-comply-with-the-principle-of-subsidiarity/> (10.10.2012)

programmi, mida ei edastata nn traditsioonilises televisioonis või raadios, vaid mis tehakse üldsusele kättesaadavaks ajal ja kohas, millal isik antud teenust ise kasutada ja tarbida soovib ning see teenus ei pruugi olla traditsioonilise programmi osa (spetsiaalselt internetis edastamiseks loodud meediasisu).

3.5 Vahekokkuvõte

Kindlasti on võimalik leida tasakaal teoste ja esituste tänapäevaste tehnoloogiliste kasutusviiside ja autoriõiguste vahel, seda nii poliitilises, tehnilises kui ka kultuurilises plaanis. Nagu ütleb Lilian Edwards: „kui kasutajate õigusi silmas ei peeta, siis “sotsiaalne autoriõiguste kasutamise leping lakkab olemast“²⁰², seega tuleb õigussüsteemi jõudsalt kaasajastada ja tagada, et ei kehtiks piiranguid loome tänapäevastel viisidel kasutamisel.

Kaasaaegse intellektuaalse omandi süsteemi üheks põhiliseks eesmärgiks on innovatsiooni edendamine, sedastab A. Kelli oma doktoritöös²⁰³. Tema arvamuse kohaselt on see oluline nii globaalselt kui ka EL-i seisukohalt tervikuna. Eesti jaoks on IO süsteemil eriline tähendus, sest see aitab parandada majanduse nõrka seisut ja selle eesmärgi saavutamiseks on vajalik teadmuse kohtlemine ka õiguslikult varana. Innovatsiooni edendamine eeldab võimalust kasutada teadmust, mis kuulub teistele isikutele, ning paindliku juurdepääsu selleks peavad tagama üldise iseloomuga paindlikud intellektuaalse omandi piirangud²⁰⁴.

Nagu kirjutab Ian Hargreaves²⁰⁵ kasutavad USA, Jaapan ja Lõuna-Korea oma majandustes järjest enam interneti võimalusi ja suurendavad seeläbi produktiivsust, mis tagab kogu ühiskonna arengu. Kui Euroopa ja sealhulgas Eesti ei suuda nendega sammu pidada, siis võtame me endale hiiglasliku riski kaotada konkurentsivõimes. Euroopas, mis on vana ühiskond, ollakse harjunud käituma seaduspäraselt, kuid praegu oleme me juba ammu olukorras, kus tehnoloogia hüppelise arengu tõttu on jäänud seadused meist kaugele maha. Inimesed on harjunud kasutama interneti võimalusi, mis tegelikult ei ole seaduspärased. Nt ollakse harjunud internetist muusikat alla laadima ja filme vaatama, sõpradega sotsiaalvõrgustikes erinevaid fotosid, pilte ja linke jagama, mis tihti ei pruugi olla ja enamasti

²⁰² Edwards, Lilian. Waelde, Charlotte. Law and the Internet. 2009. Third Edition. lk 41

²⁰³ Kelli, A. Doktoritöö. Tartu, 2009

²⁰⁴ Kelli, A. Eesti intellektuaalse omandi süsteemi arengud teadmispõhise majanduse tingimustes. Doktoritöö. Tartu, 2009 lk 36. Arvutivõrgus: http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/14423/kelli_aleksei.pdf?sequence=1 (25.10.2012)

²⁰⁵ Hargreave, I. Intellectual Property and Innovation. lk 8

ei olegi õiguspäraselt internetiavarustesse sattunud. Inimeste igapäevane tegevus ja autoriõiguse põhimõtted on teineteisest järjest kaugenenud. Sisuliselt on võimatu tuvastada internetis oleva loomingu autoreid, esitajaid jt autoriõiguste omajaid. Tavainimene aga ei mõtlegi sellele, ning on eneselegi teadmata saanud seaduserikkujaks. Interneti areng toetab aga majanduse ja kultuuri arengut. Inimeste varasemalt kellegi loodud loomingu põhjal uue loomingu tegemine tagab kultuurilise mitmekesisuse ja ka majanduse arengu. Nagu ütles prantsuse endine president Sarkozy G20 kohtumisel Pariisis on viimase 5 aasta interneti areng andnud G8 liikmesriikide majanduste hinnanguliselt 21%-se kasvu²⁰⁶.

Vaba juurdepääs internetile on tähtis nii sotsiaalsest, kultuurilisest kui ka demokraatia vaatevinklist. On oluline, et avalik internetivõrk on avatud juurdepääsuga, neutraalne ja läbipaistev. Euroopa Ringhäälingute Liit (EBU) on vaba juurdepääsu internetile ehk neti neutraalsuse kohta sedastanud, et interneti neutraalsuse pärast peame hakkama muret tundma siis, kui interneti infrastruktuurid ei suuda tagada piisavat võimsust kogu soovitava internetiliikluse tagamiseks ning siis, kui riigid ei suuda teha investeringuid suurendamiseks avaliku internetivõrgu võimsust ja tagamiseks kaasaegsed tehnilised võimalused. Avalikult ligipääsetavas internetivõrgus toimuva liikluse suunamine on aktsepteeritav vaid võrgu ummistuste vältimiseks, ebaseadusliku sisu blokeerimiseks ja küberkuritegevuse tõkestamiseks. Eeltoodust teistel põhjustel internetiliikluse suunamine nt turundusliku või reklaamieelise saamiseks peaks olema keelatud. Seega internetiliikluse mõjutamine selle sisu päritolu, sihtkoha, sisu tüübi, teenuste või taotluste alusel peaks olema avalikus internetivõrgus keelatud. Eriti oluline on, et üldist avalikku huvi sisaldavatele meediateenustele oleks internetis kõigil vaba, kvaliteetne ja piiramatu juurdepääs. Tuleb arvestada, et internetiliikluse suunamine või piiramine võib omada otsest mõju isikute põhiõigusele väljendusvabadusele.

Sellest tulenevalt peaks olema internetioperaatoritel keelatud sõlmida sisutootjatega ärilise eelise saamiseks eksklusiivseid lepinguid välistades teisi sarnaseid pakkujaid, kuna see võib kahjustada väiksemaid turuosalisi ja teenuste osutajaid ning lõppkokkuvõttes kahjustada kogu tarbijaskonda²⁰⁷.

²⁰⁶ Pélissié du Rausas, M et al. Internet Matters: The Net's Sweeping Impact on Growth, Jobs and Prosperity. San Francisco: McKinsey, 2011

²⁰⁷ „Net neutrality is of growing importance in the connected TV world“. 4th Legal and Public Affairs Assembly Geneva, 18-19 October 2012 materjal MW/JL/25.9.2012 „MEDIA DELIVERY“. Arvutivõrgus: <http://www.ebu.ch/legal/LPAAoct2012lkijhagisdhgaygfdkjhkhllkdulldfLPAA/English/2.1%20Connected%20TV%20and%20the%20concept%20of%20platform%20regulation.pdf> (21.10.2012) ja EBU response to the questionnaire for the public consultation on the open Internet and net neutrality in Europe (30 September 2010). Arvutivõrgus: http://www.ebu.ch/CMSimages/en/leg_pp_net_neutrality_300910_tcm6-68851.pdf (21.10.2012)

21. sajandi teisel kümnendil on Google, Facebook ja Apple arendanud jõudsasti internetti ja loonud uusi tehnoloogiaid, tooteid nagu I-Pod, I-Pad jt ning võimalusi, mis võimaldavad väga lihtsalt osaleda kõigil internetikasutajatel ise interneti sisu ehk tavapärasest tähenduses loomingu loomisel. Tekkinud on olukord, kus iga inimene, ükskõik, millise hariduse, tausta, päritolu või tegevusalaga, võib luua ja avaldada sisu – nt pidada blogi, omada sotsiaalmeedia kontot, tweetida või oma ideid, mõtteid ja teadmisi Wikipedias või mõnes muus keskkonnas avaldada. “Suur osa sellisest “sisust” ei oma loomulikult mingit suurt väärtust, seda võiks pigem nimetada infomüraks. Aga vahel leidub selle müra sees mõni imeline heli ning inimeste võime luua briljantset materjali on tõeliselt inspireeriv”, ütleb Jeff Lynn²⁰⁸.

Loomingu mõiste on seega täielikult muutunud. Varasemalt oleme harjunud mõistma loomingu ja seega ka autoriõigustega kaitstavate objektide all kirjandusteoseid, muusikateoseid, arhitektuuriteoseid ja kunstiteoseid. Tänapäeval, kus igapäeval on telefonis fotokaamera ja videokaamera ning igal hetkel on võimalik oma kohalolu kusagil jäädvustada ning see ka koheselt internetti üles riputada, tekib küsimus, kas see kõik on ikkagi looming. Üheks teose autoriõigusega kaitstavuse aluseks on originaalsus. Küsimus on, kui originaalne on endast foto tegemine peegli ees seistes või nt Eiffeli torni pildistamine mõne Pariisi tänava nurgalt, kus pildistab torni päevas nt 10 000 inimest saades peaaegu samasuguse tulemi. Kui me ka peame eeltoodud näite kaudu tekkivat teost loominguks ning soovime seda autoriõigusega kaitsta, siis tuleb sügavalt järele mõelda, kui pikk ja lai kaitse on nende puhul põhjendatud. Oleme harjunud kaitse teoseid ühtlastel alustel (nt ajaline ulatus) ning reguleerima kaitse kasutusviiside alusel. Tänapäeval on see muutunud väga keeruliseks.

President Barack Obama oli esimene USA president, kes ei toetanud autoriõiguslaste rikkumiste korral kehtivate sanktsioonide karmistamist, sest ülemaailmselt astusid inimesed üles SOPA²⁰⁹ ja PIPA²¹⁰ vastuvõtmise vastu. Näitamaks protesti tõsidust ei võimaldanud Wikipedia ühe päeva jooksul oma USA otsingumootorit kasutada²¹¹.

²⁰⁸ Hargreaves, I, Hofheinz, P (editors), Lynn, J, Klimpel, P, Perez, N, Kreutzer, T, Manara, C, Edwards, L, Vivant, M, Hilty, R (co-authors). Intellectual property and innovation: A framework for 21st century growth and jobs. lk 16

²⁰⁹ Stop Online Piracy Act

²¹⁰ Preventing Real Online Threats to Economic Creativity and Theft of Intellectual Property Act

²¹¹ Wikipedia on üks suuremaid kasutajate poolt loodava sisuga otsingumootoreid maailmas, mille tegevust SOPA ja PIPA osaliselt puudutavad.

Kopeerimine on saanud igapäevaseks majanduse osaks, nt on fotode kopeerimine asjade müügil internetis vajalik ja möödapääsmatu vahend²¹². Suur osa interneti kasutusest omab endas autoriõiguse seaduse mõttes reprodutseerimise tähendust ja loomulikult ei mõelda sel hetkel koopiati tehes, kuidas seaduses on autoriõiguse vastav rikkumine reguleeritud. Üldiselt üsna raskete rahaliste karistuste tõttu jäävad kindlasti ka praegu paljud väga head äriideed elluviimata, arvab Jeff Lynn²¹³. Ja selles mõttes on irooniline, et autoriõigus on loodud just innovatsiooni ja arengu toetamiseks. Kuni 20.nda sajandini tähendas kopeerimine (reprodutseerimine) üks-ühest teose kopeerimist sellele igasugust väärtust lisamata, kuid praegusel ajal on väga lihtne ja praktikas igapäevaselt teostatav olemasoleva teose selline muutmine, et sellele lisatakse mingit kas siis kunstilist, majanduslikku vm väärtust. Seega tuleks hakata autoriõiguse rikkumisi kuidagi seaduse tasandil diferentseerima. Eristada tuleks ühekordset kas isiklikuks otstarbeks või veidi laiemaks kasutamiseks, kuid igal juhul mitte-ärilist eesmärki omavat reprodutseerimist selgelt ärilisel eesmärgil reprodutseerimisest.

Ühe lahendusena autoriõiguste kasutajasõbralikumaks muutmiseks pakutakse välja ka õiguste kaitstavuse tähtaegade lühendamist. Mõningate äärmuslikumate arvamuste kohaselt selleks, et tagada infoühiskonnas teoste ja esituste kasutamise võimalikkus, on vajalik kaaluda teoste ja esituste autoriõigusega kaitstavuse tähtaegade lühendamist või kehtestada eksklusiivne kaitsetähtaeg, misjärel peaks õiguste omaja juhul, kui ta soovib jätkata oma õiguste teostamist ja ei soovi nende õiguste vabakasutusse langemist, oma autorsuse või õigused teatud viisil registreerima²¹⁴. Eeltoodud tähtaegades lühendamise idee ei lähe aga kuidagi kokku hiljuti Euroopa Parlamendi ja Nõukogu vastu võetud otsusega pikendada autoriõigusega kaasnevate õiguste kaitse tähtaega 50-lt aastal 70-le aastale²¹⁵.

Vastukaaluks eeltoodule pakub ka interneti ja ühiskonna koostöö mõttekoja (*Internet and Society Co:llaboratory*) poolt tehtud uurimus välja muu seas lahenduse kaitsetähtaegade lühendamise kohta:

- tuleks loobuda põhimõttest, millega kõik teosed või kõik esitused oma sama kaua kaitstud;
- tuleb üle vaadata kaitstavuse aspektid;

²¹² Hargreaves, I. Intellectual property and innovation. lk 10

²¹³ Hargreaves, I jt. Intellectual property and innovation. lk 14

²¹⁴ Engström, C, Falkvinge, R. The Case for Copyright Reform. Pirat MEP Christian Engström with support from the Greens/EFA-group in the European Parliament. 2012. Lulu.com (15.10.2012)

²¹⁵ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/77/EL, 27. september 2011, millega muudetakse direktiivi 2006/116/EÜ autoriõiguse ja teatavate sellega kaasnevate õiguste kaitse tähtaja kohta Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:265:0001:0005:ET:PDF>. 27.09.2011. a. vastu võetud direktiiv 2011/77/EL, millega muudeti direktiivi 2006/116/EÜ autoriõiguse ja teatavate sellega kaasnevate õiguste kaitse tähtaja kohta, kehtestab järgmist: a) kui esituse fonogrammil jäädvustatud salvestus on õiguspäraselt avaldatud või kõnealuse ajavahemiku jooksul õiguspäraselt üldsusele edastatud, aeguvad õigused 70 aastat pärast esimese sellise avaldamise või esimese sellise üldsusele edastamise kuupäeva olenevalt sellest, kumb kuupäev on varasem.; b) arv „50” asendatakse arvuga „70”. Direktiivi sätestab, et liikmesriigid peavad eeltoodud muudatuse jõustama hiljemalt 1. novembriks 2013

- täpsustada kasutamise kooskõla lähtuvalt laiadest isiklikest õigustest;
- isiklikud õigused ning nende seos õiguste kasutamisega ärilisel eesmärgil.

Ühe lahendusena pakutakse autoriõiguse objektide ärilisel eesmärgil kasutamiseks välja järgmist võimalust: kuna erinevatel toodetel on erinev kasutuse aeg ja nõudlus, siis tuleks teoste, esituste jt õiguste objektide kaitstavuse tähtaegade määramisel sellega arvestada. Autoriõiguse tähtajad ei peaks olema kehtestatud lähtudes põhimõttest, et võib juhtuda, et mingit teost kasutatakse ka 50 aasta pärast ning autor peaks sellest ka siis veel tulu saama. See on harv juhus. Ainuõigused peaksid kehtima vaid selle aja, mille jooksul nad teose loomise nõu tasa teevad²¹⁶. Selliselt lõpeb mingil hetkel õiguslik monopol ja “endine” õiguste omaja astub uute kasutada soovijatega (konkurentidega) konkurentsi, kuna algselt tehtud investeeringud on ära tasunud²¹⁷.

Samuti pakutakse välja, et õiguste objekti mingis ärimudelil kasutamine võiks toimuda selliselt, et õiguslikud kitsendused algse teose kasutamiseks võiksid olla seniks piiratud, kuni ärimudel on ennast tõestanud ja sellest tulu tekib. Seejärel oleks kasutaja kohustatud hakkama algse teose autorile tasu maksma. „Sellisena ei omaks autoriõiguse regulatsioonid majanduses jahutavat efekti”²¹⁸.

Hea näite autoriõiguste väga laia kehtivuse kohta on toonud M. Vivant, kes sedastab, et Prantsuse autoriõiguse seaduse kohaselt võib olla salati korv autoriõigusega kaitstav teos. Absurdne on mõelda, et salati korvis ei tohi muudatusi teha, kuna see on autoriõigusega samadel alustel kaitstav teos nagu on nt Alber Camus novell või Tennessee Williamsi näidend²¹⁹. Eeltoodud näide on mõtlemapanev ja tõendab veelkord, et autoriõigus vajab väikeseid reforme ja kaasajastamist.

²¹⁶ Väärtus kantakse maha, nagu arvestatakse amortisatsiooni vara puhul

²¹⁷ Boguslavski, Mark. 1976. Arvutivõrgus: <http://www.collaboratory.de/w/Publikationen>. lk 35 (10.10.2012)

²¹⁸ Manara, C. Hargreaves, I. Intellectual property and innovation. lk 33

²¹⁹ Vivant, M. Hargreaves, I. jt Intellectual property and innovation. lk 44

4. KOKKUVÕTE

Käesoleva töö kokkuvõtte koostamisel lähtub autor samast ülesehitusest, nagu on toodud töö peatükis 2.

4.1 Probleem seoses sellega, et kehtiv AutÕS laieneb ka nendele teostele ja teose esitajate, fonogrammitootjate ning raadio- ja televisiooniorganisatsioonide poolt loodud resultaatidele, mis on loodud enne 1992. aasta 12. Detsembrit on praktikas kaasa toonud palju segadust, ebakindlust ja mitmeid probleeme.

Käesoleva töö autor on seisukohal, et AutÕS-i vastuvõtmisel oleks riik võinud tekkivat õiguslikku segadust ette näha ning pidanud autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide kasutamist kehtiva AutÕS kontekstis täpsemini reguleerima. Parim lahendus oleks autori arvates olnud ainulitsentsi andmine isikule, kellele esitused või fonogramm id jm käesoleval ajal autoriõigusega kaasnevate õiguste objektidena tunnustatud objektid TsK-i loogika aluse oleks pidanud kuuluma. Seega kuna TsK ei tunnustanud esitajate ega fonogrammitootjate õigusi, ja nende kasutamine oli lubatud isikul, kes esituse oli tellinud ja salvestanud või fonogrammi salvestanud, siis oleks pidanud riik sätestama sellele isikule liht- või ainulitsentsi selle esituse või fonogrammi kasutamiseks.

Sellisel oleks kasutajal olnud seaduslik alus nimetatud esitust või fonogrammi kasutada ning ta poleks pidanud hakkama seda esitajat või fonogrammitootjat otsima, temalt esituse või fonogrammi kasutamiseks luba küsima ega ka selle eest uuesti tasu maksma. Selge on see, et nõukogude ajal maksti esitajatele tasu ning nagu tööst nähtub ei eeldanud esitaja esituse teostamise ajal, et tal esituse teostamisest mingid õigused tekivad või et ta esituste hilisema kasutamise eest veel tasu peaks saama. Praegusel juhul, kus sellist litsentsi andmist ei kohaldata, peab kasutaja, kes oli esituse TsK ajal tellinud ja selle teostamise eest esitajale tasunud, selle kasutamiseks uuesti loa hankima ning uuesti ka selle kasutamise eest maksma. Osad esitajad on KEO-de liikmed, nendelt õiguste saamisega probleeme pole, kuid kuna ülejäänud esitajaid on keeruline leida, nende esitajate otsimine nõuab suurt tööjõuressurssi,

ajakulu ja toob endaga kaasa olulisi kulutusi, siis seda lihtsalt ei tehta. Seega on riik tekitanud olukorra, kus toimub massiline ebaseaduslik esituste kasutamine.

Majanduslik mõju nõukogude ajal loodud esituste esitajatele oleks olnud minimaalne, sest vastavalt Eesti Esitajate Liidu (EEL) andmetele maksab liit igal aastal Eesti esitajatele välja ca 105 000 eurot, millest nt 2012. a. tehti väljamaksed 546-le esitajale²²⁰. See teeb keskmiselt 192,30 eurot esitaja kohta ja tuleb arvestada, et enam mängitakse ja esitatakse Eestis viimastel aastatel loodud ja salvestatud muusikat ning optimistliku arvutuse kohaselt võiks võib-olla 5% esitatavast muusikast pärineda nõukogude ajast. See teeks siis nõukogudeaegsetele esitajatele aastas välja makstavaks summaks 5250 eurot. Samas, kasutajate asetamine olukorda, kus ühest küljest on avalik huvi ja nõudlus kogu nõukogudeaegse loome digiteerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks väga suur ja ka riik on seda korduvalt väljendanud, ning teisest küljest olukorra tekitamine, kus sellise kättesaadavaks tegemise hinnaks on ülisuur halduskoormus ja kulu ning seaduse rikkumine, ei ole proportsionaalne. Antud olukorras kaalub autori hinnangul avalik huvi üle esitajate õigused.

Alternatiivina eeltoodule juhul, kui seadusandja oleks sellist litsentsi andmist esitajate suhtes liiga ebaõiglaseks pidanud, oleks võinud lahendada küsimuse ka selliselt, et esitajal AutÕS-i alusel tekkinud õigused nõukogude alal teostatud esituste suhtes oleksid automaatselt tollaegsele tellijale ja salvestuse teostanud isikule üle läinud, kuid esitajal oleks säilinud õiglase tasu saamise õigus. Sellist õigust oleks võinud teostada ainult kollektiivse esindamise organisatsiooni vahendusel. Vastasel juhul oleks jällegi pandud esituse kasutajale määramatult suur halduskoormus ja tõenäoliselt poleks samal määral tagatud esitajate reaalne tasu saamine nagu selleks on võimeline kollektiivse esindamise organisatsioon, kelle jaoks on tasu kogumine, aruandluse töötlemine ja tasu jagamine igapäevane majandustegevus.

4.2 Vajalik on täpsustada töösuhete raames loodud filmide ja saadete autorite õigustega seonduvat. TsK kohaselt kuulusid autori õigused raadio- või televisioonisaate kui terviku suhtes saateid ülekandvatele organisatsioonidele, kuid neisse saadetesse koostisosadena sissevõetud teoste osas aga nende teoste autoritele. Õiguslikult ei ole praeguse AutÕS-i alusel ilma nõukogude ajal loodud filmi stsenaristi, kunstniku ja paljude teiste filmi kaasautoritega, kelle teosed on tervikust eraldatavad, täiendavaid lepinguid sõlmimata nõukogude ajal loodud saadete kasutamine seaduspärane.

²²⁰ Eesti Esitajate Liidu tegevdirektor Urmas Amburi 22.04.2013. a. kiri autorile.

4.3 Teiseks lähevad kehtiva AutÕS-i üldpõhimõtte kohaselt töösuhete raames tööandjale üle töötaja varalised autoriõigused, isiklike autoriõiguste automaatset üleminekut tööandjale aga sätestatud ei ole. Isiklikele autoriõigustele litsentsi andmine on võimalik kokku leppida pooltevahelises töö- või autorilepingus. Kuna nõukogude ajal ringhäälinguorganisatsioonides tänapäevases mõistes töölepinguid ei sõlmitud, siis ei saanud ringhäälinguorganisatsioonid ka litsentse oma töötajate isiklike autoriõiguste kasutamiseks nende poolt loodud teostele.

Samas võib tööandja vajada töötaja isiklike autoriõigusi nagu²²¹ teha ise või lubada teha teistel isikutel teoses muudatusi, lubada lisada oma teosele teiste autorite teoseid, otsustada, millal teos on valmis üldsusele esitamiseks, oma avalikustatud teost täiendada ja parandada ja nõuda teose kasutamise lõpetamist.

Seega puudub ringhäälinguorganisatsioonidel õigus nõukogude ajal oma töötajate poolt loodud saateid autorite isiklike õiguste piires kasutada, kuna ringhäälinguorganisatsioon ei tohi saateid mingil viisil muuta ega juba avalikustatud saadet täiendada ja parandada. Samuti on mõningaseks riskikohaks töötaja poolt loodud teost kasutava isiku jaoks töötaja või endise töötaja isiklik õigus nõuda teose kasutamise lõpetamist. Muude isiklike õiguste kasutamist ei ole ringhäälinguorganisatsioonidel enamasti vaja, kuid teoses muudatuste tegemise või teosele teiste osade lisamise vajadust tuleb aeg-ajalt ette. Nt soovitakse vana film või saade uuesti helindada või soovitakse kasutada mõne saate või filmi osa eraldiseisva teosena – kuid selliseid õigusi organisatsioonil ilma endist töötajat ja autorit ülesotsimata ja temalt loa saamiseta ei ole. Ja tulles tänapäeva juurde, siis võib eeldada, et enamus tööandjaid, kelle töötajad töökohustuste raames mingeid autoriõigusega kaitstavaid objekte loovad, sätestavad töölepingutes ka töötaja isiklike õiguste kasutamiseks endale ainulitsentsi andmise. Vastasel juhul ei ole tihti võimalik töö resultate kasutada.

Kuid kuna töötaja isiklike autoriõiguste või autoriõigusega kaasnevate õiguste kasutamise vajadus on nii ilmselge, siis oleks mõistlik see küsimus seaduse tasandil lahendada. Autori hinnangul oleks mõistlik lühendada autori isiklike õiguste kataloogi vähemasti AutÕS §13 lg 1 punktides 4 ja 7 sätestatud õiguse lubada lisada oma teosele teiste autorite teoseid²²² ning autori õiguse avalikustatud teost täiendada ja parandada võrra ning sätestada need õigused autori varaliste õigustena. Esitaja isiklike õiguste puhul tuleks varalise õigusena käsitleda AutÕS § 66 punkti 3: õigus esituse puutumatusse. Alternatiivina võib sätestada ka töösuhete

²²¹ AutÕS § 12 lg 1 p 3-8

²²² AutÕS § 13 lg 1 p 4 ja 7. Illustratsioone, eessõnasid, järelsõnasid, kommentaare, selgitusi, uusi osasid jms

raames loodu suhtes töötajal tekkinud isiklike autoriõiguste ja autoriõigusega kaasneva õiguste osas tööandjale ainulitsentsi kohaldamist. Sellise seadusemuudatuse majanduslik mõju sisuliselt puudub, kuna praktikas nagunii ei otsita neid endistest töötajatest autoreid üles ega sõlmita nendega mingi saate helindamise, digiteerimise või nt lühendamise vajaduse tekkimisel lepinguid nende isiklike autoriõiguste kasutamiseks. Need isikud ei ole reeglina kollektiivse audiovisuaalteose autoreid koondava esindusorgani liikmed ega saa nende teoste kasutamise eest mingit tasu, seega ei eelda nad ka tasu saamist nende poolt kaasloodud saate nt digiteerimise korral. Nad on õnnelikud, kui nende saadet peetakse piisavalt väärtuslikuks, et seda säilitada ning tõenäoliselt ei eelda sellise selle eest tasu. Majanduslik mõju puuduks ka laiaulatuslikele nõukogude ajal loodud audio-visuaalteoste kasutajatele. Sellise muudatuse rakendamise mõju oleks aga õigusselguses, mis on demokraatliku ühiskonnakorralduse üks põhitalasid.

4.4 Tänapäeval on võrreldes nõukogude aja võimalustega teoste ja esituste kasutusviisid oluliselt laienenud. Juurde on tulnud hulgaliselt tehnilisi ja elektroonilisi kasutusviise. Teoseid kasutatakse massiliselt ka internetis, nõukogude ajal kasutatud heliplaadid on vahepealselt ajal asendunud helikassettidega, siis DVD-de ja Blue-Ray'odega ning käesoleval ajal hoopiski digitaalsete salvestiste – failidega, lisaks saab muusikat jm teoseid peale traditsioonilise raadio kuulata ka alla-laadimise kaudu või internetist otse-*streaminguna*. Ka televisioon on teinud suured muudatused: alguses edastati televisiooni analoog-signaali teel, 1990-ndate lõpust alates kasutati ka digitaal-signaale²²³ ning nüüd on käes kolmas ajaarvamine kus, televisiooni edastatakse mobiilside ja interneti vahendusel²²⁴. Filmid levivad tänapäeval lisaks televisioonile digitaalsetes arhiivikeskkondades, meediateenuse osutajate kodulehekülgedel, sideteenuse pakkujate andmebaasides jm internetikeskkondades, raamatuid digiteeritakse ning müüakse e-raamatutena, trükiajakirjandus on samuti kolinud suurel määral internetti. Puudu on aga seadused ning tõlgendused, mis võimaldaksid autoriõiguse objekte uuenduslikes internetipõhistes teenustes kasutada²²⁵.

²²³ maapealne, kaabelside ja satelliitside

²²⁴ Rajah, Najma. Copyright in the digital environment: a broadcaster's perspective. Aruvitvõrgus: <http://copyright-debate.co.uk/?p=148> (12.09.2012)

²²⁵ Nt teenused, mis on olnud üldsusele kättesaadavad vähem kui 3 aastat). Sellist mõistet kasutab nn CRM direktiivi 2012/0180 (COD) eelnõu. Aruvitvõrgus: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/management/com-2012-3722_en.pdf (22.10.2012). Tehnoloogia areng ja loomingu kasutamise viiside muutumine ei ole aga vähendanud nt muusika loomist ega muusikaalbumite müüki: kui 2000.ndal aastal anti Ameerika Ühendriikides välja 35 516 muusikaalbumit, siis 7 aastat hiljem anti välja juba 79 695 albumit (seejuures 25 159 digitaal-albumit) (Michael Geist (www.michaelgeist.ca): Harvard Study Finds Weaker Copyright Protection Has Benefited Society Creative Commons CC-BY 2.0: Nielsen SoundScan, 2008

Küsimus on, kas autoriõiguste omaja, kellele on nõukogude ajal loodud teose autori varalised õigused üle läinud, võib seda teost ka tänapäeval vabalt igal viisil kasutada või on kasutusõigus piiratud nõukogude ajal tuntud kasutusviisidega?

Ühest lahendust ja vastust sellele küsimusele ei ole. Autori arvates oleks põhjendatud, kui nõukogude ajal loodud ja kolmandale isikule üle läinud teoste kasutamine oleks lubatud tehnoloogiliselt neutraalsena. Samas ei toeta AutÕS sellist tehnoloogilise neutraalsuse põhimõtet, kuna AutÕS-is on erinevad tehnilised kasutusviisid loetletud detailselt erinevates seaduse paragrahvides. Nt määratleb AutÕS²²⁶ teoste üldsusele suunamist, avalikku esitamist, üldsusele näitamist, edastamist ja kättesaadavaks tegemist, edastamist satelliidi või taasedastamist kaabelvõrgu kaudu just läbi tehnoloogilise edastus- või kasutusviisi. Seega oleks vaja ka seda küsimust täpsustada ning autor leiab, et nõukogude ajal loodud teoste autoreid, kelle õigused on kolmandale isikule üle läinud, ei kahjustaks ülemääraselt, kui nende õigusi võiks teostada tehnoloogiliselt neutraalsena.

Ükski inimene ei suuda tulevikku ette näha ning juba täna võib maailmas olla leiutatud või välja mõeldud mitmeid lahendusi ja meetmeid, mis võivad juba homme moodustada meie elu loomuliku osa. Seetõttu ei poolda autor autoriõiguse põhimõtete jätkuvat rajanemist tehnilistel kasutusviisidel. Lihtsam oleks teoste ja esituste kasutamisel lähtuda nt auditoriumi suurustest, tiraaži, kasutuskordade, internetilehekülje külastatavuse või klikkide arvust jmt loendatavatest andmetest, mis põhinevad faktidel. Kui hetkel on veel väga kallis täpselt tuvastada ja järke pidada, kui mitu minutit konkreetne külastaja mingil leheküljel teatud teost vm autoriõiguse objekti vaatas või kuulas, siis lähitulevikus see enam kindlasti nii ei ole. Seetõttu oleks mõistlik mõelda autoriõiguse seaduse tehnoloogiliselt neutraalseks muutmisele. Majanduslikult ei muudaks see teoste autoriõiguse omajate positsiooni: autorile pole ju oluline, mille kaudu või vahendusel tema teost kasutatakse, kas raamatut loetakse paber kandjal või alla-laaditud e-raamatuna, oluline on, et autor mõlemal juhul sellise kasutamise eest tasu saaks. Seega ei tooks selline põhimõtteline muudatus ei õiguste omajatele ega kasutajatele kaasa majanduslikult negatiivseid tagajärgi.

4.5 Kuna nõukogude ajal dokumenteeriti teoste loomist halvasti ja kuna puudus nõue kirjaliku autorilepingu sõlmimiseks, siis loodi paljud teosed suuliste kokkulepete alusel ning autoriõiguste üleminek tellijale on kirjalikult reglementeerimata, mis on kaasa toonud selle, et paljude teoste autorid ja esituste loojad ei ole teada.

²²⁶ AutÕS § 10, § 10² ja § 10³

AutÕS sätestab, et teose ja esituse kasutamiseks on vajalik vastava autori²²⁷ või esitaja²²⁸ kirjalik või kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis antud luba²²⁹. Seega ilma kirjalike tõenditeta autori- või autoriõigusega kaasnevate õiguste ülemineku kohta kasutajale ei ole selliste teoste ja esituste kasutamine lubatud. Kuna paljud esitajad ja autorid pole teada, on tekkinud loendamatu hulk nn orbeoseid ning seega on nende teoste ja esituste kasutamine võimatu. Eeltoodud probleem koosneb kahest osas: 1) teose õiguste üleminek kolmandale isikule on dokumenteerimata ehk kuna puudub kirjalik tööleping vm kokkulepe autoriõiguste ülemineku kohta, siis ei ole praeguse AutÕS mõistes õigused üle läinud, vaid kuuluvad endiselt autoritele. Seega ei tohiks nt ringhäälinguorganisatsioon kasutada ja taas eetrisse anda enamikku nõukogude ajast pärinevaid saateid, kuna tema endistest töötajatest autorite – režissööri, kunstniku, stsenaariumi autori ja operaatorite õigused ei ole talle üle läinud. Seega oleks olnud mõistlik AutÕS-i vastuvõtmisel sätestada, et kirjalikku lepingut võivad asendada muud dokumenteeritud tõendid²³⁰. 2) Teine pool eeltoodud probleemist käsitleb nn orbeoseid – teoseid jm autoriõiguse objekte, mille üks autoritest või autoriõigusega kaasnevate objektide loojatest pole teada. Seda küsimust asuti lahendama direktiivi orbeoste teatavate lubatud kasutusviiside kohta väljatöötamisega, mis on tänaseks päevaks vastu võetud ning mis ootab meie siseriiklikusse õigusesse sisseviimist.

Autori hinnangul aitab orbeoste direktiiv lahendada paljud varasemast ajast pärit teoste ja esitustega seotud mured. Osaliselt on antud direktiivi implementeerimine ka siseriiklikul tasandil otsustamiseks, nt võib iga liikmesriik ise otsustada, kas ta kohaldab direktiivi ka fotograafiateoste või mitte.

Direktiivi vastuvõtmise majanduslik mõju on kindlasti positiivne, kuna kasutajad saavad hakata julgemini kasutama teoseid, mille kõik autorid ei ole teada ja mida nad seni lihtsalt kasutada ei julgenud. See kannab endas kindlasti kultuurilist väärtust, kuid samas elavdab majandust ning annab sissetulekut orbeoste autoritele, kes KEO-de liikmeks astuvad ja tasu küsida oskavad.

4.6 Autori hinnangul aitaks töös kirjeldatud probleeme jõudsasti lahendada ka õiguste laiendatud kollektiivse litsentsimise kohaldamine. Laiendatud kollektiivse litsentsimise (ECL)

²²⁷ AutÕS § 12 lg 1

²²⁸ AutÕS § 67 lg 1 ja 2

²²⁹ AutÕS § 49 lg 1

²³⁰ Kohus on muude tõendite alusel autoriõiguste üleminekut tööandjale tunnustanud kohtuotsuses. Harju Maakohtu 12.05.2008. a. otsus tsiviilasjas 2-07-10586

põhimõtte on selles, et kollektiivsetele esindusorganisatsioonidele on antud seadusega õigus esindada teatud kategooriat oma organisatsiooni liikmetest, aga ka mitte-liikmetest autorite õigusi ning seda kogu Euroopas piiriüleselt. Kui puudub võimalus saada korraga üle-euroopaline litsents, siis on kasutajal väga keeruline iga riigi kollektiivse esindusorganiga eraldi leping sõlmida. Sellisel viisil saavad suuremahulised õiguste kasutajad, eelkõige raamatukogud, avalikud institutsioonid ning televisiooni- ja raadioorganisatsioonid legaalsel viisil kasutada paljusid autoriõiguse objekte. ECL põhimõtte rajaneb autoriõigustega kaitstavate objektide masskasutusel, mille puhul oleks õiguste üksahaaval läbirääkimine ja hankimine sisuliselt võimatu. ECL tagaks kasutajale õiguskindluse, et teoseid on võimalik kasutada kõigil tehnilistel viisidel. Samuti katab ECL ka orbeste või “osaliselt orbeste” kasutamise. Samuti kohaldatakse ECL litsentsi eelnõu kohaselt ka kollektiivsete esindusorganisatsioonide mitte-liikmeks olevatele sama kategooria õiguste omajatele, seega laieneb ECL ka autoritele, keda ei suudeta identifitseerida.

ECL-i Eesti õigusesse sissetoomine lahendaks ka massistseene sisaldavate audiovisuaalteoste (nt Laulupeo kontserdi salvestamine) kasutamise küsimuse. Sama küsimus kehtib ka nõukogude ajal loodud massistseene sisaldavate audiovisuaalteoste kohta. Nimelt on kui mitte täiesti võimatu, siis üsna lootusetu saada lood kõigilt esitajatele nende esituste kasutamiseks, kes osalevad mingis massistseenis. Kõik need osalejad ei ole ammuigi mõne kollektiivse esindamise organisatsiooni liikmed, kuna nad ei tegele loometööga oma põhitegevusena ega astu avalikkuse ees tihti üles.

ECL majanduslik mõju oleks õiguste omajatele positiivne, kuna karta on, et lisaks sellele, et osaliselt neid teoseid hetkel ei kasutata, siis kindlasti tuleb ette ka lihtsalt autoriseerimata teoste ja esituste kasutamist, mille eest õiguste oamajad praegusel hetkel mingit tasu ei saa. Kui hinnata majanduslikku mõju teoste kasutajatele, siis see toob kindlasti kaasa teatud kulutused, kuid nende kulutuste tegemata jätmine ei ole AutÕS konteksti arvestades põhjendatud.

4.7 Nõukogude ajal ega ka möödunud sajandi lõpul ei võetud isikuandmete töötlemiseks luba isikutelt, keda televisioonis või raadios kajastati. Nõukogude ajal ei olnud selleks seaduslikku kohustust ning Eesti Vabariigi ajal, kui puudus veel IKS, pöörati enam tähelepanu programmis sisalduvate õiguste ja lubade hankimisele. Isikuandmete kaitse on aga tänapäeva elu loomulik osa, millega puutuvad kokku pea kõik eluvaldkonnad s.h meedia. Isikuandmete

kaitse muutub järjest olulisemaks, kuna inimesed hindavad oma privaatsust järjest enam. Seetõttu on reaalne oht, et nõukogudeaegses loomingus kajastatud isikud võivad tuginedes isikuandmete kaitse seadusele nõuda, et nende andmete töötlemine ehk nende isikust rääkiva saate või filmi edastamine, levitamine või reprodutseerimine koheselt lõpetataks. Seejuures ei sätesta IKS mingeid piiranguid olukorras, kui antud teos või objekt, mille suhtes andmesubjekt oma nõude võib esitada, sisaldab veel väga paljude isikute samalaadseid andmeid, kes nende andmete töötlemise vastu mingilgi põhjusel ei ole. Iseenesest on reaalne olukord, kus üks inimene keelab ära mingi olulise ja palju investeringuid nõudnud sündmuse ülekandmise, filmi näitamise vmt. IKS ei sätesta mitte mingisuguseid üleminekusätteid või asjaolusid, millistel juhtudel selle seaduse kõik aspektid sellistel juhtudel ei kohalduks. IKS²³¹ sätestab, et enne käesoleva seaduse jõustumist kogutud isikuandmete töötlemine tuleb viia vastavusse käesoleva seadusega ühe aasta jooksul käesoleva seaduse jõustumisest arvates. Ei ole mõeldav, et mõni avalik arhiiv või raamatukogu suudaks täita IKS-s kehtestatud nõudeid nt isikuandmete kaasajastamise osas²³². Seaduse täitmine eeldab nt televisioonisaadete tiitrites inimeste, kes on oma nime vahetanud, nimede muutmist jms. Autor leiab, et isikuandmete kaitse seaduse vastuvõtmisel oleks pidanud seadusandja selliste olukordade peale mõtlema ning eraisikute õigustele mingid mõistlikud piirangud seadma. Kuna antud küsimus ei ole käesoleva magistritöö otsene teema, siis autor ei hakka siinkohal ka võimalikke lahendusi välja pakkuma.

Antud ettepanekute majanduslik mõju puudutatud osapooltele, eelkõige p 4.1 puhul esitajatele, p 4.2 ja 4.3 puhul ringhäälinguorganisatsiooni endistele töötajatele ei oleks eeltoodud arvutusi arvesse võttes suur. Sotsiaalne mõju kogu ühiskonnale oleks kindlasti oluline, sest nõukogudeaegsed esitused oleksid vabalt kasutatavad. Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele sisuliselt puuduks, sest asutuste, kes nõukogude aegseid arhiivimaterjale haldavad, halduskoormus antud muudatustega hoopis väheneks.

P 4.4 toodud ettepaneku majanduslik mõju oleks samuti pigem väike, kuid positiivne. Need autorid, kes oma teoste mingil viisil kasutamise eest praegu tasu saavad, saaksid seda ka edaspidi, kuid lihtsalt erinevat tehnilist laadi kasutuse eest. Ja need autorid, kes löid oma teosed töökohustuste raames, ei saa nende teoste kasutamise eest tasu ka praegu. Jällegi oleks

²³¹ IKS § 45. IKS jõustus 01.01.2008. RT I, 30.12.2010. 11

²³² IKS § 21: andmesubjekti õigus nõuda isikuandmete töötlemise lõpetamist ning isikuandmete parandamist, sulgemist ja kustutamist. § 23: kui isikuandmete töötlemisel on rikutud andmesubjekti õigusi, on andmesubjektil õigus nõuda temale tekitatud kahju hüvitamist: 1) riigivastutuse seaduses sätestatud alustel ja korras, kui õigusi rikuti avaliku ülesande täitmise käigus või 2) võlaõigusseaduses sätestatud alustel ja korras, kui õigusi rikuti eraõiguslikus suhtes

otsuse sotsiaalne mõju positiivne ja oluline, kuna teosed oleksid nende valdajate poolt vabalt kasutatavad. Halduskoormust muudatusega ei kaasneks.

Punktis 4.6 toodud ettepaneku õiguste laiendatud kollektiivse litsentsimise kohaldamiseks majanduslik mõju oleks majandust elavdav ja õiguste omajatele positiivne. Selge on see, et õiguste teostamisel KEO-de poolt koguksid nad teoste autoritele ja esitajatele tasu, mida õiguste omajal oleks õigus KEO kaudu saada. Kasutajatele või loominguga vahendajatele tooks antud süsteem kindlasti kaasa ka kulutusi, kuid kui hinnata orbeoseid sisaldava või kollektiivseid esitusi sisaldava arhiivi suurus, siis autori hinnangul ei ole see võrreldes igapäevaselt kasutatava loominguga väga suur. Seega peaks antud süsteemi kasutuselevõtul teostama põhjaliku mõjude hindamise ja kontrollima, kui suure kulu see riigiasutustele ja avalik-õiguslikele asutustele kaasa tooks. Halduskoormuse kasvu antud süsteemi rakendamise eest ei kaasneks ning sotsiaalse mõju oleks positiivne.

Punktis 4.7 toodud ettepanek isikuandmete kaitse seaduse täpsustamiseks sotsiaal-majanduslike mõjusid ei omaks. Antud muudatus võiks tuua kaasa halduskoormuse vähendamise antud tegevustega seotud sektoris.

Kokkuvõttes leiab autori, et kõigi käesolevas töös tehtud ettepanekute rakendamine looks täiel määral õigusliku aluse nõukogude ajal loodud audiovisuaalteoste ja esituste kasutamiseks, looksid antud valdkonnas õigusselguse, mis omakorda suurendaks nende teoste ja esituste kasutamist. Suurem kasutamine tooks aga nende õiguste omajatele suuremat kasu, kasutajatele ei oleks aga sellest tulenev majanduslik kulu suur. Tõenäoliselt on antud küsimuses olulisem rõõm, mis nõukogudeaegse pärandi kasutamisest nii õiguste omajatele kui ka kogu Eesti elanikkonnale sünnib.

SUMMARY

Summary

Use of audiovisual works and performances made in Estonia during the Soviet era: legal challenges and possible solutions

This master's thesis handles the use of audiovisual works and performances made during the Soviet era at present time. The use of works dating from the Soviet era is not regulated at the legislative level with sufficient precision as the Copyright Act simply states that it applies to the works made before 1992. It was not considered that during the Soviet era the field of copyright was regulated by the Civil Code of Estonian Soviet Republic which for example did not acknowledge the rights of performers. Another major gap in legislation derives from the lack of contracts to prove the transfer of rights from author to the employer or the producer which is a presumption to the transition of rights by the Estonian Copyright Act. The Copyright Act authorizes the use of works only by written contract signed by the author.

The first chapter of this thesis sums up the Soviet copyright system in Estonia: the author gives an overview of the copyright system of movies, TV-programs, performances and phonograms. It more closely considers ownership of rights and displacement of rights to the employer.

In the introduction of the second chapter the author analyses the treatment of the rights of movies, TV-programs, performances and phonograms in the Estonian Copyright Act as international conventions and contracts in the field of copyright are being introduced. The author gives an overview of the problems caused by the use of works produced during the Soviet era. Several problems arise with the use of works and performances which at least one author or performer is unknown. Such works are called orphan works and to able the use of this kind of possible cultural heritage the European Parliament and Commission have passed the directive on certain permitted uses of orphan works. The EU Member States shall bring into force their laws, regulations and administrative provisions in order to comply with the directive by October 2014. The latter directive creates mechanisms that legalize the use of orphan works and create the collecting systems of fees paid to the possible rights owners. In this chapter the author also analyses the problems with the use of mass-scenes. The use of a mass-scene is complicated due to the problem that many people in the scenes might not be

identified or known and therefore difficult hard to find. A further problem is that for the use of such works the Data Protection Act is applied which requires that the personal data of people may be processed only under the consent of the data subject. Since the processing of personal data means any operation or set of operations which is performed upon personal data, also the communicating of works to the public requires consent. However during the Soviet era these kinds of consents were not required and therefore do not exist.

The third chapter of the thesis focuses on the changes needed to be made in order to legalize or ease the use of Soviet era works and performances at the present time. The public archives, libraries and museums are full of works and performances dating from the Soviet era. The author mentions the possibilities in the light of the Constitutional law of applying the law *ex post ante* differently. The differences between the German Copyright Act (*Urheberschutzrecht*), the former German Copyright law of German Democratic Republic and Estonian Copyright Law are being compared and the author analyses the developments of copyright in the European Union. The author delves into the solutions brought by the EU directive of orphan works, WIPO's Beijing Treaty on Audiovisual Performances and WIPO's Broadcasting Treaty, the new right introduced in the German law – right for press Publisher and also the Extended Collective Licensing system practiced in the Nordic Countries.

In the summary of the thesis the author proposes seven changes in the field of copyright that would solve the obstacles pointed out in the thesis and legalize the use of works and performances made during the Soviet era. Author proposes that the Estonian Copyright Law should have given from when it was first adopted that an exclusive license to the person to whom the rights to performances and phonograms would have belonged to during the Soviet era. In case the legislative powers would have not supported such decision, an alternative solution could have been an exclusive license with the right of performer for remuneration.

Secondly it ought to be specified who should enjoy the exclusive rights to works created in execution of duties of employment for example for movies and TV-programs due to the fact that the Estonian Civil Code stated that the rights to the radio- or TV-programs as a whole belonged to the broadcasting Radio- or TV-organization but the rights included in the programme belonged to the author.

Under the copyright act the use of works dating from the Soviet era is not permitted and legal without the consent, a written contract of the authors: for example without the consent of the director, the script writer, the author of dialogue, the cameraman and the designer whose works are not embraced in the programme and can be detached from the programme as art works of their own right.

The author also proposes to regulate and specify the use of works made for hire. The principles of copyright enact that the economic rights of the author to use the work for the purpose and to the extent prescribed by the duties shall be transferred to the employer, but the moral rights remain the rights of the author and are not transferrable. The license to use the authors' moral rights can be given by a written contract. However during the Soviet era the written employment contracts were not used, the broadcasting organizations also did not get the licenses of their former employers and may not for example change the works in any way (altering, cutting, digitising the works, sound editing etc). The law should also be clarified on the matter whether the works and performances made during the Soviet era are allowed to be used through all kinds of technical means (Internet, Mobile, VOD etc) or only by means that were known during the Soviet era. The latter question is also currently being raised in many other European countries and needs to be solved.

The author proposes to solve the problems with use of orphan works: since during the Soviet era the creation-processes of works were hardly documented many of the authors are unknown. As written contracts to prove the transfer of rights were not stipulated, many works were created by oral contracts and the transfer of rights to the person commissioning the work is unsupported by evidence. This has incurred the situation that many of the authors and performers are unknown. From the viewpoint of the author of this thesis these problems could be solved also by extended collective licensing system whereby the rights would be represented by collective management organizations who would represent their members rights and also the rights of non-members. The author also states the significance of mitigation from the perspective of the Copyright Act the Data Protection Law. Those modifications would create a supportive legal framework for the use of mass-scenes and mass-performances and would also legalize the use of Song Festival broadcasts from the 60-s and 70-s.

Olen koostanud magistritöö iseseisvalt.

Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikad ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Tallinnas, 02. mail 2013. a.

Töö vastab magistritööle esitatud nõuetele.

Tallinnas, 02. mail 2013. a.

.....

Kaitmisele lubatud 2013. a.

Kaitsemiskomisjoni esimees

KASUTATUD MATERJAL

Lühendid

TsK - Eesti NSV tsiviilkoodeks

VTsK - Vene NFSV tsiviilkoodeks

AutÕS - autoriõiguse seadus

DDR - Saksamaa Demokraatlik Vabariik

EAÜ – Eesti Autorite Ühing

EEL – Eesti Esitajate Liit

EFÜ – Eesti Fonogrammitootjate Ühing

ERR – Eesti Rahvusringhääling

ER – Eesti Raadio

ETV – Eesti Televisioon

Kehtinud URG – Saksa Demokraatlikus Vabariigis (DDR-is) 01.01.1966. a. jõustunud autoriõiguse seadus

AKI – Andmekaitse Inspeksioon

Kehtiv URG – käesoleval ajal Saksamaa Liitvabariigis kehtiv autoriõiguse seadus

EBU – European Broadcasting Union

CRM – Directive on Collective Rights Management

KEO – kollektiivse esindamise organisatsioon

CISAC – Confederation of Societies of Authors and Composers

SACEM – Société des auteurs, compositeurs et éditeurs de musique

SACD - Société des auteurs et compositeurs dramatiques

SGCL - Société des gens de lettres

WIPO – World Intellectual Property Organization

WCT - WIPO autoriõiguse leping

WPPT – WIPO esitus- ja fonogrammileping

PS – Eesti Vabariigi põhiseadus

IO - intellektuaalomand

UCC - Universal Copyright Convention

UNESCO - United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

Kirjandus

1. Ainsaar, Mari. Orbeoste kasutamise võimalikust regulatsiooniviisist Eestis. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, 2011
2. Altvater, E. Prunskiene, K (editors). Intellectual Property rights in Central and Eastern Europe. The creation of favourable legal and market preconditions, NATO Science series, 1998
3. Ananjeva, Jenny; Kask, Peeter; Laasik, Endel (toimet). Eesti NSV Tsiviilkoodeks. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Eesti Raamat, 1969
4. Ananjeva, Jenny.; Kask, Peeter.; Kelder, V.; Lill, L.; Ploom, E. Nõukogude tsiviilõigus. Üldosa. Tallinn: Valgus, 1971
5. Ayres Ian. Regulating Opt-Out: An Economic Theory of Altering Rules. Yale Law Journal 121:2032. 2012
6. Anton, P. Autoriõigus Eesti NSV-s: juhendmaterjale: seisuga 1. okt. 1969
7. Aua, Kadri. Autorikahju olemus ja liigid. Juridica 2002 nr 10
8. Boguslavski, Mark. Rahvusvahelise autoriõiguse kaitse NSV Liidus. Tallinn Eesti Raamat 1976. Arvutivõrgus: <http://www.collaboratory.de/w/Publikationen>. (20.09.2012)
9. CISAC's Statutes. 2012. Arvutivõrgus: <http://www.cisac.org/CisacPortal/cisacDownloadFile.do?docId=23285>. (28.08.2012)
10. Collective Rights Management Directive. Eelnõu. Täistekst seisuga 11.07.2012. Arvutivõrgus:

http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/management/impact_assessment-com-2012-3722_en.pdf. (28.08.2012)

11. Dozortsev, V.A. Avtorskie dela v sude. Nautsno-praktitseskie kommentarii; Vsezojusnoe Agentstvo po avtorskim pravam vsesojuznõi nautsno-ussledovatel'skii institut sovetskovo zakonodatel'stva. Moskva, 1985
12. EBU. Net neutrality is of growing importance in the connected TV world. 4th Legal and Public Affairs Assembly Geneva, 18-19 October 2012. Materjal MW/JL/25.9.2012 MEDIA DELIVERY. Arvutivõrgus: <http://www.ebu.ch/legal/LPAAoct2012lkijhagjsdhgaygfdkjfhkhlldfLPAA/English/2.1%20Connected%20TV%20and%20the%20concept%20of%20platform%20regulation.pdf> (22.04.2013)
13. EBU. EBU response to the questionnaire for the public consultation on the open Internet and net neutrality in Europe. 30. september 2010. Arvutivõrgus: http://www.ebu.ch/CMSimages/en/leg_pp_net_neutrality_300910_tcm6-68851.pdf (22.04.2013)
14. Edwards, Lilian. Waelde, Charlotte. Law and the Internet. 2009. Third Edition. lk 41
15. Extended collective licensing. Arvutivõrgus: http://en.wikipedia.org/wiki/Extended_collective_licensing. (22.04.2013)
16. Van Eechoud, Mireille; Hugenholtz, P. Bernt; van Gompal, Stef; Guibault, Lucie; Helberger, Natali. Harmonizing European Copyright Law. The Challenges of Better Lawmaking. Kluwer Law International. Wolters Kluwer. 2009 lk 38, 294-295
17. Eesti NSV Ülemnõukogu Teataja, 1974 nr 28, art 246
18. Eesti Rahvusringhäälingu dokumendiarhiiv. ERR-i õiguseellaste töötajate ja töövõtjate toimikud, kaadriarvestuslehed, käskkirjad, tööraamatud jms dokumendid.

19. Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Teine täiendatud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn. 2008
20. Ellin, J. Copyright Law, Urheberrecht und ihre Harmonisierung in der Europäischen Gemeinschaft. Von den Anfängen bis ins Informationszeitalter. Duncker & Humblot Berlin, 1997
21. Ellins, Julia. Copyright Law, Urheberrecht und ihre Harmonisierung in der Europäischen Gemeinschaft. Von den Anfängen bis ins Informationszeitalter. Schriften zum Europäischen Recht. Band 34. Duncker & Humboldt Berlin 1997.
22. Engström, C, Falkvinge, R. The Case for Copyright Reform. Pirat MEP Christian Engström with support from the Greens/EFA-group in the European Parliament. 2012. *Lulu.com*
23. Esitajate, fonogrammitootjate ja ringhäälinguorganisatsioonide kaitse rahvusvahelise konventsiooniga ühinemise seadus. Seletuskiri. 18.10.1999. Arvutivõrgus: <http://www.kul.ee/index.php?path=38&EelnID=8#seletus>. (28.09.2012)
24. European Commission. Orphan works – Frequently asked questions. Memo. Brüssel. Arvutivõrgus: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-12-743_en.htm?locale=en. (12.10.2012)
25. Euroopa Komisjoni pressiteade “Autoriõigus: Euroopa Komisjon teeb ettepaneku lihtsustada muusika litsentsimist ühtsel turul”. Arvutivõrgus: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/12/545&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (11.07.2012)
26. Ficsor, Mihály, Dr. Collective Management of Copyright and Related Rights. WIPO. Geneva. 2002
27. Garner, Bryan A. Black’s Law Dictionary. Seventh Edition. West Group St Paul Minn, 1999

28. Gavrilov, E.P. Sovetskoe avtorskoe pravo. Osnovnõe nološeniya. Tendensii razvitija; Izdatelstvo "Nauka", 1984
29. Geist, Michael. Harvard Study Finds Weaker Copyright Protection Has Benefited Society Crative Commons CC-BY 2.0: Nielsen SoundScan, 2008. Kättesaadav: www.michaelgeist.ca
30. Glücksmann, A, Riegel, H, Walther, R. Das Urheberrecht und die wissenschaftlich-technische Information und Dokumentation. VEB Bibliographisches Institut Leipzig, 1966
31. Goldstein, Paul. International Copyright Principles. Law and Practice. New York. Oxford University Press. 2001
32. Gordon, Wendy J. Intellectual Property. Boston University School of Law
As published in THE OXFORD HANDBOOK OF LEGAL STUDIES, Peter Cane and Mark Tushnet, eds., Oxford University Press, pp. 617-646, October 2003
Arvutivõrgus: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=413001.
(11.08.2012)
33. Gordon, Wendy J. A Property Right in Self-Expression: Equality and Individualism in the Natural Law of Intellectual Property. 102 Yale L.J. 1533, 1540-78 (1993)
Arvutivõrgus: <http://cyber.law.harvard.edu/IPCoop/93gord.html>. (11.08.2012)
34. Gorman, Robert A., Ginsburg, Jane C. Copyright. Cases and Materials. Seventh edition. Foundation Press. 2006
35. Hargreaves, I, Hofheinz, P (editors), Lynn, J, Klimpel, P, Perez, N, Kreutzer, T, Manara, C, Edwards, L, Vivant, M, Hilty, R (co-authors). Intellectual property and innovation: A framework for 21st century growth and jobs
36. The Hargreaves Review of UK IRP Policies 2011

37. Ingves, Marit. Nordic Public Service Media (DR, NRK, RUV, SVT, SR, UR and YLE). The extended collective license agreement. Copyright for the internet age. 2011
38. Jents, Liina. Autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kaitse Euroopa Liidus (Euroopa Kohtu praktika põhjal). Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool Õigusinstituut 2004
39. Kalvi, Anne. Autoriõigusega kaitstavate teoste kasutamise vormid. Juridica 1994 nr 3
40. Kamina, Pascal. Film Copyright in the European Union. Cambridge Studies in Intellectual Property Right. Cambridge University Press. 2005
41. Kapczynski, Amy, The Cost of Price: Why and How to Get Beyond Intellectual Property Internalism (May 11, 2012). UCLA Law Review, Vol. 59, No. 4, 2012; Yale Law School, Public Law Working Paper
42. Kartus, Raul, Ostrat, Jaan. Leiutis ja patendinõudlus. Tallinn 2012
43. Kracavtsikov, O.A. Rasvitie sovetskovo avtoroskovo prava. Sverdlovskii juriditseskii institut, 1982
44. Kelli, Aleksei. Eesti intellektuaalse omandi süsteemi arengud teadmistepõhise majanduse tingimustes. Juhendaja: Pisuke 2009 Tartus
45. Kelli, Aleksei. Developments of the Estonian Intellectual Property System to Meet the Challenges of the Knowledge-based Economy. Doktoritöö. Tartu Ülikooli Kirjastus. 2009
46. Kelli, Aleksei; Lätt, Priit; Pisuke, Heiki. Intellektuaalse omandi kaasuste kogumik. Ettevõtluse arendamise Sihtasutus. Tallinn 2008
47. Kõve, Villu. Varaliste tehingute süsteem Eestis. Doktoritöö 2009
48. Landolt, Phillip Louis. Modernised EC Competition Law in International Arbitration. Kluwer Law International. 2006

49. Von Lewinski, Silke. International Copyright and Policy. Oxford University Press. 2008
50. Mets, T.; Kelli, A., Peedosk, U.-M. Intellektuaalse omandi õigusaktide mõju hindamine. 17.02.2013. Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=58016/M%F5jude+hindamise+mudel-.pdf>. (26.08.2012)
51. Mõjude hindamise metoodika. Justiitiministeerium ja Riigikantselei. 2012
52. Mikk, Tiina. Intellektuaalse omandi õiguse kodifitseerimine: üldosa võimalikkusest. Võimaliku kodifitseerimisprotsessi esimene etapp. Tallinn 2011. Arvutivõrgus: http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=53024/Intellektuaalse+omandi+%F5iguse+kodifitseerimine_+%FCldosa+v%F5imalikkusest.pdf. (20.08.2012)
53. Morgan, Owen. International Protection of Performer's Rights. Hart Publishing Oxford and Portland, Oregon. 2002
54. Olsson, H. The Extended Collective License as Applied in the Nordic Countries. Presentation by Henry Olsson at Kopinor 25th Anniversary International Symposium, Oslo, May 20, 2005. Kopinor 10.03.2010: <http://www.kopinor.no/en/copyright/extended-collective-license/documents/the-extended-collective-license-as-applied-in-the-nordic-countries;jsessionid=85382F80E7E13FDA273E2C21C718EA41>
55. Pélissié du Rausas, M. et al. Internet Matters: The Net's Sweeping Impact on Growth, Jobs and Prosperity. San Francisco: McKinsey. 2011
56. Pfister, C. Das Urheberrecht im Prozess der deutschen Einigung. Nomos Verlagsgesellschaft Baden-Baden. 1996
57. Pisuke, H. Autoriõigus ja autoriõigusega kaasnevad õigused. Õigusaktide kogumik. Tartu Ülikooli Kirjastus. 2007

58. Pisuke, H. Eesti autoriõiguse kujunemine ja areng aastani 2002. Juridica, 2002 nr 10
59. H, Pisuke. Autoriõiguse alused. Heiki Pisuke, 2006
60. H. Pisuke. Autor ja ülikool. Autoriõiguse alused, Tartu Ülikooli Kirjastus, 2004
61. Quintais, Joao Pedro. Proposal for a Directive on Collective Rights Management and (some) Multi-territorial licensing. (Part I) 2012. Arvutivõrgus: <http://kluwercopyrightblog.com/2012/07/19/proposal-for-a-directive-on-collective-rights-management-and-some-multi-territorial-licensing-part-i/>. (12.08.2012)
62. Rajah, Najma. Copyright in the digital environment: a broadcaster's perspective. <http://copyright-debate.co.uk/?p=148>. (17.10.2012)
63. Rattus, K. Autoriõigused ja õiguste kollektiivne esindamine. 2012 lk 37. Arvutivõrgus: <http://www.eau.org/public/resources/editor/File/Autorioigus%20ja%20kollektiivne%20esindamine%203.pdf>. (17.08.2012)
64. Reiler, Caroline. Making broadcasting archives Available. The Danish experience. 30.09.2010. Arvutivõrgus: <http://www.efta.int/eea/eea-news/~media/Documents/eea/eea-news/Presentation%20EFTA%20-%20the%20archive%20provision%20-%20300910.ashx>. (13.08.2012)
65. Ricketson, Sam, Ginsburg, Jane C. International Copyright and Neighbouring Rights. The Berne Convention and Beyond. Volume I. Oxford University Press 2010
66. Ricolfi, Marco; Brindley, Lynne; Dillman, Claudia; Koskinen-Olsson, Tarja; Bainton, Toby; Bergman-Tahon, Anne; Debarnot, Jean-François; Diocaretz, Myriam; Stokkmo, Olav: Contributing Authors. Hight Level Expert Group – Copyright Subgroup, Report on Digital Preservation. Orphan Works and Out-of Print Works. 18.04.2007 Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/hleg/reports/copyright/copyright_subgroup_final_report_26508-clean171.pdf. (15.09.2012)

67. VII Riigikogu stenogramm, IV istungijärk 23. märts 1994. Arvutivõrgus:
<http://www.riigikogu.ee/index.php?op=steno&stcommand=stenogramm&day=11&date=764424360&pkpkaupa=1&paevakord=1900001401>. (17.09.2012)
68. Rosentau, Mario. Intellektuaalse omandi õigused infotehnoloogias. Autori isiklikud õigused. Juridica 2007 nr 9
69. Rossini, C. Negotiations for a 2014 WIPO Broadcasting Treaty Are Back. Arvutivõrgus: <https://www.eff.org/deeplinks/2012/08/negotiations-2014-wipo-broadcasting-treaty-are-back>. (14.09.2012)
70. Ruijsenaars, Heijo. Licensing of Music rights EBU Legal Assembly Geneva 18-19. Oct. 2012 Arvutivõrgus:
<http://www.ebu.ch/legal/LPAAoct2012lkihjhagjsdhgaygfdkjhkhllkdulldfLPAA/English/3.1%20Licensing%20of%20music%20rights.pdf>. (22.09.2012)
71. Saveleva, I.V. Pravavoe regulirovanie otnošenii v oblasti hudožestvennovo tvortsectva. Izdatelstvo Moskovskovo universtiteta, 1986
72. Seppel, Toomas. Mida võiks teada iga raamatukoguhoidja autoriõigusest. II teadus- ja erialaraamatukogu päev Tallinna Tehnikakõrgkoolis. Arvutivõrgus:
<http://eru.lib.ee/joomla/images/stories/ettekanded/seppel.pdf>. (22.09.2012)
73. Targosz, Tomasz. Polish Parliament: proposed directive on collective rights management does not comply with principle of subsidiarity 16.10.212 -
<http://kluwercopyrightblog.com/2012/10/16/the-polish-parliament-thinks-the-proposed-directive-on-collective-rights-management-does-not-comply-with-the-principle-of-subsidiarity/> (20.10.2012)
74. Tohvri, E. Teose, esituse salvestise ja fonogrammi üldsusele kättesaadavaks tegemine kui infoajastu uus õigus. Juridica, 2008 nr 2

75. Truuväli, Eerik-Juhan; Aaviksoo, Berit; Kask, Oliver; Lehis, Lasse; Madise, Lauri; Merusk, Kalle; Mälksoo, Lauri; Narits, Raul; Olle, Vallo; Pruks, Peep. (toimetajad). Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2008
76. Tšernõževa, S.A. Prabootnošenija v sfere hudozestvennovo tvortsectva. Akademija Nauk SSSR, Institut Gosudarstva u prava Moskva, 1979
77. Vasamäe, Elise. Fonogrammitootjad õigused infoühiskonnas. Magistritöö. 2006
78. Vedomosti Verhovonogo Soveta SSSR. 1973, Nr 9
79. Vetulani, Agnieszka. The Problems of Orphan Works in the EU. An overview of legislative solutions and main actions in this field. European Commission. 2008. Arvutivõrgus:
http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/reports_orphan/report_orphan_v2.pdf. (22.10.2012)
80. Vilanka, Olli. Rough Justice or Zero Tolerance? - Reassessing the Nature of Copyright in Right of Collective Licensing (Part I). Arvutivõrgus:
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10227/661/vilanka.pdf?sequence=3>. (22.10.2012)
81. Vuopala, Anna. Assessment of the Orphan works issue and Costs for Rights Clearance. European Commission DG Information Society and Media Unit E4 Access to Information. Mai 2010. Kättesaadav:
http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/reports_orphan/anna_report.pdf
82. Varul, Paul; Kull, Irene; Kõve, Villu; Käerdi, Martin. Võlaõigusseadus. Kommenteeritud väljaanne II. Kirjastus Juura. Tallinn. 2009
83. C. Wadlow. Enforcement of Intellectual Property in European and International Law. The New Private International Law of Intellectual Property in United Kingdom and the European Community. London, Sweet & Maxwell. 1998

84. Walter, Michel. M., Lewinski, Silke. European Copyright Law. Oxford University Press. 2010
85. Eesti seisukohad orbteoste teatud lubatud kasutusviise käsitleva Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi eelnõu suhtes.
<http://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/6127806a-7665-4263-8f5b-f98cc0806ccd#cqlt3a5u>
86. http://en.wikipedia.org/wiki/Extended_collective_licensing

Normatiivaktid

1. Autoriõiguse seadus. 11. november 1992. - RT 1992, 49, 615
2. Beijing Treaty on Audiovisual Performances. Arvutivõrgus: http://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/avp_dc/avp_dc_20.pdf (23.04.2013)
3. Direktiiv 2001/29/EC autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:17:01:32001L0029:ET:PDF> (23.04.2013)
4. Direktiiv intellektuaalomandi õiguste jõustamise kohta 2004/48/EU. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004L0048:ET:HTML> (23.04.2013)
5. Directive 2012/28/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on certain permitted uses of orphan works (Text with EEA relevance). Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:299:0005:0012:EN:PDF> (23.04.2013)
6. Eesti NSV Tsiviilkoodeks. Ametlik tekst muudatuste ja täiendustega seisuga 1. jaanuar 1988. a. Eesti NSV Justiitsministeerium. Eesti Raamat. Tallinn, 1988.
7. Eesti Vabariigi põhiseadus. 28. juuni 1992. - RT 1992, 26, 349
8. Eesti NSV Ministrite Nõukogu 30.05.1977. a. määrus nr 284 “Draama- ja muusikateoste avaliku esitamise ning loomise eest autoritasu maksmise kohta” ja selle lisa nr 1 “Draama- ja muusikateoste avaliku esitamise eest makstava autoritasu

- määrad” ning lisa nr 2 “Avalikuks esitamiseks ettenähtud, tellimusena loodud draama- ja muusikateoste või avaldamata teoste esmakordse avaliku esitamise õiguse eest makstava autoritasu määrad”.
9. Eesti NSV Ministrite Nõukogu 30.05.1077. a. määrus nr 285 “Teaduslike, kirjandus-, kunsti- ja muusikateoste väljaandmise eest makstava autoritasu kohta” ja selle lisa nr 1 sätestas teaduslike, kirjandus-, kunsti- ja muusikateoste väljaandmise eest mitteperioodiliste trükistena avaldamise eest” maksavad tasumäärad.
 10. Silvet, E; Vaht, V; Matt, E; Kimmel, K; Somson, R; Mändmaa, R; Nuut, I; Konstantin, V; Tammeväli, L; Kõörna, A. Eesti NSV Seaduste Kogu. II köide. Eesti NSV tsiviilkoodeks. Tallinn, 1964
 11. Eesti Rahvusringhäälingu seadus. 18. jaanuar 2007.- RT I 2007, 10, 46
 12. Euroopa Komisjoni andmekaitse direktiiv 95/46/EC. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1995L0046:20031120:ET:PDF>. (22.09.2012)
 13. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv orbeoste teatavate lubatud kasutusviiside kohta
 14. KOM(2011) 289 lõplik. 2011/0136 (COD). Arvutivõrgus: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2012-0349+0+DOC+XML+V0//ET#BKMD-24>. (22.04.2013)
 15. Euroopa Parlamendi ja Euroopa Liidu Nõukogu direktiiv autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas (Teine Roheline Raamat). Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:17:01:32001L0029:ET:PDF> (22.04.2013)
 16. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2004/48/EÜ intellektuaalomandi õiguste jõustamise kohta. Arvutivõrgus: [98](http://eur-</div><div data-bbox=)

lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004L0048:ET:HTML.
(22.04.2013)

17. Gesetz über Urheberrecht und verwandte Schutzrechte (Urheberrechtsgesetz). 9. September 1965. Arvutivõrgus: <http://www.gesetze-im-internet.de/urhg/index.html>. (22.04.2013)
18. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. Jõustumise kp: 01.06.2010. RT II 2010, 14, 54
19. Isikuandmete kaitse seadus. RT, 30.12.2010,11
20. Inimõiguste ülddeklaratsioon (Universal Declaration of Human Right of December 1948). Arvutivõrgus: <http://www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml>
21. Intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide leping. Lisa 1C. Riigikogu RT II 1999, 22, 123
22. Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni autoriõiguse leping. Arvutivõrgus: <http://www.kul.ee/index.php?path=0x710>
23. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee määrus 29. jaanuarist 1960 „Nõukogude televisiooni edaspidisest arengust“
24. Roheline Raamat Autoriõiguse ja tehnoloogia väljakutsete kohta (*European Commission Green Paper on Copyright and Challenge of Technology – Copyright Issues Requiring Immediate Action*) COM/88/172. Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/documents/index_en.htm
25. Euroopa Komisjoni Roheline Raamat autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kohta Infoühiskonnas (*Resolution on the Green Paper on copyright and related rights in the information society*) COM(95)0382 - C4-0354/95. Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:51996IP0255:EN:HTML>.

26. Teose esitaja, fonogrammitootja ja ringhäälinguorganisatsiooni kaitse rahvusvahelise konventsiooniga ühinemise seadus. RT II 1999, 27, 165. Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/242345>
27. Töölepingu seadus. 17. detsember 2008. - RT I 2009, 5, 35
28. Võlaõigusseadus. RT I 2001, 81, 487. Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/108072011021>
29. World Intellectual Property Organisation Copyright Treaty (WCT), adopted in Geneva on 20 December 1996. Arvutivõrgus: http://www.wipo.int/treaties/en/ip/wct/trtdocs_wo033.html
30. Õigustloovate aktide eelnõude normitehnika eeskiri. Vabariigi Valitsuse määrus nr 279. RT I 1999, 73, 695 Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/916454>

Kohtupraktika

1. Harju Maakohtu 12.05.2008. a. otsus tsiviilasjas 2-07-10586
2. RKL 3-2-1-124-06

Avaldamata allikad

1. Ananjeva, J.; Kask, P.; Kelder, V.; Lill, L.; Ploom, E. Nõukogude tsiviilõigus. Üldosa. Kirjastus „Valgus“, Tallinn, 1971
2. Ardeney, Elizabeth. The moral rights of Authors and Performers. An International and Comparative Analysis. Oxford University Press, 2006
3. Bainbridge, David. Intellectual Property. Fifth edition. Pearson Education Limited. 2002
4. Dietz, A ja Czychowski, C. Urheberrecht in Mittel- und Osteuropa. Handbuch mit Einführung und Rechtstexten. Teil I: Bulgarien, Polen, Rumänien, Russische Föderation, Slowenien. Verlag Arno Spitz GmbH Berlin, 1997
5. Kalvi, A. Copyright in the Constitutional Spectrum. – Juridica International, 2002 (6), lk 161. Kartus, R. Intellektuaalne omand on inimese ajus tekkiv meeleline kujutis asjast või protsessist
6. Kalvi, A. Autorilepingu uus kuub. Juridica IX, 2003
7. Korzick Garmer, Amy. Freedom and Connectivity: Advancing the Freedom to Communicate in the Americas. A Report of the First Aspen Institute Forum on the Freedom to Communicate. The Aspen Institute Communications and Society Program. 2012
8. Pikkov, Ülo. Audiovisuaalse teose kaitse autoriõigusega. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, Õigusinstituut. 2005
9. Recommendation CM/Rec(2012)1 on public service media governance. Council of Europe

Muud allikad

Saksa Liitvabariigi Valitsuse 29.08.2012. a. otsus autoriõiguse seadus muutmiseks.
Kättesaadav: <http://gesetzgebung.beck.de/news/leistungsschutzrecht-fuer-presseverleger>;
eelnõu saksa k tekst:

http://www.bmj.de/SharedDocs/Downloads/DE/pdfs/RegE_LSR.pdf?__blob=publicationFile
EBU PG/27.9.2012 Copyright, Update on other EU copyright issues. (15.04.2012)

[http://www.ebu.ch/legal/LPAAoct2012lkihjhagjsdhgaygfdkjhkhllkdulldfLPAA/English/3.4
%20Update%20on%20other%20EU%20copyright%20issues.pdf](http://www.ebu.ch/legal/LPAAoct2012lkihjhagjsdhgaygfdkjhkhllkdulldfLPAA/English/3.4%20Update%20on%20other%20EU%20copyright%20issues.pdf). (15.03.2012)

Andmekaitse Inspektsiooni 22.11.2011. a. ettekirjutus-hoiatuses nr 2.1-6/11/101 isikuandmete
kaitse asjas nr 2.1-1/11/1263 Arvutivõrgus: <http://www.aki.ee/est/?part=html&id=155>

Kuidas sünnib õigusakt, haldusakt, kohtulahend? 08.07.2008. a. Arvutivõrgus:
<http://www.just.ee/36474> (10.02.2012)

**Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele
kättesaadavaks tegemiseks**

Mina, Karin Victoria Kuuskemaa

sündinud 28.04.1979. a.

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud magistritöö

**NÕUKOGUDE AJAL LOODUD AUDIOVISUAALTEOSTE JA ESITUSTE
KASUTAMINE: ÕIGUSLIKUD VÄLJAKUTSED JA VÕIMALIKUD LAHENDUSED,**

mille juhendaja on Ph.D. Aleksei Kelli,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, 03. mail 2013. a.